

Geen vuiltje aan de lucht?

Zeven casussen van vervuilende industrie:
risico's voor omwonenden en dilemma's
voor gemeenten

Nederlandse Academie voor
Crisisbeheersing en Brandweezorg
Postbus 7010
6801 HA Arnhem
Kemperbergerweg 783, Arnhem
www.nipv.nl
info@nipv.nl
026 355 24 00

Colofon

© Nederlands Instituut Publieke Veiligheid (NIPV), 2024

Auteurs W. Geense, M. van Duin en M. Dückers

Contactpersoon M. Dückers

Datum 10 december 2024

Foto cover ANP

Wij hechten veel belang aan kennisdeling. Delen uit deze publicatie mogen dan ook worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding.

“Het klimaat en milieu, maar met name een gevaarlijke leefomgeving, dat is natuurlijk heel belangrijk. Daar mogen ze hun ogen niet voor sluiten. Nooit. Of je nou links, rechts, of ultra-rechts bent. Het gaat om je leefomgeving. Het is hun verantwoordelijkheid dat we een veilige leefomgeving hebben. Dat is wat ik hen mee wil geven”.

Actiegroep Gezondheid voor Alles (Chemours)

Voorwoord

In deze publicatie beschrijven we zeven casussen waarin vervuilende industrie centraal staat. Het betreft het Zevenellenterrein in Buggenum, Olam Cocoa (momenteel OFI) in Koog aan de Zaan, Parenco in Renkum, Olasfa in Olst, APN in Nijmegen, Chemours in Dordrecht en Tata Steel in de regio IJmond. De casussen verschillen in bekendheid, omvang, actualiteit en ernst van de gevolgen. In sommige casussen is de fabriek nog volop actief, in andere is of wordt die gesloten, en in andere is die zelfs al gesloopt. In een deel van de casussen speelden de problemen in het verleden, in andere spelen de problemen nu of mogelijk in de toekomst. Maar wat de casussen gemeen hebben, is dat omwonenden zich zorgen maken over de gevolgen voor hun gezondheid en leefomgeving en dat dit doorwerkt in hun relatie met overheden.

We hebben deze zeven casussen gekozen, maar de selectie had ook uit andere casussen kunnen bestaan. Het thema is actueel en speelt in het hele land. Het is te verwachten dat er nog meer verwante casussen in de toekomst zullen volgen, gezien de verwachte bevolkingsgroei, toenemende woningnood en het gebrek aan ruimte. De kans dat mensen worden geconfronteerd met hinder en zorgen door uitstoot neemt naar verwachting eerder toe dan af. Bovendien zal dit niet alleen gelden voor de vervuilende industrie, maar ook voor andere facetten in de leefomgeving zoals de intensieve veehouderij en bijvoorbeeld het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in de land- en tuinbouw.

Tijdens het schrijven van deze publicatie gaan de ontwikkelingen in sommige casussen snel. Chemours en Tata Steel waren op een gegeven moment bijna dagelijks in het nieuws. De beschreven casussen in deze publicatie zijn dan ook niet afgerond. Bovendien realiseren we ons ook dat in alle casussen veel betrokkenen en daarmee ook veel verschillende perspectieven zijn. We hebben niet alle gezichtspunten mee kunnen nemen. Wel hebben we gestreefd om zo neutraal mogelijk te zijn in onze beschrijving en poging tot duiding.

Ons doel van deze publicatie is om een beeld te schetsen van de zorgen die leven onder omwonenden en te begrijpen hoe dergelijke casussen zich ontwikkelen. Daarbij willen we ook inzicht geven in wat het betekent voor gemeenten, de opgave waar ze voor staan en de dilemma's en problemen die zij daarin ervaren. Het rapport is tot stand gekomen op basis van mediaberichten en de gesprekken die we met omwonenden en wethouders hebben gevoerd.

Samenvatting

Omwonenden van vervuilende (zware) industrie zijn voor de bescherming van hun gezondheid en het voorkomen van blootstelling aan schadelijke stoffen afhankelijk van de industrie en overheid. Vele burgers in Nederland maken zich echter zorgen over de uitstoot van de industrie en de gevolgen voor hun gezondheid, en voelen zich niet gehoord en gezien. De onrust die vervuilende industrie onder omwonenden oplevert, vormt een uitdaging voor (lokale) autoriteiten. De verschillende, veelal ook tegenstrijdige belangen en verantwoordelijkheden, maakt dat gemeenten en provincies vaak voor moeilijke keuzes staan. Ook het vaak grote aantal betrokken partijen maakt het complexe casuïstiek.

In deze publicatie staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- > Welke zorgen en gezondheidsproblemen ervaren omwonenden vanwege de vervuilende industrie in hun leefomgeving?
- > Welke dilemma's en problemen ervaart het lokaal bestuur als gevolg van de vervuilende industrie?

De vragen beantwoorden we aan de hand van zeven casussen: Zevenellen (Buggenum), Olam (Koog aan de Zaan), Parengo (Renkum), Olasfa (Olst), APN (Nijmegen), Chemours (Dordrecht) en Tata Steel (Regio IJmond). De onderzoeksvragen zijn beantwoord op basis van mediaberichten en gesprekken met leden van actiegroepen en wethouders.

Uit de analyse van de casussen blijkt dat (enkele van de) fabrieken bijvoorbeeld grote hoeveelheden vervuilende, giftige, schadelijke en/of kankerverwekkende stoffen uitstoten, die leiden tot vervuiling van de lucht, bodem en (afval-, oppervlakte, grond- en drink)water. De uitstoot zorgt voor overlast (bijvoorbeeld stank en stof) en heeft impact op de leefomgeving. Omwonenden maken zich zorgen om de gevolgen voor hun eigen gezondheid, leefomgeving en milieu. Ze ervaren gezondheidsklachten, die in sommige casussen mogelijk veroorzaakt worden door de chronische stress als gevolg van de overlast, maar die in andere casussen bewezen gerelateerd zijn aan de uitstoot. Hun zorgen en gezondheidsklachten worden vaak niet door overheidsinstanties serieus genomen; omwonenden krijgen te horen dat hun gezondheid niet in gevaar is en dat hun klachten veroorzaakt worden door bijvoorbeeld hun eigen leefstijl. Omwonenden hebben het gevoel er alleen voor te staan. Ze zijn niet tegen de fabriek, maar willen dat de overlast en uitstoot wordt verminderd. Ze verwachten dat de overheid maatregelen neemt en controle heeft over de bedrijven. Dit gebeurt in hun ogen echter niet of nauwelijks, en de genomen maatregelen zijn vaak onvoldoende om de uitstoot en overlast terug te brengen. Vergunningen blijken vaak verouderd, niet te kloppen of zelfs te ontbreken. De handhaving is beperkt en fabrieken blijken de vergunde uitstoot ruimschoots te overschrijden. Omwonenden raken het vertrouwen steeds verder kwijt. Wat daarbij niet helpt is dat omwonenden de communicatie met de overheid als beperkt ervaren: afspraken worden niet nageleefd, informatie wordt niet of summier gedeeld, en er is gebrek aan transparantie. Op klachten en zorgen van omwonenden wordt vooral technisch en procedureel gereageerd. Omwonenden hebben het gevoel dat de overheid aan de kant van de industrie staat en dat economische belangen prevaleren boven de gezondheidsbelangen. Omdat het ingrijpen achterwege blijft, nemen omwonenden het heft in eigen hand: ze

groeperen zich in actie- en protestgroepen, voeren zelf metingen uit, monitoren de uitstoot, en starten rechtszaken en online petitie's. Daarbij worden ze ondersteund door experts als Mobilisation for the Environment (MOB), advocaten als Bénédicte Ficq en rapporten van bijvoorbeeld de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OvV), de Nationale Ombudsman en De Rekenkamer.

Aan de andere kant lopen wethouders tegen diverse problemen en dilemma's aan. Zo zijn potentieel gevaarlijke stoffen vaak moeilijk waarneembaar, is er vaak nog weinig over bekend en is er doorgaans onduidelijkheid over de mogelijke gezondheidsgevolgen. Bovendien is onderzoek niet zaligmakend: conclusies leiden vaak tot meer discussie, spreken experts elkaar tegen en is causaliteit/oorzakelijkheid ingewikkeld (zo niet bijna onmogelijk) vast te stellen. De onrust onder omwonenden vermindert niet, zeker niet als er geen aanwijsbaar risico of verband wordt gevonden. Omwonenden gaan dan op zoek naar partijen die het wél aantonen. Daar komt bij dat in de aanpak van vervuilende industrie veel actoren een rol hebben, maar dat in de praktijk niet zomaar duidelijk is wie nu waarvoor verantwoordelijk is. Zodra het beeld ontstaat dat de industrie onvoldoende haar eigen verantwoordelijkheid neemt, wijzen partijen als de gemeente, provincie en het Rijk naar elkaar om de gezondheid van omwonenden te beschermen. Hoewel omwonenden van hun gemeente verwachten dat ze de betrouwbare overheid is die boven de partijen staat, is de provincie het bevoegd gezag bij zware en complexe industrie. De conflicterende belangen (zoals werkgelegenheid versus gezondheid) bemoeilijken daarbij de besluitvorming. Voor omwonenden leidt de 'dubbele pet' van sommige ambtenaren en wethouders tot onduidelijkheid over de vraag wie hun belangen nu behartigt. De relatie tussen omwonenden en overheid raakt daarbij steeds verder gejuridiseerd: omwonenden ondernemen juridische acties om voor hun eigen belangen op te komen, variërend van het indienen van zienswijzen tot een massaclaim met duizenden omwonenden. Tegelijkertijd staat de gemeente soms met de rug tegen de muur: vergunningverlening, toezicht en handhaving zijn problematisch - mede als gevolg van onvoldoende kennis en capaciteit bij omgevingsdiensten - en huidige wet- en regelgeving schiet (ernstig) tekort. Gemeenten kunnen hierdoor geen of in beperkt mate maatregelen nemen en/of fabrieken dwingen tot schonere productie.

Het rapport sluit af met enkele aanbevelingen voor gemeenten, die ook van toepassing zijn op andere overheden. Ten eerste, zorg voor snelle beeld- en oordeelsvorming en wees goed geïnformeerd. Laat bijvoorbeeld ontbrekende grenswaarden bepalen zodat vergunningen aangescherpt kunnen worden. Ten tweede, benut bestaande mogelijkheden en neem maatregelen om overlast te voorkomen. Vaak kan er meer dan gedacht. Ten derde, wees richting omwonenden proactief in de communicatie. Omwonenden willen door overheden betrokken, gezien en gehoord worden. Ten vierde, draag bij en span je in voor het compenseren van geleden schade. Tot slot, benut je eigen positie als gemeente. Wees de partij boven de partijen. Het feit dat je als gemeente geen bevoegd gezag bent betekent niet dat je niks kunt doen; het biedt ook gelijk kansen. Benut bijvoorbeeld je verbindende functie: de gemeente staat dicht bij haar inwoners dan de provincie.

Afkortingenlijst

APN	Asfalt Productie Nijmegen
BBT	Beste Beschikbare Technieken
BOP	Belanggroep Omwonenden Parengo
BRZO	Besluit Risico's Zware Ongevallen
B&W	College Burgemeester en Wethouders
CO2	Koolstofdioxide
ECEMed	Expertisecentrum Environmental Medicine
EFSA	European Food Safety Authority
GGD	Gemeentelijke of Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst
GS	Gedeputeerde Staten
IenW	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
MER	Milieueffectrapportage
ML	Milliliter
MOB	Mobilisation for the Environment
Ng	Nanogram
ODRN	Omgevingsdienst Regio Nijmegen
PAK's	Polycyclische aromatische koolwaterstoffen
PFOA	Perfluorocetanzuur
PFAS	Poly- en perfluoralkylstoffen
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RVS	Raad van State
OvV	Onderzoeksraad voor Veiligheid
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VNO NCW	Verbond van Nederlandse Ondernemingen en het Nederlands Christelijk Werkgeversbond
VTH	Vergunningverlening, toezicht en handhaving
WABO	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WOB	Wet openbaarheid van bestuur
WOO	Wet open overheid
ZZS	Zeer Zorgwekkende Stoffen

Inhoud

	Voorwoord	3
	Samenvatting	4
	Afkortingenlijst	6
	Inleiding	9
1	Zevenellen - Buggenum	19
1.1	Primaire blootstelling	20
1.2	Verlies en schade	20
1.3	Procedurale last	21
1.4	Erkenning	23
1.5	Hoop en perspectief	24
2	Olam – Koog aan de Zaan	28
2.1	Primaire blootstelling	28
2.2	Verlies en schade	28
2.3	Procedurale last	29
2.4	Erkenning	30
2.5	Hoop en perspectief	30
3	Parenco- Renkum	35
3.1	Primaire blootstelling	36
3.2	Verlies en schade	36
3.3	Procedurale last	38
3.4	Gebrek aan erkenning	39
3.5	Hoop en perspectief	39
4	Olasfa – Olst	43
4.1	Primaire blootstelling	44
4.2	Verlies en schade	44
4.3	Procedurale last	45
4.4	Erkenning	46
4.5	Hoop en perspectief	48
5	APN – Nijmegen	52
5.1	Primaire blootstelling	53
5.2	Verlies en schade	53
5.3	Procedurale last	55
5.4	Erkenning	57
5.5	Hoop en perspectief	57
6	Chemours – Dordrecht	63
6.1	Primaire blootstelling	64

6.2	Verlies en schade	64
6.3	Procedurele last	67
6.4	Erkenning	68
6.5	Hoop en perspectief	70
7	Tata Steel – Regio IJmond	82
7.1	Primaire blootstelling	83
7.2	Verlies en schade	83
7.3	Procedurele last	86
7.4	Erkenning	89
7.5	Hoop en perspectief	93
8	Dilemma's en problemen voor gemeenten	102
8.1	Wat is het (gezondheids)probleem en hoe stel je het vast?	102
8.2	Wie neemt de verantwoordelijkheid?	104
8.3	Welk (conflicterend) belang prevaleert?	106
8.4	Gebrek aan vertrouwen en de weg naar de rechter	107
8.5	Instrumentarium (te) beperkt, maar ook onbenut	108
9	Aanbevelingen voor gemeenten en provincies	115
	Bijlage 1. Overzicht van de betrokken partijen	122
	Bijlage 2. Aanbevelingen voor communicatie met omwonenden	125

Inleiding

Vervuilende industrie en gezondheids crisis

Nederland is een dichtbevolkt en -bebouwd land. Het is schipperen met de ruimte: ruimte die plaats moet bieden aan wonen, verkeer, recreatie, natuur en bedrijvigheid. Dat levert spanningen op, omdat het een in de regel ten koste gaat van het ander.

Nieuwe woningen komen bijvoorbeeld vaak op vervuilde grond of dicht bij (vervuilende) industrie te staan. Dat brengt mogelijke risico's met zich mee: naast ongelukken en incidenten – waarbij gevaarlijke stoffen vrij kunnen komen – zijn industriële installaties ook bronnen van uitstoot (RIVM, 2018). De impact hiervan varieert van overlast, ongemak en ergernis, tot ernstige zorgen over veiligheid en gezondheid of daadwerkelijk tot gezondheidsproblemen. Zo kan geluidsoverlast leiden tot verstoring van slaap, stress, hoge bloeddruk en hart- en vaatziekten, en stankoverlast tot hoofdpijn en duizeligheid (RIVM, 2017; Milieucentraal). Ook kan uitstoot leiden tot chronische gezondheidsproblemen. Tata Steel is daarvan een bekend, zo niet het bekendste, voorbeeld in ons land: bij omwonenden komen veel vaker luchtwegaandoeningen, hart- en vaataandoeningen, longkanker en diabetes voor dan elders in het land en hebben kinderen een groter risico op kanker en hersenschade (Balliatsas, 2021; RIVM, 2021b). Verkennend onderzoek onder meerdere Nederlandse industriegebieden wijst bovendien op hogere zorgkosten bij omwonenden dan gemiddeld (RTL nieuws, 2024).

Burgers zijn voor de bescherming van hun gezondheid, en het voorkomen van blootstelling aan de schadelijke stoffen afhankelijk van de industrie en overheid. Hoewel provincies en een flink aantal gemeenten het Schone Lucht Akkoord getekend hebben, en de Wet publieke gezondheid (Wpg) gemeenten verantwoordelijk stelt voor het nemen van gezondheidsbeschermende en -bevorderende maatregelen, voelen omwonenden zich vaak niet gehoord en gezien. Dit is momenteel een breed maatschappelijk probleem (Loketgezondleven; SCP, 2023; Nationale Ombudsman, 2021; 2022; 2023; Dückers, 2023). Omwonenden van vervuilende industrie groeperen zich in lokale en regionale protestgroepen en actiegroepen om zelf de milieu- en eigen gezondheidsbelangen te beschermen: ze brengen overlastmeldingen in kaart, doen onderzoek naar de uitstoot en overlast van de industrie, starten rechtszaken en dienen Woo-verzoeken in (Wet open overheid, voorheen WOB – Wet openbaarheid van bestuur). Dat omwonenden zich niet onterecht zorgen maken, blijkt onder andere uit recent verschenen rapporten van de Algemene Rekenkamer (2021) en de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OvV) (2023), waarin geconcludeerd wordt dat de overheid onvoldoende toezicht heeft op grote vervuilende fabrieken en te laks omgaat met uitstootregels en vergunningen. Volgens de OvV moet de overheid omwonenden beter beschermen tegen de gezondheidsrisico's van industriële bedrijvigheid.

De onrust die vervuilende industrie onder omwonenden oplevert, vormt een uitdaging voor (lokale) autoriteiten. De verschillende, veelal ook tegenstrijdige belangen (bijvoorbeeld het creëren van werkgelegenheid versus de bescherming van de gezondheid van omwonenden) en verantwoordelijkheden (bijvoorbeeld toezichthouden op de industrie versus financieren en stimuleren van industriële activiteiten), maakt dat gemeenten en provincies vaak voor

moeilijke keuzes staan. Ook het vaak grote aantal betrokken partijen maakt het complexe casuïstiek.¹ In de voorliggende publicatie gaan we hier, aan de hand van zeven casussen, verder op in.

De casussen zijn van uiteenlopende aard, maar met gemeenschappelijke noemer dat het gaat om sluimerende crises.² Het doel is nadrukkelijk om hier lessen uit te trekken voor betrokkenen uit bestuur en beleid, die hier zomaar mee te maken zouden kunnen krijgen, mogelijk zelfs persoonlijk als gedupeerde.

Onderzoeksvragen en methode

Onderzoeksvragen

In deze publicatie staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- > Welke zorgen en gezondheidsproblemen ervaren omwonenden vanwege vervuilende industrie in hun leefomgeving?
- > Welke dilemma's en problemen ervaart het lokaal bestuur als gevolg van vervuilende industrie?

Methode

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is een mix van onderzoeksmethoden toegepast.

De (gezondheids)problemen die omwonenden de afgelopen jaren hebben ervaren zijn in kaart gebracht door verschillende lokale, regionale en landelijke nieuwsberichten, kamerstukken en websites van actiegroepen te bestuderen.³ Omdat in elke casus omwonenden zich groepeerden in actiegroepen, is steeds een lid van een actiegroep geïnterviewd (met uitzondering van de casus Olam; uit de betreffende actiegroep is geen reactie gekomen op ons verzoek om een gesprek). In de interviews is ingegaan op de problemen die omwonenden ervaren, wat hun verwachtingen zijn van de gemeente, in hoeverre daaraan is of wordt voldaan, wat er goed en minder goed gaat, en welke tips zij hebben voor gemeenten. De interviews duurden ongeveer zestig minuten en vonden online plaats.

Voor het in kaart brengen van dilemma's en problemen die het lokaal bestuur ervaart, zijn eveneens krantenartikelen geraadpleegd (lokaal, regionaal en nationaal), maar ook rapporten (van bijvoorbeeld de GGD, omgevingsdiensten, het Nivel, de OvV, Rekenkamers en het RIVM), raadsverslagen (van gemeenten en provincie), en Kamervragen van Kamerleden.² Om het perspectief van betrokken wethouders verder in kaart te brengen, zijn korte online interviews gehouden (gemiddeld dertig minuten). Tijdens deze interviews stonden de volgende vragen centraal: wat gaat er goed, wat kan verbeterd worden, welke problemen en dilemma's ervaren wethouders en welke tips hebben zij voor andere gemeenten waar soortgelijke problematiek speelt? Van de zeven benaderde wethouders zijn er vier geïnterviewd

¹ In bijlage 1 is een schema opgenomen met partijen die vaak een rol spelen.

² Een sluimerende crisis kan worden gedefinieerd als: "Een situatie waarbij er een (latente) dreiging is voor breed gedeelde maatschappelijke waarden of vitale systemen die over tijd en plaats evolueert en wordt voorafgegaan door gebeurtenissen die in wisselende mate politiek en/of maatschappelijke aandacht krijgen, gedeeltelijk of onvoldoende geadresseerd door autoriteiten" (Boin e.a., 2021) Een sluimerende crisis kent veelal een chronisch karakter, is per definitie niet terug te voeren op een gebeurtenis maar betreft veelal een serie van gebeurtenissen. De aard en vorm van de dreiging en de gevolgen voor getroffen en veranderende naarmate de sluimerende crisis wordt aangevuld met nieuwe gebeurtenissen en risico's en problemen die daarmee samengaan (Dückers, 2022).

³ Tot en met eind 2023 zijn de bronnen doorzocht.

en heeft er één schriftelijk gereageerd. Twee wethouders (van de casus Zevenellen - Buggenum en Olam - Koog aan de Zaan) wilden niet deelnemen aan het onderzoek.

De interviews met zowel leden van actiegroepen als wethouders zijn uitgevoerd door een onderzoeker. Van elk gesprek is een geluidsopname gemaakt en een gespreksverslag gemaakt.

Fasering gezondheidscrisis

De mate waarin vervuilende industrie een last en zelfs dreiging vormt voor de leefomgeving en gezondheid van omwonenden kan in vier verschillende fasen worden ingedeeld, met een oplopende ernst en complexiteit van problemen en urgentie waar het openbaar bestuur mee wordt geconfronteerd, zie figuur 1.1. Hieronder leggen we dit verder uit.

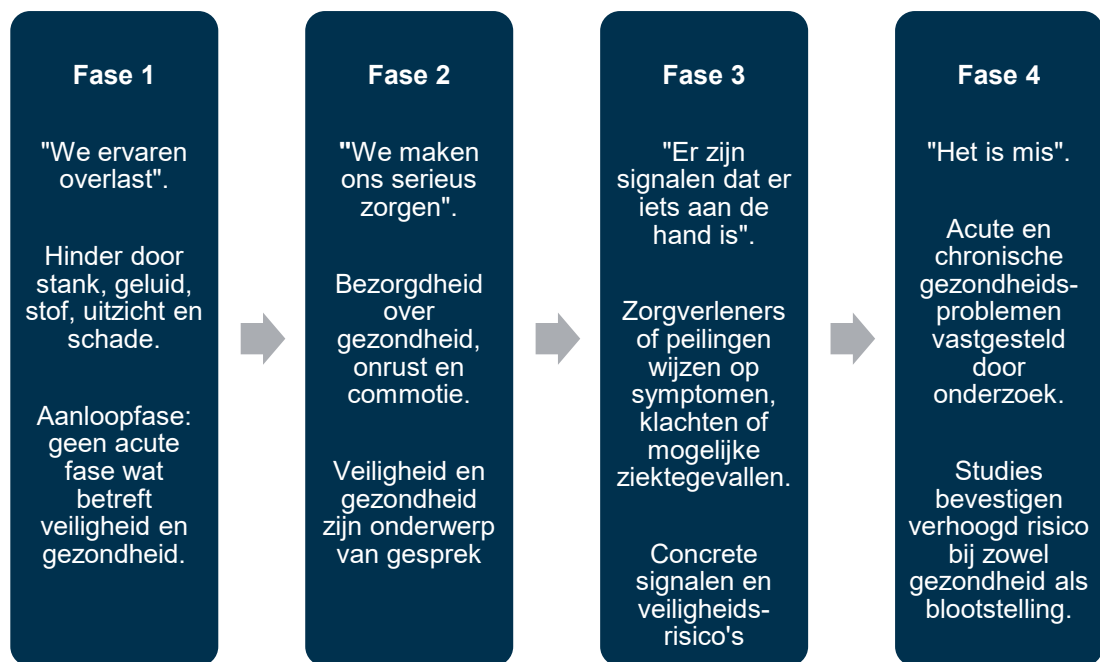
Fase 1 komt neer op situaties waarin vooral sprake is van ervaren overlast en hinder. Deze voorbeelden zijn alom aanwezig in Nederland. Frequent zijn in lokale, regionale en/of nationale media voorbeelden te vinden van omwonenden die uiting geven aan ongenoegen over geur- en geluidhinder, overlast, verstoring of aantasting van de leefbaarheid. Anno 2024 is het gebruikelijk dat omwonenden zich inzetten om een (potentiële) overlastbron te voorkomen of weg te nemen. Mogelijkheden om bezwaar te maken worden daadwerkelijk benut.

Een deel van deze overlastsituaties zal overgaan naar fase 2, wanneer mensen zich zorgen gaan maken over de gevolgen voor hun gezondheid of veiligheid. Zodra zich dit uit in commotie of sociale onrust, zal het lokaal bestuur moeten anticiperen op de bezorgdheid van burgers en de dynamiek die kan volgen uit hun gedachten, emoties en gedrag (ARQ, 2023).

Hoewel er in fase 2 nog géén concrete aanwijzing is dat de gezondheid en veiligheid van mensen worden geschaad, voorziet fase 3 wél in die signalen (bijvoorbeeld een huisarts die zich roert, een peiling van een krant of belangengroep waar problemen uit naar voren komen, of een opvallende score in een gezondheidsmeting van de GGD). Dit kan ertoe leiden dat opdracht wordt gegeven om een onderzoek uit te voeren.

Als studies bevestigen dat er inderdaad sprake is van serieuze gezondheidsproblemen in de populatie nabij de blootstellingsbron, bevindt de situatie zich in fase 4. Autoriteiten kunnen niet meer ontkennen dat er iets speelt, er is sprake van media-aandacht en belanghebbenden – risicoveroorzakers en gedupeerden en de politici die hen vertegenwoordigen – staan tegenover elkaar.

In tegenstelling tot acute rampen, hebben we geen beproefde opschalingsstructuur voor dit soort sluimerende crises: in plaats van meer traditionele crisisautoriteiten en hulpdiensten zijn andere partijen aan zet. Zij moeten samenwerken en zijn niet voorbereid op deze verstoring van het normale (Dückers 2023). De vraag is hoe er gede-escalaerd kan worden en welke maatregelen er mogelijk of nodig zijn om te voorkomen dat een dergelijke sluimerende crisis overgaat naar een volgende fase.

Figuur 1.1. Fasen van oplopende ernst en complexiteit

De risico's en problemen rondom veiligheid en gezondheid nemen per fase toe. De causale of oorzakelijke relatie tussen blootstelling en gezondheid is echter ingewikkeld: we moeten immers rekening houden met de vatbaarheid van mensen, hun meer of minder risicovolle leefstijl en andere vormen van blootstelling in de woon- en werkomgeving die niet kunnen worden uitsloten. Wel is het zo dat hoe aannemelijker de relatie is, hoe groter de commotie en de crisisuitdaging. De druk om in te grijpen wordt steeds groter. Als een situatie in fase 1 uitgroeit tot fase 3 of zelfs 4, zijn pijnlijke (ook veelal kostbare) maatregelen onvermijdelijk geworden voor een van de betrokken partijen: de veroorzaker (het bedrijf), gedupeerden (bewoners in blootstellingsgebied) of de risico- en gevolgbestrijder of crisisbeheerser (de overheid). In de meest wenselijke situatie nemen lokale bestuurders en diensten al in fase 1 maatregelen, maar het komt ook voor dat dit pas in fase 3 of 4 gebeurt. En dan is het vaak al te laat om nog geloofwaardig en betrouwbaar te zijn.

Voor deze publicatie hebben we gekozen voor casussen waar sprake is van fase 2, 3 of 4. De casussen verschillen in bekendheid, omvang, actualiteit en ernst van de gevolgen. In sommige casussen is de fabriek nog volop actief, in andere is of wordt die gesloten, en in andere is die zelfs al gesloopt. In sommige casussen speelden de problemen in het verleden, in andere spelen de problemen nu of mogelijk in de toekomst. Maar wat de casussen gemeen hebben, is dat omwonenden zich zorgen maken over de gevolgen voor hun gezondheid en leefomgeving en dat dit doorwerkt in hun relatie met overheden. We hebben deze zeven casussen gekozen, maar de selectie had ook uit andere casussen kunnen bestaan.

De casussen worden uitgebreid beschreven in hoofdstuk 1 tot en met 7. Hieronder lichten we ze kort toe.

Casussen in fase 2

Zevenellenterrein - Buggenum

Het Zevenellenterrein, waar jarenlang de voormalige Maascentrale en Alexander Centrale hebben gestaan, is volgens omwonenden ernstig vervuild met vliegias, zware metalen en miljoenen liters stookolie. Na de verkoop van de grond verandert het terrein in een centrale plaats voor grootschalige mest- en afvalverwerking. Omwonenden maken zich zorgen om enerzijds de vervuilde grond en anderzijds de overlast die zij verwachten door de komst van mest- en afvalverwerkende bedrijven. De bedrijven zullen namelijk (honderd)duizenden tonnen mest, vervuild slib, bedorven veevoer, oliën, vetten en groenafval verwerken. Volgens de omwonenden heeft de gemeenteraad nauwelijks kennis over de consequenties van deze ontwikkelingen. Als blijkt dat de provincie Limburg zich baseert op verkeerde berekeningen, en bedrijven helpt met het omzeilen van wettelijke verplichtingen, zijn omwonenden het vertrouwen in gemeente en provincie kwijt.

Olam (momenteel OFI) - Koog aan de Zaan

In Koog aan de Zaan staat de cacaofabriek Olam. Olam, dat behoort tot de grootste ammoniakuitstoters van het land, stoot al 25 jaar lang zonder vergunning tonnen ammoniak uit. Omwonenden maken zich niet alleen zorgen om de omliggende Natura 2000-gebieden, maar ook om de gevolgen voor hun gezondheid. De stankoverlast van de fabriek zorgt namelijk voor misselijkheid, hoofdpijn en ademhalingsproblemen. Omwonenden willen dat de stankoverlast vermindert, maar lopen bij Olam tegen een 'muur van onwil' op. Bovendien zien ze door de bomen het bos niet meer, omdat in vergunningen wordt "gegoocheld" met cijfers. Ze hebben het gevoel er alleen voor te staan.

Parenco – Renkum

Sinds het activeren van de kartonmachine in de papierfabriek, ervaren inwoners van Renkum gezondheidsklachten door ernstige geluid- en stankoverlast. De overlast leidt tot spanningen in het dorp. Hoewel Parenco verschillende maatregelen neemt om de stankoverlast te reduceren, vermindert de overlast volgens omwonenden niet. De GGD stelt vast dat de stank 'gezondheidskundig onwenselijk' is, maar niet leidt tot schadelijke gevolgen voor de gezondheid. Omwonenden hekelen de in hun ogen te ruime vergunning die aan Parenco is verleend, en twijfelen over de vermeende dubbele pet van de provincie.

Casussen in fase 3

Olasfa – Olst

Na het faillissement van de asfaltfabriek Olasfa blijft Olst achter met een groot verontreinigd terrein: een gebied ter grootte van drie hectare is tot op een diepte van twaalf meter vervuild met onder andere teer. De sanering, die dertien jaar duurt en de provincie miljoenen kost, gaat gepaard met overlast van stank, geluid en trillingen. Bewoners krijgen last van gezondheidsproblemen die gaandeweg steeds erger worden, mogelijk mede veroorzaakt door de einddatum van de sanering die gedurende de jaren geregeld opschuift. Bovendien verloopt de communicatie met de provincie (opdrachtgever van de sanering) moeizaam, en in de ogen van bewoners te technisch, onzorgvuldig en onvolledig. De goedbedoelde financiële vergoeding van de provincie, ter compensatie van het gederfd woongenot, valt verkeerd bij omwonenden. Olasfa is een van de langstdurende en meeste complexe saneringsprojecten van Nederland en werd letterlijk en figuurlijk een "hoofdpijndossier".

APN – Nijmegen

Via een uitgelekte brief van een klokkenluider krijgen inwoners van Nijmegen-West te horen dat de asfaltcentrale APN bij het recyclen van asfalt te veel PAKs en benzeen uitstoot. Omwonenden maken zich zorgen om de uitstoot van deze kankerverwekkende stoffen en de gezondheidsklachten die ze ervaren. Hoewel er volgens de GGD geen gezondheidsrisico's zijn, zijn omwonenden niet gerustgesteld. Het vertrouwen in de gemeente hebben ze verloren, want ondanks oproepen om transparantie houdt de wethouder overschrijdingen van de uitstootnormen voor gevaarlijke stoffen voor de omwonenden stil. De gemeente Nijmegen zit met de asfaltcentrale in de maag en is het de vraag of ze de fabriek kan sluiten of verplaatsen. Eind 2023 is de kogel door de kerk en koopt de gemeente Nijmegen de fabriek uit. De asfaltcentrale wordt gesloten.

Casussen in fase 4

Chemours – Dordrecht

Dit is een casus die bij het schrijven van deze publicatie begon in fase 3, maar is opgeschoven naar fase 4. Chemours (voorheen DuPont) ligt al jarenlang onder vuur vanwege de uitstoot van PFAS, specifiek PFOA en GenX, twee Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS). Via uitstoot naar de lucht, afval en lozingen in het riool en oppervlaktewater komen PFAS in de omgeving terecht. Dit is niet ongevaarlijk, want PFAS kunnen leiden tot schildklierandoeningen, nier- en testiskanker en problemen met het immuunsysteem. Omwonenden en oud-werknemers hebben (veel te) hoge concentraties PFAS in het bloed. Het RIVM ontraadt omwonenden het eten van gewassen uit eigen moestuin vanwege te hoge concentraties PFAS. Hoewel er nog weinig bekend is over PFAS, en experts elkaar in deze casus regelmatig tegenspreken, worden de gezondheidskundige grenswaarden steeds verder aangescherpt. PFAS blijken keer op keer schadelijker te zijn dan gedacht. Hoewel Chemours aangeeft altijd veilig en zorgvuldig te handelen, maakt Zembla medio 2023 bekend dat Chemours al decennialang weet heeft van de giftige en kankerverwekkende effecten van PFAS en de ernstige vervuiling van de omgeving.

Tata Steel – Regio IJmond

De ruim honderd jaar oude staalfabriek is met zo'n 9.000 werknemers de grootste werkgever in de regio. Lange tijd is de fabriek de 'parel' van IJmuiden geweest, maar de laatste jaren verandert dat beeld. Tata Steel is met de uitstoot van (miljoenen) tonnen koolstofdioxide (CO₂), stikstof en lood een van de grootste milieuvuilers van Nederland. Bovendien maken omwonenden zich zorgen en vragen zich af of het wel gezond is om zo dicht bij de fabriek te wonen. Die zorgen blijken niet ongegrond. Het neerdalend stof in de omgeving zit vol met zware metalen en PAKs die schadelijk zijn voor de gezondheid, zeker voor kinderen. Uit onderzoek van het RIVM en Nivel blijken gezondheidsproblemen als hartklachten, longkanker, diabetes en asbestkanker onder omwonenden duidelijk vaker voor te komen dan in andere industriegebieden. Omwonenden vragen al jaren om maatregelen, maar worden van het kastje naar de muur gestuurd: de gemeente legt de verantwoordelijkheid bij de provincie, de provincie bij het Rijk en het Rijk bij Tata Steel. Omwonenden nemen het heft in handen en klagen Tata Steel in een massa-aangifte aan.

Opbouw van deze publicatie en het model van Dückers

In deze publicatie geven we zowel het perspectief van de omwonenden als van wethouders weer.

Omwonenden

In de hoofdstukken 1 tot en met 7 beschrijven we bovengenoemde casussen en de (gezondheids)problemen en risico's die de omwonenden ervaren op basis van het model van Dückers (2022) (zie figuur 1.2 op de volgende pagina). Het model geeft elementen weer die van invloed zijn op de gezondheid van burgers en hun oordeel over de aanpak van de crisis en problemen. Het zijn elementen die aan bod komen bij een sluimerende ramp of crisis en die bepalend kunnen worden in zowel individuele als publieke discussies. Het model maakt duidelijk dat er vaak sprake is van niet slechts één probleem: hoewel de crisis vaak begint met de 'primaire blootstelling' (bijvoorbeeld overlast door de fabriek), vindt in alle casussen een cascade van problemen plaats.

Figuur 1.2 Model van elementen die van invloed zijn op oordeel crisisaanpak en gezondheid burgers (Bron: Dückers (2022))

Primaire blootstelling, oftewel de primaire dreiging, kan verschillende vormen aannemen, zoals vervuilde grond of uitstoot van giftige stoffen als benzeen. Om deze problemen aan te pakken, moet men zich richten op het minimaliseren van de ernst en duur van de dreiging, door bijvoorbeeld toezicht te houden op bedrijven, de uitstoot te beperken of de bodem te saneren. De genomen maatregelen kunnen echter zelf ook weer een vorm van blootstelling zijn en kunnen onvrede en protest aanwakkeren.

Verlies en schade kunnen het gevolg zijn van de blootstelling aan de dreiging. Denk aan het verlies van een woning, spanningen binnen de gemeenschap en een verslechtering van gezondheid. Om verlies en schade te voorkomen, of zoveel mogelijk te beperken, kan gedacht worden aan schadeherstel, compensatie, vervangende woonruimte, professionele ondersteuning en activiteiten gericht op de sociale cohesie.

Bij het oplossen van de problemen en het herstel van schade ervaren gedupeerde bewoners *procedurele last*. Ze krijgen te maken met ingewikkelde rapporten, specialistische vergunningen en wet- en regelgeving, en lopen het risico om van het spreekwoordelijke kastje naar de muur te worden gestuurd. Het procedurele gedoe waarmee omwonenden te maken krijgen, doet soms niet onder voor de impact van de primaire blootstelling en verlies en schade.

Erkenning is een belangrijk thema binnen de rampenliteratuur: getroffen en gehoord worden, serieus genomen, en met respect behandeld worden door overheden en instanties. Woorden en zeker daden helpen getroffen en het voelt als erkenning als

zichtbaar wordt dat mensen zich serieus inzetten om de primaire blootstelling, het verlies, de schade en de procedurele last tot een minimum proberen te beperken.

Het bieden van *hoop en perspectief* is een essentieel onderdeel van de ondersteuning en zorg voor getroffen en. Wordt de toekomst beter? Stoppen de veroorzakers? Beloften die nodig zijn voor erkenning wekken verwachtingen, en als die verwachtingen niet waar worden gemaakt, zullen getroffen alleen maar meer frustratie en gebrek aan perspectief ervaren. Ook het uitblijven van voortgang in het minimaliseren van de primaire blootstelling, het verlies, de schade en procedurele last kan ten koste gaan van hoop en perspectief.

Wethouders

Naast het perspectief van omwonenden zijn in de hoofdstukken 1 tot en met 7 in de blauwe kaders ook dilemma's en ervaren problemen van betrokken wethouders opgenomen. In hoofdstuk 8 gaan we vervolgens verder in op problemen en dilemma's die het lokale bestuur ervaart. In hoofdstuk 9 geven we tips en aanbevelingen voor lokale bestuurders over het omgaan met soortgelijke problematiek.

Literatuurlijst

Algemene Rekenkamer. (2021). *Handhaven in het duister*.

Balliates, C., Gerbecks, J., Dückers, M., IJzermans, J. (2021) *Gezondheidsproblemen in de regio IJmond; een verkenning*. Geraadpleegd van [Gezondheidsproblemen in de regio IJmond](#)

Dückers, M. (2022). *De beelden die ons bewegen, de voorspelbaarheid van de rampen die we samen creëren*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Crisis, Veiligheid en Gezondheid aan de Rijksuniversiteit Groningen. Geraadpleegd van [De beelden die ons bewegen, de voorspelbaarheid van de rampen die we samen creëren | University of Groningen Press](#)

Kenniscentrum InfoMil. (z.d.). *Maatwerkvoorschriften*. Geraadpleegd van <https://www.infomil.nl/onderwerpen/integrale/activiteitenbesluit/activiteitenbesluit/maatwerk/>

Loketgezondleven.nl. *Wettelijke kaders publieke gezondheid*. Geraadpleegd van [Wettelijke kaders publieke gezondheid | Loketgezondleven.nl](#)

Milieucentraal. *Stankoverlast*. Geraadpleegd van [Stankoverlast melden | Milieu Centraal](#)

Nationale ombudsman. (2021, 25 oktober). *Verscheurd vertrouwen*. Geraadpleegd van <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-25113b46-f93c-4e67-9f7c-795194ab728e/pdf>

Nationale ombudsman. (2022, 1 juli). *Wachten op herstel, hoe lang nog?* Geraadpleegd van <https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/rapport/20220122%20Wachten%20op%20herstel.%20Hoe%20lang%20nog.pdf>

Onderzoeksraad voor Veiligheid. (2023). *Industrie en omwonenden*.

Overheid.nl. (z.d.). *Wet op het RIVM*. Geraadpleegd van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0008289/2023-10-05>

Rijksoverheid. (z.d.). *Provincie voert landelijk en eigen beleid uit*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/provincies/taken-provincie>

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2017, 16 juni). *Effecten van geluid*. Geraadpleegd van [Effecten van geluid | RIVM](#)

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2018). *Analyse van incidenten met gevaarlijke stoffen bij grote bedrijven 2017-2018*. Geraadpleegd van [Analyse van incidenten met gevaarlijke stoffen bij grote bedrijven 2017-2018 \(safetydelta.nl\)](#)

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2021, 18 maart). *Medische milieukunde (MMK)*. Geraadpleegd van <https://www.rivm.nl/medische-milieukunde>

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2021b). *Depositieonderzoek IJmond 2020*. Geraadpleegd van [Depositieonderzoek IJmond 2020 \(rivm.nl\)](#)

[RTL Nieuws. \(2024, 27 juni\). 145 euro meer kwijt aan zorg bij zware industrie in de buurt: grote bezorgdheid bij experts.](#)

Sociaal en Cultuur Planbureau. (2023). *Sociale en culturele ontwikkelingen*.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (z.d.). *Position paper. Samenwerken aan de gezonde leefomgeving*. Geraadpleegd van <https://vng.nl/sites/default/files/2022-03/Position-paper-Samenwerken-aan-de-gezonde-leefomgeving.pdf>

1 Zevenellen - Buggenum

“De gemeente en provincie zijn verantwoordelijk. En die moeten die verantwoordelijkheid nemen. Mijn hoop is dat ze die op zich gaan nemen. Of dat gaat gebeuren? Dat weet ik niet. Wij zullen ons best doen om hen daarvan te doordringen. We zullen gebruikmaken van onze rechten om dat voor elkaar te krijgen”.

Stichting Duurzaam Zevenellen

1.1 Primaire blootstelling

Decennialang zijn er twee energiecentrales actief op het Zevenellenterrein bij Buggenum, een klein dorp met nog geen 1.000 inwoners in de buurt van Roermond: de Maascentrale PLEM (elektriciteitscentrale van 1954-1996) en de Willem Alexander Centrale (stoom-en gascentrale van 1993-2013) (Wikipedia 2017; 2022). Na de sluiting van beide centrales verkopen de gemeente Leudal en de Provincie Limburg hun aandelen Essent aan het Duitse energiebedrijf RWE voor ruim een miljard euro (Binnenlands Bestuur, 2009).

De grond van het terrein is volgens omwonenden tot op een diepte van tien meter ernstig vervuild met onverbrande resten steenkool, radioactief vliegias, dioxines, zware metalen, asbestvezels en dertig miljoen liter zware stookolie (Dorpsraad Buggenum, 2019a). Door een verandering in het bestemmingsplan biedt het terrein bedrijven tot de maximale milieucategorie de mogelijkheid zich er toch te vestigen. Volgens omwonenden hoeft de gemeente met de verandering in het bestemmingsplan de grond alleen maar oppervlakkig te saneren, waardoor de grond – die alleen is afgedekt met een dunne laag aarde – vandaag de dag nog steeds is vervuild (Omroep ML5, 2020). Het Zevenellenterrein ligt jarenlang braak, waarna het wordt omgetoverd tot ‘biobased agricultural center’: de centrale plaats voor grootschalige mest- en afvalwerking in de regio (De Limburger, 2022a).

“Doordat die grond zo vervuild is, komen er ook geen nette fabrieken, want die worden dan later zelf verantwoordelijk voor die vervuiling in die grond. Geen bedrijf brandt zich daar aan. Dus alleen die grote multinationals als RWE en VTTI die gaan het gewoon aan” (Stichting Duurzaam Zevenellen).

1.2 Verlies en schade

Inwoners uit Buggenum maken zich al lange tijd zorgen over het vervuilde Zevenellenterrein. Eind jaren tachtig, als de Maascentrale nog in gebruik is, wijst een huisarts de directie van de centrale al op specifieke ziektepatronen die frequent voorkomen bij medewerkers van het bedrijf, vooral bij medewerkers die op het buitenterrein werken (Dorpsraad Buggenum, 2019b). Maar ook nu, dertig jaar na de ontmanteling van beide centrales, waarschuwen omwonenden de provincie Limburg voor de gevaren van de vervuilde grond en de kwaliteit van het Maas- en grondwater (Dorpsraad Buggenum, 2019b). De provincie laat echter in een reactie weten dat er geen reden is tot zorg, omdat de (deel)sanering zou hebben plaatsgevonden (De Limburger, 2019a).

Daarnaast maken omwonenden zich zorgen over de komst van diverse grootschalige mest- en afvalverwerkende bedrijven naar het Zevenellenterrein, zo blijkt uit artikelen van het Dagblad De Limburger en de website van de Buggenumse dorpsraad. Omwonenden maken zich zorgen over de impact op hun gezondheid, de leefbaarheid en de natuur. Ze zijn bang voor stank- en geluidsoverlast, voor overlast door vliegen en ongedierte, verkeersoverlast, verspreiding van gevaarlijke stoffen, verontreiniging van het drinkwater en lozingen van vervuild afvalwater in de Maas (De Limburger, 2022b). Uit onderzoek blijkt dat in het ergste geval meer dan 80.000 mensen in Midden-Limburg de geur vanwege het industrieterrein waarnemen (Dorpsraad Buggenum, 2019a; Gemeente Leudal, 2017, Kragten). Door de komst van de grote afvalverwerkers overwegen sommige gezinnen te verhuizen (De Limburger, 2023a). Ook zijn omwonenden bang dat de controle op de bedrijven maar beperkt zal zijn:

“De hele dag gaan er dus mestwagens en vuilniswagens op en af rijden. Het is bekend dat die mestvergiftiging gewoon een criminele sector is waar alles van biomassa is bijgestort, van drugsafval tot alles. Niemand controleert wat het terrein op en af gaat. Ook in die vergunningaanvragen gaan ze heel vaak tot 10.000 ton, omdat dat de grens is voor een MER [milieueffectrapportage]. Maar zodra die bedrijven er eenmaal staan, controleert niemand het gewicht van wat er op en af gaat” (Stichting Duurzaam Zevenellen).

1.3 Procedurele last

De provincie Limburg verleent in 2014 de eerste vergunning aan een mestverwerkingsbedrijf (Mousset BV) op het Zevenellenterrein om 100.000 ton mestoverschot van veehouderijen in Limburg en Noord-Brabant te verwerken. Tegen de vergunning, die door het college van B&W is verleend voor de bouw van een loods en meerdere opslagsilo's, tekenen omwonenden een beroep aan. Hoewel de gemeentelijke bezwarencommissie kritisch is over de verleende vergunning, verklaart ze de bezwaren ongegrond (De Limburger, 2015a). Doordat het bedrijf de mest in een gesloten systeem opslaat en verwerkt, is de verwachte overlast volgens de commissie nihil. Omwonenden stappen samen met de dorpsraad naar de rechter. Nadat die hun bezwaar in februari 2017 afwijst ('dorpsraad is geen belanghebbende'), gaan ze in hoger beroep bij de Raad van State (RvS). Die verklaart in 2018 dat mestverwerkende bedrijven een milieueffectrapportage (MER)⁴ nodig hebben (Raad van State, 2018). Het mestverwerkingsbedrijf trekt zich daarop terug.

Een lid van de actiegroep zegt daarover het volgende: “Omdat de inwoners niet meer op de overheid durven te vertrouwen, gaan zij zelf vechten voor hun rechten” [...] Op het moment dat er een vergunning verleend wordt, schakelen wij juristen in via de rechtsbijstandverzekeringen. Zij schakelen vaak ook weer experts in. We hebben er zelf nauwelijks verstand van... zeker niet als je het juridisch moet gaan bevechten. Dat is gewoon zo'n eigen spel. Als je ziet, die rechtszaak die we gewonnen hebben, die is op heel andere argumenten gewonnen dan dat wij hadden gedacht” (Stichting Duurzaam Zevenellen).

Als de provincie Limburg een vergunning verleent aan een tweede mestverwerker (Coöperatie 7-LL) (De Limburger, 2018), bundelen omwonenden opnieuw hun krachten (De Limburger, 2019b). Omdat de omgevingsvergunning volgens hen niet verleend had mogen worden zonder een MER op te stellen, stappen ze naar de rechter (De Limburger, 2021). Maar zowel de rechter als de RvS verklaren dit bezwaar ongegrond: een MER is bij dit bedrijf niet nodig, omdat de mestverwerking inpandig en in gesloten compartimenten zal gebeuren, waardoor er geen belangrijke nadelige gevolgen te verwachten zijn voor het milieu (De Limburger, 2022c; 2023b, 2023c).

Intussen zijn meerdere afval- en mestverwerkers voornemens om naar het Zevenellenterrein te komen, zoals RWE (650.000 ton mest per jaar), BTC (1 miljoen ton mest, 80.000 ton verzuurd slib en honderdduizenden tonnen groenafval) en VTTI (750.000 ton mest en biomassa). De provincie verleent riante subsidies aan de bedrijven en belooft omwonenden dat zij door de toepassing van Best Beschikbare Technieken geen overlast zullen ervaren. Maar omwonenden blijven ongerust, zeker als uit onderzoek van de Brabantse Milieufederatie blijkt dat de mest- en afvalverwerkende industrie wel degelijk een negatieve impact heeft op

⁴ De MER is een hulpmiddel bij het nemen van besluiten. Door de MER, waarin de verwachte milieueffecten en gevolgen van een plan of project in beeld worden gebracht, krijgt het milieubelang een volwaardige plaats in de besluitvorming.

de leefomgeving en veel stankoverlast veroorzaakt (Brabantse Milieufederatie, 2021). Volgens omwonenden dreigt Zevenellen 'de grootste afvalhoop en afvalwerkingsinstallatie van Europa te worden', zeker als mestverwerkingsbedrijf RWE voorbereidingen treft om naast de mest ook kunststofval van acht miljoen huishoudens te verwerken tot korrels voor de brandstofvoorziening van industriecomplex Chemelot in Geleen (De Limburger, 2022j).

Dorpsraad Buggenum (en later Stichting Duurzaam Zevenellen) coördineert verschillende juridische processen tegen de vergunningverleningen door de gemeente Leudal en de Provincie Limburg. Volgens omwonenden zijn de regels van het bestemmingsplan ruim opgesteld, waardoor alle vergunningaanvragen worden goedgekeurd (Dorpsraad Buggenum, 2022a). Ze hebben de indruk dat de gemeenten rondom het Zevenellenterrein een afwachtende houding tonen en ze 'nauwelijks kennis hebben van de consequenties van de ontwikkelingen op het Zevenellenterrein en welke dreiging Leudal boven het hoofd hangt'.

"De gemeente heeft volgens het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens een zorgplicht. In de wet ruimtelijke ordening staat het ook, zelfs al is er een bestemmingsplan, dan moet je nog de ruimtelijke opdracht toetsen aan gezondheidsaspecten. En zo zijn er nog een aantal dingen. De algemene taak van de gemeente is om burgers te beschermen. Dus het is niet alleen onze verwachtingen, het is gewoon de plicht van de overheid" (Stichting Duurzaam Zevenellen).

In de gemeente hebben omwonenden geen vertrouwen meer: *"De provincie heeft een giga belang bij Zevenellen. De provincie heeft een gigantisch afvalprobleem waar ze vanaf willen [...] De provincie heeft een aantal plannen doorgedruwd. Maar de gemeente Leudal is een kleine gemeente, die zijn daar gewoon niet tegen opgewassen.[...] Bovendien wil de gemeente dat die grond verkocht wordt, die hebben daar financieel belang bij"* (Stichting Duurzaam Zevenellen).

Daarbij hebben omwonenden het gevoel 'niet te hoeven rekenen op de Provincie Limburg', die in hun ogen vooral 'opereert vanuit het belang van ondernemers en die ondersteunt met grote subsidiebedragen'. Omwonenden vinden dat de Provincie een dubbele pet op heeft, omdat 'ze enerzijds de bedrijven op het Zevenellenterrein financiert en faciliteert, en anderzijds als bevoegd gezag verantwoordelijk is voor controles en sanctionering'. Volgens omwonenden is er geen controle op de bedrijven, zo blijkt bijvoorbeeld als een metaalrecyclingsbedrijf zonder vergunning containers plaatst op het terrein (De Limburger, 2021; 2022f).

"Zelfs de beheerder van het terrein OML en de gemeente wisten niet dat die begonnen was. Er is geen enkele controle wat het terrein op gaat en wat er afgaat" (Stichting Duurzaam Zevenellen).

Bovendien zou de provincie bedrijven helpen bij het omzeilen van wettelijke verplichtingen zoals het 'uitvoeren van de MER-rapportage' (Dorpscomité Leeuwen, 2022; Dorpsraad Buggenum, 2022a). Want hoewel een MER-rapportage verplicht is, krijgt RWE van de provincie een ontheffing voor de verwerking van circa 700.000 ton afval en bijbehorende stikstofuitstoot (De Limburger, 2022d). Volgens de provincie zal de stikstofproductie namelijk niet toenemen, en volgens RWE zullen omwonenden geen overlast ervaren, omdat het bedrijf naar eigen zeggen 'te vertrouwen' is. Omwonenden vinden dit onbegrijpelijk en het geeft hen geen vertrouwen.

“Zelfs RWE, wat daar 650.000 ton vuilnis gaat verwerken, hoeft geen MER-rapportage op te stellen, terwijl in een MER-rapportage wordt gekeken naar milieueffecten en gezondheid. [...] Hoe kun je dan een ontheffing krijgen voor de MER-plicht? Dat is gewoon zo onrechtvaardig” (Stichting Duurzaam Zevenellen).

Omwonenden begrijpen niet dat ‘als alle processen zo schoon zijn als voorspeld, RWE dat niet wil aantonen met een MER’. Voor omwonenden zou dat een ‘noodzakelijke eerste stap moeten zijn om het vertrouwen terug te winnen’ (Dorpsraad Buggenum, 2022b). De gemeente Leudal vraagt daarop een advies- en ingenieursbureau om opnieuw naar de berekende milieueffecten te kijken. Het bureau concludeert dat de berekeningen van de provincie onjuist zijn en dat de stikstofuitstoot wel degelijk zal toenemen. Hoewel de provincie haar foutieve berekening erkent, verandert ze haar besluit over de MER niet (De Limburger, 2022e).

Omwonenden zien hun zorgen bevestigd in twee kritische rapporten over het handhavend optreden van de provincie Limburg op de gebieden veiligheid en milieu en het functioneren van de omgevingsdiensten (Zuidelijke Rekenkamer, 2022; van Aartsen et al., 2021). Voor de dorpsraad bevestigt dit dat “de veiligheid voor inwoners aan de voorkant geborgd moet worden” (Dorpsraad Buggenum, 2022b). In 2022 blijkt dat BTC wegens een krimpende veestapel en het afhaken van investeerders niet naar Zevenellen komt (De Limburger, 2022i).

1.4 Erkenning

De dorpsraad van Buggenum protesteert al jarenlang tegen de komst van vervuulende industrie en opslag op het Zevenellenterrein. Ze agendeert de problematiek rondom het Zevenellenterrein geregeld bij gemeente en provincie (De Limburger, 2014). De omwonenden zijn niet tegen het bedrijventerrein, maar ze willen wel schone industrie zonder risico’s voor de gezondheid. (De Limburger, 2020b). Gedurende de jaren maken steeds meer partijen kenbaar zich zorgen te maken over de ontwikkelingen op het Zevenellenterrein. Ook Duitse natuur- en milieuverenigingen melden zich, omdat ze vrezen voor grensoverschrijdende milieu- en stankoverlast (De Limburger, 2015b). Samen met de Natuur-en Milieufederatie Midden-Limburg zet de dorpsraad in 2022 de alliantie Stichting Duurzaam Zevenellen op om te strijden voor een gezonde en schone leefomgeving in Midden-Limburg (De Limburger, 2022g). Twaalf alliantiepartners, inclusief dorp- en wijkraden en natuur- en milieuorganisaties, sluiten zich bij de stichting aan.

“Wij voelen ons daar alleen in staan. Dat is ook waarom we ons zo groot op aan het tuigen zijn. De gemeente weet zelfs niet wat er precies de lucht ingaat, het water ingaat, wat het lawaai is. Er zijn geen overzichten van de cumulatie van alle effecten” (Stichting Duurzaam Zevenellen).

Eind 2022 wijdt tv-programma Zembla in een driedelige reeks ‘Stank en strijd’ een uitzending aan de vervuilde grond van het Zevenellenterrein (Zembla, 2022). Volgens een lid van de Buggenumse dorpsraad zijn de provincie en gemeente met de start van de bouwwerkzaamheden op het terrein ineens gestopt met de monitoring en controle van de gevaarlijke stoffen in de bodem en het grondwater. Omwonenden vinden het een onverstandig besluit en een bodemdeskundige in de uitzending zegt de zorgen van de omwonenden goed te begrijpen. Volgens Zembla krijgen de omwonenden tegenstrijdige en onjuiste informatie van de provincie over de monitoring van het terrein (De Limburger, 2022h).

1.5 Hoop en perspectief

Of er nog meer bedrijven naar het Zevenellenterrein komen, is momenteel onzeker. Gezien de vele kavels die nog beschikbaar zijn, is dit wel te verwachten. Vlak voor het afronden van dit hoofdstuk trekt de Algemene Waterschappartij Limburg aan de bel bij het bestuur van Waterschap Limburg over de effecten van het Zevenellenterrein op de kwaliteit van zowel het drinkwater, het Maaswater als het grondwater. Op de brandbrief die Stichting Duurzaam Zevenellen naar de provincie verstuurt, heeft de Leudalse gemeente nog geen reactie gegeven. De stichting wil van de provincie extra inspanningen, omdat het 'enkel volgen van wettelijke en beleidsmatige kaders niet voldoende is om burgers te beschermen' (De Limburger, 2023d).

Over de toekomst zegt een lid van Stichting Duurzaam Zevenellen het volgende: *“Ik hoop dat door al die rechtszaken en al die massaschadeclaims die komen [bij Tata Steel en Chemours] dat ze zich realiseren dat ze de bedrijven dus niet maar iets kunnen laten doen. De gemeente en provincie zijn verantwoordelijk. En die moeten die verantwoordelijkheid nemen. Mijn hoop is dat ze die op zich gaan nemen. Of dat gaat gebeuren? Dat weet ik niet. Wij zullen ons best doen om hen daarvan te doordringen. We zullen gebruikmaken van onze rechten om dat voor elkaar te krijgen. Maar zeker als je kijkt naar de verkiezingen en welke wending dat genomen heeft... het kan best dat het hele milieubeleid gewoon van de kaart geveegd wordt.”*

Noot van de auteurs: De gemeente Leudal heeft aangegeven niet te willen deelnemen aan een interview.

Literatuurlijst

Van Aartsen, J.J., Dalm, V.M., Ekelmans, J.C.J., van Loon, J.M.W.E., Sorgdrager, W. (2021, 4 maart). *Om de leefomgeving. Omgevingsdiensten als gangmaker voor het bestuur*. [pdf \(overheid.nl\)](#).

Binnenlands Bestuur. (2009, 12 mei). *Drenthe en Limburg om voor energiebedrijf RWE*. Geraadpleegd van <https://www.binnenlandsbestuur.nl/financien/drenthe-en-limburg-om-voor-energiebedrijf-rwe>

Brabantse Milieufederatie (2021) *Overlast door mestfabrieken*. Geraadpleegd van [BMF_rapport-overlast-door-mestfabrieken_202011.pdf \(brabantsemilieufederatie.nl\)](#)

Dorpscomité Leeuwen. (2022, 15 januari). *Afvalverwerking Zevenellen Buggenum*. [Brief aan inwoners Leeuwen en omgeving]. Geraadpleegd van [Brief Zevenellen Buggenum – Dorpscomité Leeuwen \(dorpscomiteleeuwen.nl\)](#).

Dorpsraad Buggenum. (2019a, 21 oktober). *Duurzaam Zevenellen* [Powerpoint slides] van [Gemeenschapshuis de Roffert Buggenum - ppt download \(slideplayer.nl\)](#).

Dorpsraad Buggenum. (2019b, 20 februari). *Verontreiniging Zevenellen terrein Buggenum* [Brief aan alle leden van Provinciale Staten Limburg].

Dorpsraad Buggenum. (2022, 15 januari). *Afvalverwerking Zevenellen*. [Brief aan inwoners van Buggenum, Haelens Broek en Midden-Limburg].

Dorpsraad Buggenum. (2022b). *Alliantie Duurzaam Zevenellen wil Milieueffectonderzoek naar afvalverwerker RWE/Essent* [Website]. Geraadpleegd van [Alliantie Duurzaam Zevenellen wil milieueffectonderzoek naar afvalverwerker RWE/Essent – Dorpsraad Buggenum](#).

Gemeente Leudal. (2017, 14 augustus). *Milieueffectanalyse Zevenellen* [Powerpoint slides] Geraadpleegd van [Document Leudal - Milieu-effectanalyse Zevenellen 14aug17 - iBabs RIS \(bestuurlijkeinformatie.nl\)](#).

Kragten. *Geurbeleid bedrijventerrein Zevenellen* [Powerpoint slides] Geraadpleegd van <https://api1.ibabs.eu/publicdownload.aspx?site=leudal&id=100108607>.

De Limburger. (2012, 23 augustus). *Leudal krijgt 3,7 miljoen voor industriegrond*.

De Limburger. (2014, 11 juli). *Actie tegen mestbedrijf Zevenellen Buggenum*.

De Limburger. (2015a, 22 september). *Bezwaarmakers Buggenum vangen bot*.

De Limburger. (2015b, 12 juni). *Duitse clubs helpen Buggenum*.

De Limburger. (2018, 11 juli). *Akkoord over mestbewerker op Zevenellen*.

De Limburger. (2019a, 19 maart). *Zorgen om vervuiling blijven na antwoord*.

De Limburger. (2019b, 24 december). *Dorpsraad naar rechter om verwerker van mest.*

De Limburger. (2020a, 28 september). *Zorgen vanuit Roermond over mestverwerker in Haelen: 'Straks zit outlet ook in de stank'.*

De Limburger. (2020b, 7 juli). *Verzet dorpsraad tegen komst mestfabriek.*

De Limburger. (2021, 25 november) *Dorpsraad Buggenum maakt zich ernstig zorgen over komst mestverwerker en zal alles doen om bouw te dwarsbomen.*

De Limburger. (2022a, 23 juni). *Grondverkoop op Zevenellen in Haelen, de hotspot voor alles wat afval of mest verwerkt, loopt vlotjes.*

De Limburger. (2022b, 21 februari). *Bijeenkomst over plan verwerking afval Buggenum: 'Wij willen niet de krant halen met overlast van ratten op Zevenellen'.*

De Limburger. (2022c, 3 mei). *Bezwaren van tafel geveegd.*

De Limburger. (2022d, 2 maart). *'Milieuonderzoek niet nodig voor vergunningaanvraag om tonnen afval te verwerken in Buggenum'.*

De Limburger. (2022e, 30 november). *Afvalverwerker op Zevenellen in Haelen leidt wél tot meer stikstof: berekening provincie klopt niet.*

De Limburger. (2022f, 8 april). *Vrees voor dag en nacht metaalgekleetter op het veelbesproken Zevenellen.*

De Limburger. (2022g, 15 december). *Nieuwe alliantie wil vuist maken tegen komst ongezonde bedrijven op bedrijventerrein Zevenellen in Haelen.*

De Limburger. (2022h, 6 oktober). *Zembla: 'Provincie en gemeente logen over onderzoek grondvervuiling op bedrijventerrein Zevenellen in Haelen'.*

De Limburger. (2022i, 8 april). *Streep door bouw grootste mestfabriek van Nederland in Haelen: 'Degene die dit goed nieuws vindt, wil dus graag afhankelijk blijven van Poetin'.*

De Limburger. (2022j, 23 juni). *Hotspot voor alles wat afval of mest verwerkt.*

De Limburger. (2023a, 1 juli). *'Je ziet hier geen kind meer op straat, dat is nog het ergste'.*

De Limburger. (2023b, 19 januari). *Grondig onderzoek rechters neemt zorgen over 'ongezonde' mestfabriek niet weg in Buggenum.*

De Limburger. (2023c, 18 januari). *Hermetisch gesloten mestfabriek op Zevenellen in Haelen niet gevaarlijk voor gezondheid en milieu, oordeelt Raad van State.*

De Limburger. (2023d, 18 november). *Zorgen over drinkwater door vervuiling Zevenellen.*

Omroep ML5. (2020, 12 november). *Zevenellen Buggenum protest Dorpsraad [Video]*

Geraadpleegd van [ML5 Zevenellen Buggenum protest Dorpsraad - YouTube](#).

Raad van State. (2018, 3 oktober). *Uitspraak 201802394/1/A1*. Geraadpleegd via [Uitspraak 201802394/1/A1 - Raad van State](#).

Wikipedia. (2017, 16 april). *Maascentrale*. Geraadpleegd van <https://nl.wikipedia.org/wiki/Maascentrale>.

Wikipedia. (2022, 19 juli). *Willem-Alexander Centrale*. Geraadpleegd van [Willem-Alexander Centrale - Wikipedia](#).

Zembla. (2022, 29 september). *Stank en strijd – deel 3*. Geraadpleegd van [Stank en strijd - deel 3 - Zembla - BNNVARA](#).

Zuidelijke Rekenkamer. (2022, november). *Vergunningverlening, toezicht en handhaving Provincie Limburg*. [20221114_VTH_Lb_RvB-1.pdf \(zuidelijkerekenkamer.nl\)](#).

2 Olam – Koog aan de Zaan

2.1 Primaire blootstelling

Multinational Olam Cocoa (momenteel OFI genoemd), is een van de grootste cacao producenten ter wereld. De fabriek in Koog aan de Zaan, een dorp in de Zaanstreek met ruim 11.000 inwoners, verwerkt cacao tot cacao poeder, -boter en -massa. Met een uitstoot van 263.000 kg ammoniak is Olam in 2020 een van de grootste ammoniakuitstoters van Nederland (Noordhollands Dagblad, 2022a). Volgens Olam komt de ammoniak vrij bij de verbranding en vermaling van cacao halfproducten. Maar eind 2022 meldt het Noordhollands Dagblad dat Olam, met toestemming van de omgevingsdienst, jarenlang zelf tienduizenden liters ammoniak toevoegt aan het productieproces om zo de Oreo-koekjes zwart te maken (Noordhollands Dagblad, 2022b). Hoewel Olam bevestigt dat ze forse hoeveelheden ammoniak toevoegt, wil de cacao fabriek geen concrete hoeveelheden vermelden (Noordhollands Dagblad, 2022c).

2.2 Verlies en schade

Olam ligt al een paar jaar door zowel omwonenden als milieubewegingen onder vuur (Noordhollands Dagblad, 2022b). In het dorp vinden regelmatig cacao regens plaats, waarbij druppels en stukjes verbrande cacao (door verstoppingen in het productieproces) neervallen, en auto's, huizen en planten 'onder de bruine smurrie zitten' (NOS, 2019; Noordhollands Dagblad, 2019a). Bovendien ervaren omwonenden stankoverlast in hun huis, doordat (naar later blijkt) Olam ruim een jaar (illegaal) afvalwater loost in het gemeentelijk riool. De illegale lozingen van vetten leiden tevens in omliggende vijvers tot massale vissterfte (Noordhollands Dagblad, 2022d). In 2020, een jaar na de start van de illegale lozingen van Olam, legt de omgevingsdienst Olam een definitief verbod op (Noordhollands Dagblad (2020a).

Omwonenden maken zich zorgen over de gevolgen van de ammoniakuitstoot op de nabijgelegen Natura-2000 natuurgebieden en hun eigen gezondheid. De ongewone penetrante stank zorgt bij omwonenden voor lichamelijke problemen, zoals misselijkheid, (chronische) pijn en lichtheid in het hoofd, ademhalingsproblemen en prikkeling van de tong. Vanwege de klachten houden sommige omwonenden ramen en deuren gesloten, en overwegen enkelen te verhuizen (Noordhollands Dagblad, 2020b; 2022e, 2022f). Olam is volgens sommige omwonenden 'eerder een chemische fabriek dan een cacao fabriek' (Noordhollands Dagblad, 2020c). Een klokkenluider meldt in het Noordhollands Dagblad dat de stankoverlast zo groot is, omdat de 'fabriek nooit ontworpen is om de grote hoeveelheden ammoniak die gebruikt worden te verwerken'. Bovendien zou de bedrijfstop 'niet geïnteresseerd zijn in het milieu en de omgeving' (Noordhollands Dagblad, 2022g).

Hoewel uit onderzoek van de GGD blijkt dat de uitstoot van ammoniak, benzeen, stikstofoxiden, fijnstof en zwaveloxiden door Olam binnen de norm blijft en geen gevolgen heeft voor de gezondheid, zijn omwonenden niet gerustgesteld (Zaanstad Nieuws, 2021a). De conclusies van de GGD zijn namelijk gebaseerd op cijfers die door Olam zelf zijn aangeleverd.

Omwonenden vinden dat 'de slager zijn eigen vlees keurt' (Noordhollands Dagblad, 2022h). Ze willen een uitgebreid bevolkingsonderzoek, maar de GGD ziet hier geen aanleiding toe (Noordhollands Dagblad, 2020d). Wel beschouwt de GGD de geuroverlast als een negatief gezondheidseffect en adviseert ze de gemeente zich in te blijven zetten om de geurhinder van Olam te verminderen (Noordhollands Dagblad, 2021a).

In 2021 meldt Olam dat door het gebruik van een tweede naverbrander de ammoniakuitstoot met 80% is verminderd en de geuroverlast voor omwonenden is 'geëlimineerd' (Noordhollands Dagblad, 2020e; Zaanstad Nieuws, 2021b). In 2022 krijgt Olam echter van de omgevingsdienst een dwangsom opgelegd jegens het overschrijden van de norm van onder andere ethanal, benzeen en methanal, drie stoffen die op de lijst Zeer Zorgwekkende Stoffen staan (Noordhollands Dagblad, 2022i).

2.3 Procedurele last

Als een omwonende begin 2020 bij de omgevingsdienst de natuurvergunning van Olam wil opvragen, blijkt die vergunning er niet te zijn; Olam stoot al 25 jaar tonnen ammoniak uit zonder vereiste natuurvergunning of ontheffing (De Orkaan, 2020; Perrée, 2021). Johan Vollenbroek van Mobilization for the Environment (MOB) schrijft, nadat hij door omwonenden is benaderd, een brief naar de omgevingsdienst waarin hij oproept om 'onmiddellijk een eind te maken aan de stikstof en/of ammoniakemissies door het bedrijf'. Hij vindt het 'ongelooflijk' dat Olam al jaren zonder vereiste vergunning kan draaien, zeker gezien de nabijgelegen Natura-2000 gebieden in de Zaanstreek. Vollenbroek dient diverse WOB-verzoeken in om de milieuverlagen, emissiemetingen en meetrapporten van Olam van de afgelopen vijf jaar in te zien, inclusief de omgevingsvergunning (Zaanstad Nieuws, 2020a; 2020b). Een handhavingverzoek van de MOB legt de omgevingsdienst naast zich neer.

Toch voelen omwonenden zich door Vollenbroek gesteund. Want als de provincie de ontwerpvergunning van Olam publiceert, zien ze door het 'gegoochel' met cijfers door de bomen het bos niet meer (Noordhollands Dagblad, 2020c; 2020f). Volgens de nieuwe vergunning mag Olam namelijk per jaar, naast 60.000 kg stikstofoxide, meer dan 80.000 kg ammoniak uitstoten (Noordhollands Dagblad, 2022h). Dat is aanzienlijk meer dan de 57.000 kg ammoniakuitstoot in 2017. De provincie Noord-Holland heeft de vergunning verleend, omdat er volgens haar sprake is van een *vermindering* van de uitstoot. De provincie gaat daarbij uit van het referentiejaar 1994, waarin Olam op basis van de Hinderwetvergunning 502.000 kg ammoniak mocht uitstoten. De vergunde 80.000 kg is volgens de provincie dus vele malen lager dan de referentiewaarde. Maar volgens Vollenbroek zijn in de Hinderwetvergunning geen emissienormen voor ammoniak genoemd en fraudeert de provincie door de uitstoot in het verleden hoog voor te stellen, waardoor het lijkt alsof Olam de uitstoot nu sterk terugbrengt. De uitstoot zal echter juist verder toenemen, mede omdat de nieuwe vergunning een biomassacentrale omvat waarmee Olam cacaodoppen wil verbranden voor stroomopwekking. Vollenbroek vindt dat de nieuwe vergunning in strijd is met het eigen stikstofbeperkende beleid van de provincie Noord-Holland. Uit de omgevingsvergunning, die verleend is in 2021, blijkt bovendien dat Olam pas in 2024 hoeft te voldoen aan de al sinds 2016 geldende landelijke ammoniakemissie-eisen. Omwonenden en Vollenbroek vinden dit onvoorstelbaar en willen dat Olam direct maatregelen neemt.

Naast problemen in het vergunningverleningsproces, schiet de omgevingsdienst ook tekort in het handhavingproces (Perrée, 2021). Hoewel Olam een van de grootste ammoniakuitstoters is, handhaaft de omgevingsdienst niet. Volgens Vollenbroek moet de omgevingsdienst *juist* handhaven als een vergunning ontbreekt. Gedogen kan, maar alleen als een bedrijf daarvoor een verzoek heeft ingediend. Volgens Vollenbroek heeft Olam dat niet gedaan en is het 'onderhands gedogen', waar volgens hem nu sprake van is, in strijd met de Algemene wet bestuursrecht. Bovendien zouden dergelijke ammoniak- en stikstofemissies volgens hem niet vergund kunnen worden: Olam overschrijdt de uitstootnormen voor ammoniak en stikstof met factor 10 tot 100. Tevens blijkt uit een artikel uit het Noordhollands Dagblad dat de omgevingsdienst al jaren weet heeft van de enorme hoeveelheden ammoniak die Olam toevoegt aan het productieproces. De dienst heeft dit welbewust stil gehouden, omdat Olam daar om verzocht zou hebben vanwege bedrijfs- en concurrentiegevoelige informatie (Noordhollands Dagblad, 2022c).

Door bovenstaande voorbeelden en het juridische getouwtrek krijgen omwonenden het gevoel dat ze er alleen voor staan. Ze vragen zich af wat de werkelijke uitstoot van Olam is, of Olam zich aan de voorschriften houdt, en hoe betrouwbaar de controles van de omgevingsdienst zijn. Als de provincie Noord-Holland de omgevingsdienst op de vingers tikt wegens gebrekkig functioneren bij Tata Steel, komt dat het vertrouwen van omwonenden van Olam niet te goede (Zaanstad Nieuws, 2020c).

2.4 Erkenning

Omwonenden die zich zorgen maken over de gevolgen van de ammoniakuitstoot van Olam, organiseren zich in de Bewonersgroep Omwonenden Olam Cocoa (Noordhollands Dagblad, 2020g). In 2020 hebben ze hun eerste overleg met de gemeente, omgevingsdienst en GGD, om de overlast die zij van Olam ondervinden te bespreken (Noordhollands Dagblad, 2020h). De omwonenden zijn niet tegen de fabriek, maar willen wel dat Olam de (stank)problemen zo snel mogelijk oplost en duidelijke afspraken maakt voor de toekomst. Tevens bespreken ze hun zorgen over de ammoniakuitstoot, het gebrek aan communicatie vanuit de gemeente, en het 'gegoochel met cijfers' in de vergunningen (Zaanstad Nieuws, 2020d). Bovendien willen de omwonenden dat de gemeente en omgevingsdienst actie ondernemen om de stankoverlast uit het riool te onderzoeken en maatregelen te nemen (Hamming, 2020). Binnen de gemeenteraad is het vooral oppositiepartij SP die voor de belangen van omwonenden opkomt en kritische vragen stelt over Olam, de vergunningen, te nemen maatregelen en de gevolgen van de uitstoot voor de omgeving en omwonenden (Zaanstad Nieuws, 2019a; 2020e; 2020f; 2022). Omwonenden hebben bij Olam het gevoel tegen een 'muur van onwil' op te lopen (Zaanstad Nieuws, 2020g). Als zij bijvoorbeeld Olam informeren over de ervaren stankoverlast, krijgen ze geen reactie of ontkent Olam de stankoverlast te veroorzaken.

2.5 Hoop en perspectief

Eind 2022 heeft de milieugroepering MOB een handhavingverzoek ingediend bij de gemeente Zaanstad om het gebruik van ammoniak te verbieden. Volgens Vollenbroek heeft de gemeente Olam jarenlang toegestaan de landelijke ammoniaknorm te overschrijven. Bovendien vindt Vollenbroek dat Olam nu veel te veel tijd en ruimte krijgt om de situatie te verbeteren (Noordhollands Nieuws, 2023a). In mei 2023 geeft de bestuursrechter de MOB gelijk: de

milieuvergunning van Olam moet worden aangescherpt. De vergunning is te ruim opgesteld, waardoor te grote emissies van ammoniak en andere stoffen zijn toegestaan (IJmuider courant, 2023). Tevens vindt de rechter dat de provincie Noord-Holland fouten heeft gemaakt bij de beoordeling van natuurvergunning voor Olam. Door 1994 als referentiejaartal te gebruiken, was er volgens het provinciebestuur geen vergunning nodig, maar volgens de rechter kan niet worden vastgesteld hoe de situatie toen was. Gedeputeerde Staten moet een nieuw en beter gemotiveerd besluit nemen (Noordhollands Nieuws, 2023b).

In de zomer van 2023 maakt Olam bekend in samenspraak met de omgevingsdienst en de MOB, afspraken te hebben gemaakt om de emissie van ammoniak versneld terug te brengen. Uiterlijk 1 oktober 2024 wil de fabriek uit de lijst van grootste ammoniakuitstoters verdwenen zijn (Haarlems Dagblad, 2023).

Noot van de auteurs: Van de gemeente Zaanstad hebben we geen reactie ontvangen op ons verzoek om een interview. Van een omwonende, die namens de bewonersgroep liever schriftelijk wilde reageren op onze vragen, hebben we geen reactie ontvangen.

Literatuurlijst

Hamming, J., Apeldoorn, F.H.M. (2020, 20 mei). *Stand van zaken Olam*. [Raadsinformatiebrief].

Haarlems Dagblad. (2023, 10 juli). *Cacaofabriek Olam spreekt af om uitstoot te verlagen*.

IJmuider Courant. (2023, 26 mei). *Rechter: 'Leverancier Oreo-koekjes stoot te veel ammoniak uit'*.

Noordhollands Dagblad. (2019a, 6 mei). *Bitterzoete neerslag: cacaoregen dwarrelt neer op Koog aan de Zaan*.

Noordhollands Dagblad. (2020a, 5 mei). *Cacaofabriek Ola legt zich niet bij lozingsverbod neer*

Noordhollands Dagblad. (2020b, 29 februari). *Zure stank van Olam komt via riool omhoog*.

Noordhollands Dagblad. (2020c, 28 november). *'Leg cacaofabriek Olam stil', eist stikstofactivist Johan Vollenbroek; Bewoners voelen zich gesteund door Mobilisation*.

Noordhollands Dagblad. (2020d, 11 maart). *Bevolkingsonderzoek over stank van cacaofabriek Oostzaan heeft geen zin, zegt GGD. Maar bewonersgroep is tevreden na eerste overleg over Olam*.

Noordhollands Dagblad. (2020e, 3 september). *'s Werelds grootste cacaofabriek moet uitstoot nog verder zien te beperken'; stinkende lozingen op riool zijn gestopt*.

Noordhollands Dagblad. (2020f, 23 januari). *'Omgevingsdienst moet cacaofabriek van Olam in Koog aan de Zaan stilleggen'. Mobilisation for the environment eist direct actie tegen ammoniakuitstoot*

Noordhollands Dagblad. (2020g, 6 maart). *Olam loosde vetten in riool*.

Noordhollands Dagblad. (2020h, 11 maart). *Bevolkingsonderzoek over stank cacaofabriek Oostzaan heeft geen zin, zegt GGD. Maar bewonersgroep is tevreden na eerste overleg over Olam*.

Noordhollands Dagblad. (2021a, 27 juni). *GGD Zaanstreek-Waterland: 'Blijven inzetten op vermindering van geurhinder bij cacaofabriek Olam in Koog aan de Zaan'*

Noordhollands Dagblad. (2022a, 14 december). *Natuur Zaanstreek zwaar belast door ammoniakuitstoot cacao-industrie*.

Noordhollands Dagblad. (2022b, 13 december). *Oreo-koekje zwart dankzij enorme hoeveelheden milieuvervuilend ammoniak*.

Noordhollands Dagblad. (2022c, 13 december). *Zaanse cacaofabriek mengt al jarenlang giftige stof door cacao, overheid wist ervan.*

Noordhollands Dagblad. (2022d, 29 november). *Olam in Wormer wacht boete vanwege lozing vetten.*

Noordhollands Dagblad. (2022e, 8 februari). *Een warme muur van rioolstank belemmert Johan (73) en Leida (51) al ruim een jaar hun woonplezier: 'Het is niet te harden'.*

Noordhollands Dagblad. (2022f, 13 augustus). *Neill vermoedt dat hij hoofdpijn krijgt door ammoniakuitstoot van cacaofabriek Olam in Koog aan de Zaan; 'Het komt niet door het roken, maar door die afvalpijp'.*

Noordhollands Dagblad. (2022g, 13 december). *Het giftige geheim van Oreo-koekjes maakt Olam een van de grootste ammoniak vervuilers van ons land.*

Noordhollands Dagblad. (2022h, 14 december). *Natuur Zaanstreek zwaar belast door ammoniakuitstoot cacao industrie.*

Noordhollands Dagblad. (2022i, 22 maart). *Omgevingsdienst IJmond legt Olam dwangsom op. Uitstoot schadelijke stoffen voldoet niet aan de norm.*

Noordhollands Dagblad. (2023a, 31 januari). *'Jarenlang te veel uitstoot van ammoniak, en gemeente Zaanstad werkte eraan mee'.*

Noordhollands Dagblad. (2023b, 25 mei). *Rechtbank: milieuvergunning cacaofabriek Koog aan de Zaan te zwak.*

NOS. (2019, 6 mei). *Regen van cacaodeeltjes daalt neer over Koog aan de Zaan.*

De Orkaan. (2020, 21 januari). *Vollenbroek (MOB) wil Olam laten stilleggen.*

Perrée, H. (2021, 31 maart). [Piekbelaster stoot jarenlang zonder toezicht ammoniak uit](#). Binnenlands bestuur.

Zaanstad Nieuws. (2019a, 16 oktober). *Berichten over uitstoot ammoniak Olam Cocoa alarmeren SP.*

Zaanstad Nieuws. (2020a, 22 januari). *MOB richt pijlen nu op Olam Cocoa: illegaal bezig, dus stilleggen.*

Zaanstad Nieuws. (2020b, 25 november). *Olam van alle kanten onder vuur wegens uitstoot ammoniak.*

Zaanstad Nieuws. (2020c, 17 april). *Provincie trekt verbeuring en inning milieu-dwangsommen naar zich toe.*

Zaanstad Nieuws. (2020d, 13 december). *'Communicatie over Olam Cocoa ver onder de maat'.*

Zaanstad Nieuws. (2020e, 29 februari). *Stank door Olam Cocoa weer aan de orde in gemeenteraad*

Zaanstad Nieuws. (2020f, 16 december). *Hoe gezond is het eigenlijk in Oud Zaandijk en Oud Koog?*

Zaanstad Nieuws. (2020g, 8 maart). *Meer dan een jaar stank in de wijk en niemand kan oorzaak vinden.*

Zaanstad Nieuws. (2021a, 27 juni) *'Zorgen over luchtvervuiling omgeving Olam ongegrond'*.

Zaanstad Nieuws. (2021b, 23 augustus). *'Geuroverlast Olam voorbij met tweede naverbrander'*.

Zaanstad Nieuws. (2022, 13 december). *Vragen SP over gebruik ammoniak bij productie Oreo-cacao.*

3 Parenco- Renkum

“Hier zijn ook mensen die zeggen ‘ik heb er geen last van’. Nou ja, dat kan. Je kan een slechtere neus hebben, verder weg wonen, of het niet willen erkennen. Die vinden ons maar zeikerds. Mensen zeiden tegen me ‘dan moet je maar verhuizen als je er last van hebt’”

Belanggroep Omwonenden Parenco (BOP)

3.1 Primaire blootstelling

Sinds 1912 staat de papierfabriek Smurfit Kappa Parenco (40 hectare) in Renkum, een gemeente van ruim 30.000 inwoners aan de zuidrand van de Veluwe. De activiteiten van de fabriek lopen uiteen van het sorteren van oud papier en de verwerking daarvan tot pulp (de grondstof voor papier), tot de productie van papier. De fabriek bestaat uit twee papiermachines, een eigen waterzuivering en een biomassa-installatie waarmee Parenco een groot deel van de benodigde energie zelf genereert.

3.2 Verlies en schade

Parenco heeft door het oppompen van 5,4 miljard liter grondwater per jaar, het verbruik van 123 miljoen kubieke meter aardgas en de uitstoot van koolmonoxide, ammoniak en tonnen stikstof een grote impact op omliggende natuurgebieden (Parenco wordt gezien als de grootste stikstofvervuiler van Gelderland) (EenVandaag, 2022; Trouw, 2023). Omwonenden ervaren sinds 2016 een toename van de overlast wanneer Parenco, vanwege de stijgende vraag naar karton en verpakkingspapier, een van de twee papiermachines ombouwt naar een 'kartonmachine' (NOS, 2022). Sinds de opstart van deze kartonmachine hebben omwonenden last van trillingen, geluidsoverlast en ernstige stankoverlast.

De stank varieert volgens hen van een papier-, karton-, chloor- en inktlucht tot rioollucht. Tot op 1.000 meter van de fabriek (circa 800 woningen) ervaren omwonenden ernstige geurhinder (de Gelderlander, 2021a), ook wel de 'geurterreur van Parenco' genoemd (de Gelderlander, 2018a). Er komen honderden overlastmeldingen binnen bij de omgevingsdienst. Omwonenden geven aan dat ze "er nooit aan wennen". Uit berichten van de Gelderlander blijkt dat omwonenden het 'zat' zijn en dat hun geduld op is. Volgens omwonenden zegt het bedrijf aan oplossingen te werken, maar er gebeurt in hun ogen te weinig (de Gelderlander, 2017a).

De stankoverlast beïnvloedt het welzijn van omwonenden. De Gelderlander schrijft dat omwonenden niet meer buiten in de tuin zitten en ramen en deuren gesloten houden. Volgens de GGD leidt de geuroverlast bij omwonenden tot gezondheidsklachten zoals hoofdpijn, slijmvliesirritaties, stress, keelpijn, slapeloosheid en misselijkheid (GGD Gelderland-Midden, 2021). Omwonenden geven aan zich zorgen te maken over de ongezonde en vieze lucht die ze inademen en de vele kankergevallen en aangeboren afwijkingen in het dorp (Omroep Gelderland, 2022). Tevens vinden inwoners van omliggende dorpen koolstofdeeltjes (neer-geslagen roet) in hun tuin en op hun huis, en hebben ze last van geluidsoverlast en trillingen (Trouw, 2023).

De stankoverlast van Parenco is een splijtzwam in het dorp, leidend tot een verharde sfeer (de Gelderlander, 2018b). Omwonenden die last hebben van de stankoverlast verenigen zich in de Belanggroep Omwonenden Parenco (BOP), een actiegroep bestaande uit 150 huishoudens (de BOP gaat later over in de vereniging 'Vijf dorpen in het groen'). Ze zijn niet tegen de fabriek, maar wel tegen de stankoverlast en willen dat er maatregelen genomen worden om de overlast te verminderen. Andere omwonenden vinden dat Parenco bij het dorp hoort. De fabriek staat er al jaren en zorgt voor grote werkgelegenheid. Ze vinden dat de geur voor lief genomen moet worden en zien de BOP als 'klein zeurclubje'.

De tweedeling leidt tot opstootjes en relletjes, discussies op verjaardagen en hondendrollen voor de deur (de Gelderlander, 2019a). Parenco besluit daarop, samen met de door de fabriek ingestelde klankbordgroep die onder andere uit omwonenden bestaat, naar alle Renkummers een brief te sturen waarin ze oproept de onnodig harde toon te matigen. De brief valt niet bij alle inwoners in goede aarde, omdat Parenco in hun ogen juist de veroorzaker is van de problemen (de Gelderlander, 2019a;2019b). De BOP vraagt de gemeente Renkum haar verantwoordelijkheid te nemen en voor transparante informatie te zorgen, zodat iedereen zelf een oordeel over de overlast kan vormen (de Gelderlander, 2018c).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Ik denk dat het ingewikkelde van deze problematiek [geuroverlast] is, is dat het ten dele een belevingskwestie is. Dus de ene persoon, burens van elkaar, vindt het niet erg, een ander vindt het wel erg. Het is ook afhankelijk van de windrichting, waardoor je er de ene dag last van hebt en de andere dag niet. Er spelen ook heel veel historische banden mee: mensen werken zelf bij Parenco, hebben er gewerkt, of hebben familie of vrienden die er werken of er gewerkt hebben. De papierfabriek bestaat natuurlijk ook al heel erg lang, en is echt vervlochten met het dorp Renkum. Kortom, het is een complex samenspel van emoties, ervaringen en objectief te meten overlast”. [...] “Mensen durven niet meer te zeggen wat ze vinden, of ervaren bedreigingen of een onveilig basis. Dat is natuurlijk indirect een heel groot impact voor de leefomgeving”.*

In 2017 starten de GGD en omgevingsdienst, na aandringen van de BOP, een onderzoek naar de stankoverlast (Omroep Gelderland, 2017). Het onderzoek bestaat uit uitstootmetingen bij Parenco en in de omgeving. Omwonenden krijgen een geurkit in huis om zelf metingen te doen op momenten dat ze geuroverlast ervaren. Als de resultaten een jaar later bekend zijn, blijken acetaldehyde en formaldehyde in lage concentraties te zijn aangetroffen. Volgens de GGD zijn de concentraties zo laag dat er geen (langetermijn)gezondheidsrisico's zijn (de Gelderlander, 2018d) en is aanvullend gezondheidskundig onderzoek niet nodig (Omroep Gelderland, 2018).

Desondanks besluiten de provincie Gelderland, GGD en omgevingsdienst in 2020 om extra onderzoek te doen om de ervaren geuroverlast te objectiveren (de Gelderlander, 2018e). Via een digitale vragenlijst en een geur-app kunnen omwonenden de door hen ervaren geurhinder aangeven. Een derde van de ruim honderd respondenten geeft aan afgelopen jaar tot op 1.000 meter van Parenco ernstige geurhinder ervaren te hebben; ruim 10% meer dan de maximale norm die de GGD hanteert voor goede gezondheidskwaliteit. Volgens de GGD is de stank 'gezondheidskundig onwenselijk' (de Gelderlander, 2021b). Uit de standaard vierjaarlijkse gezondheidsmonitor van de GGD (2021b) blijkt dat 18% van de omwonenden tot op 1.000 meter van Parenco ernstige geurhinder ervaart.

Het vaststellen van geuroverlast is complex. De door de omgevingsdienst opgehangen elektronische neuzen, bedoeld om langdurig geurmetingen uit te kunnen voeren, blijken door disfunctioneren onbetrouwbaar te zijn (GGD, 2021b).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Het objectief maken van geur met e-noses is heel ingewikkeld. We hebben dat geprobeerd, maar het blijkt dat dat niet goed loopt. Dus de enige manier waarop je het objectief kunt maken, is door te onderzoeken wat de beleving is. En dan blijkt dat er een heel groot deel, 30% van de inwoners, overlast of ernstige overlast ervaren. Volgens de GGD is dat volksgezondheidskundig onwenselijk. Zij trekken een grens, een redelijk arbitraire grens vind ik, dat als het minder dan 10% is, dat het dan niet volksgezondheidskundig onwenselijk is. Wij komen nu heel duidelijk in de categorie dat het wel*

slecht is. Het is niet geobjectiveerd in die zin van je hebt zoveel oedeur van x en als dat vijf oedeur minder wordt, dan is het ineens goed ofzo. Zo werkt het helaas niet met geur. Het blijft een beetje schipperen met gegevens, waarin Parenco dus zelf aangeeft dat ze zelf al heel veel geur gereduceerd hebben, maar het GGD-rapport aangeeft dat de beleefde overlast niet is afgenomen”.

Op basis van de cijfers van de Nederlandse Kanker Registratie stelt de GGD vast dat er in Renkum en omgeving geen bovengemiddeld aantal kankergevallen voorkomt; dit geeft daarmee geen aanleiding voor verder gezondheidskundig onderzoek (de Gelderlander, 2021a).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Er wordt gezegd dat er heel veel kankergevallen in de buurt zijn en dat het toch geen toeval kan zijn. Dan vragen wij de GGD ‘wat vinden jullie?’ Dan zegt de GGD wij denken dat het wel toeval kan zijn. RIVM heeft er naar gekeken en die zeggen ‘ja we kunnen wel heel diep onderzoek gaan doen, maar de correlatie is bijna nooit te bewijzen’. De directe link lijkt er niet te zijn. Toch is het voor die inwoner niet 100% uitgesloten dat die er wel is. Die onrust neem je niet helemaal weg. Het enige wat ik kan doen, is aangeven dat de specialisten die er wel verstand van hebben aangeven wat de stand van zaken is. Maar als jij het gevoel hebt van ‘in deze straat zijn er drie gevallen van kanker x, dat kan toch geen toeval zijn?’ Daar kun je bijna niet tegen op boksen”.*

3.3 Procedurele last

Hoewel omwonenden overlast ervaren van Parenco, ‘verschuilt’ de provincie zich in hun ogen achter de verleende vergunning. Volgens omwonenden kan de provincie echter, op basis van de artikelen die zijn opgenomen in de vergunning, maatregelen nemen als blijkt dat de ervaren milieuoverlast groter is dan verwacht. Omwonenden hebben hun vraagtekens bij de dubbele pet van de provincie Gelderland: aan de ene kant is de provincie als vergunningverlener, toezichthouder en handhaver verantwoordelijk voor de vergunningen van Parenco, maar aan de andere kant is de provincie ook verantwoordelijk voor het stimuleren van groene energie. En Parenco is een zeer goede bron voor het warmtenet. Bovendien ‘hekelen’ ze de provincie om de ruime vergunning die aan Parenco verleend is. Omwonenden willen dat de fabriek stilgelegd of verplaatst wordt, maar hebben juridisch gezien nu geen poot om op te staan (Pointer, 2018).

“De gemeente heeft in haar bestemmingsplan vastgesteld dat daar zware industrie mogelijk is. De vraag is of dat nog ooit zou gebeuren als je met een blanco vel zou beginnen” (BOP).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Ik heb geleerd dat in onze rechtsstaat een bedrijf beter beschermd is dan omwonenden. Dus als een bedrijf iets doet wat in eerste instantie in de publieke opinie nog goed is en vervolgens verandert de publieke opinie en ervaring van iemands overlast, dan zegt de rechter nog steeds, ‘ja, maar die vergunning is vergeven’. Dan moet je wel heel sterk staan met zijn allen om dan nog die vergunning aan te passen of in te trekken. Kijk naar Tata Steel en kookfabriek. Ja, heel eerlijk met zoveel impact op de volksgezondheid zou je toch zeggen, dan moet je toch die hele fabriek allang gesloten hebben? Maar zo makkelijk is dat niet. Destijds was dat politiek gezien ook niet de insteek en dat levert nu allerlei problemen op”.*

In februari 2022 scherpt de provincie Gelderland de norm voor stikstofoxiden en ammoniak voor Parenco aan. Vanaf eind 2023 moet Parenco minder uitstoten. De oude vergunningen

van Parenco passen niet meer binnen de huidige milieueisen. Parenco stapt naar de rechter, en spant een kort geding aan om uitstel te krijgen. Om aan de nieuwe normen te voldoen, moet Parenco namelijk de biomassacentrale en gasgestookte ketels aanpassen, en daar wil de fabriek meer tijd voor hebben. Omdat de provincie in de tussentijd de strenge regels enigszins versoepeld heeft, wijst de voorzieningsrechter het verzoek van Parenco af (de Gelderlander, 2022a).

3.4 Gebrek aan erkenning

Volgens berichten in de Gelderlander geeft Parenco aan de klachten van omwonenden serieus te nemen. Zo neemt het bedrijf verschillende onderzoeksinstituten in de arm voor het vinden van een oplossing, introduceert de fabriek een geurpanel, zet snuffelploegen in om geur te meten, neemt diverse maatregelen om de (stank)overlast te verminderen, en ontwikkelt een app om geurhinder te monitoren en zo verbanden te leggen met eventuele afwijkingen in het productieproces (de Gelderlander, 2018f; 2018g; 2018h; Omroep Gelderland, 2020). Volgens Parenco zouden verschillende partijen de geursituatie nabij de fabriek anders beoordelen (Trouw, 2023). Om de verhouding met omwonenden te verbeteren, voert Parenco regelmatig gesprekken met omwonenden en houdt hen via de website op de hoogte van de ontwikkelingen. Als Parenco het plan heeft om een tweede papiermachine om te bouwen naar kartonmachine, worden omwonenden gevraagd suggesties te doen voor milieuonderzoek en worden ze geïnformeerd over de opzet, inhoud en planning van de vergunningaanvraag en MER-procedure (de Gelderlander, 2021c).

In 2018 richt Parenco een klankbordgroep op bestaande uit afgevaardigden van de BOP, ondernemers in Renkum, externe specialisten, Parenco-medewerkers, milieuverenigingen, de Provincie Gelderland en gemeenteraadsleden. Doel van de klankbordgroep is om met elkaar tot oplossingen te komen en zo de geuroverlast te verminderen (de Gelderlander, 2018i; 2018j). De klankbordgroep werd echter opgeheven *“toen we zijn gaan procederen”*, aldus een lid van de BOP.

Omwonenden kunnen op diverse sites informatie vinden over Parenco. Zo lanceert de gemeente Renkum een speciale Parenco-website waar onder andere de overlastmeldingen van geluid, stank en trillingen in kaart worden gebracht (de Gelderlander, 2018k; 2018l). Ook de omgevingsdienst heeft een aparte Parenco-site opgericht, waar omwonenden de laatste stand van zaken omtrent bijvoorbeeld vergunningen en onderzoeken kunnen lezen (Omgevingsdienst regio Arnhem). Omwonenden in de BOP vragen zich na zes jaar agenderen af waarom het allemaal zo lang moet duren om de problemen aan te pakken. Ze hebben er genoeg van en zijn de overlast zat. Ze hebben het gevoel overal achteraan te moeten en willen meer actie van Parenco, de gemeente en de provincie Gelderland. Er is volgens hen genoeg gepraat.

3.5 Hoop en perspectief

In de zomer van 2023 blijkt dat Parenco de overlast nog niet heeft weten te verminderen: uit een rapport van de GGD blijkt dat 20% van de bewoners binnen een straal van 1000 meter van Parenco ernstige geurhinder ondervindt, veel meer dan de 10% die de GGD als grens beschouwt voor een goede kwaliteit voor gezondheid. De GGD noemt de situatie

'onwenselijk' (de Gelderlander, 2023a). Omwonenden vrezen bovendien voor extra overlast nu Parenco de tweede papiermachine wil ombouwen tot kartonmachine. Parenco wil de bestaande vergunningen actualiseren en onderbrengen in één omgevingsvergunning. De provincie Gelderland vraagt voor het afgeven van een vergunning Parenco een MER op te stellen. De commissie die deze MER beoordeelt, is uitermate kritisch en wil dat Parenco meer ingaat op de geurklachten in het dorp, de gevolgen daarvan op de gezondheid en hoe Parenco de geuroverlast denkt te beperken. Bovendien ontbreekt informatie over de emissiebronnen met hun uitstoot. De commissie wil dat Parenco met een nieuw milieurapport komt (De Gelderlander, 2023b; Trouw, 2023). Tevens wil de commissie dat Parenco de mogelijkheid onderzoekt om de fabriekshal te verplaatsen (verder van het dorp af). In een reactie laat Parenco echter weten dat dit vanwege de hoge kosten nu nog geen realistische oplossing is. (AD, 2023).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Kijk een grote gemeente als Nijmegen is in staat om een asfaltcentrale uit te kopen voor 7 miljoen. Het gaat hier over vierhonderd miljoen”.*

Literatuurlijst

AD. (2023, 13 oktober). *Fabriekshal verplaatsen is onderzoek waard, stellen deskundigen, maar volgens Parenco kost het te veel.*

EenVandaag. (2022, 22 augustus). *Ondanks droogte op de Veluwe onttrekt kartonfabriek Parenco er jaarlijks miljarden liters grondwater.*

De Gelderlander. (2017a, 19 april). *Enquête: 130 mensen vinden papierfabriek in Renkum stinken of lawaaierig.*

De Gelderlander. (2018a, 6 september). *Opnieuw groot protest om stank, trillingen en 'geur-terreur' Parenco.*

De Gelderlander. (2018b, 14 februari). *Renkum doet extra onderzoek naar 'stank' van Parenco.*

De Gelderlander. (2018c, 10 maart). *'Dit onderzoek zou een eerste stap moeten zijn'.*

De Gelderlander. (2018d, 12 juni). *Uitstoot Renkumse papierfabriek valt mee, zegt de GGD.*

De Gelderlander. (2018e, 14 februari). *Renkum doet extra onderzoek naar 'stank' van Parenco.*

De Gelderlander. (2018f, 3 juli). *Meer aandacht voor ervaren overlast Parenco.*

De Gelderlander. (2018g, 9 augustus). *Zo filteren kamille en eucalyptus de geur uit schoorsteen Parenco.*

De Gelderlander. (2018h, 28 november). *Nieuw procedé moet einde maken aan stankoverlast Parenco in Renkum.*

De Gelderlander. (2018i, 7 mei). *Parenco zoekt contact met omwonenden.*

De Gelderlander. (2018j, 2 juni). *Parenco maakt er werk van om een goede buur te zijn.*

De Gelderlander. (2018k, 3 november). *Renkum krijgt website voor bestrijden klachten papierfabriek Parenco.*

De Gelderlander. (2018l, 9 november). *Renkum klaagt massaal over Parenco en roep om actie wordt luider.*

De Gelderlander. (2019a, 16 juni). *Papierfabriek Parenco dreigt de slijtzwam van Renkum te worden: opstootjes en hondendrollen bij de voordeur.*

De Gelderlander. (2019b, 1 juni). *Onnodig harde toon in discussie over Parenco splijt Renkum, oproep om toon te matigen.*

De Gelderlander. (2021a, 3 november). *RIVM pleit voor onderzoek naar gevaarlijke stoffen bij papierfabriek Parenco in Renkum.*

De Gelderlander. (2021b, 3 augustus). *Rapport GGD over papierfabriek is kritisch: 'Stank Parenco onwenselijk voor gezondheid'*.

De Gelderlander. (2021c, 28 oktober). *Parenco wil in toekomst alleen verpakkingsmateriaal maken: omwonenden mogen meedenken*.

De Gelderlander. (2022a, 4 juli). *Papierfabriek Parenco verder in het nauw door strengere stikstofregels: 'Provincie gaat niet ver genoeg'*.

De Gelderlander. (2023a, 12 juli). *Half Renkum heeft op de een of andere manier last van geur Parenco, met GGD: 'Resultaten zijn zorgelijk'*.

De Gelderlander. (2023b, 11 oktober). *Forse kritiek op milieurapport van Parenco: roep om onderzoek naar verplaatsen van productiehal verder van het dorp*.

GGD Gelderland-Midden. (2021, 8 juli). *Beleving van geur van papierfabriek SK Parenco in Renkum en Heesum*. Geraadpleegd van [Rapportage-GGD-Geuronderzoek.pdf \(odregioarnhem.nl\)](#)

GGD Gelderland-Midden. (2021b, 3 augustus). *Onderzoeken geurhinder papierfabriek Renkum afgerond*. Geraadpleegd van [Onderzoeken geurhinder papierfabriek Renkum afgerond | GGD Gelderland-Midden \(ggdgm.nl\)](#)

NOS. (2022, 12 mei). *Bezorgde buurt strijdt tegen fabriek: 'Je hebt hier straatjes waarin in eens iedereen doodgaat'*.

Omgevingsdienst Regio Arnhem. *Smurfit Kappa Parenco*. [website]. Geraadpleegd van [Dossier Smurfit Kappa Parenco | Omgevingsdienst Regio Arnhem \(odregioarnhem.nl\)](#)

Omroep Gelderland. (2017, 19 april). *Buurtbewoners zijn overlast papierfabriek in Renkum zat*.

Omroep Gelderland. (2018, 11 juni). *GGD: papierfabriek Renkum stinkt, maar is niet gevaarlijk*.

Omroep Gelderland. (2020, 27 oktober). *Buurtbewoners zijn 'rotte, chemische stank' van fabriek helemaal beu*.

Omroep Gelderland. (2022, 12 mei). *Omwonenden papierfabriek Parenco in Renkum klagen over stankoverlast*. Geraadpleegd van [Omwonenden papierfabriek Parenco in Renkum klagen over stankoverlast | In het vizier van De Jager - YouTube](#)

Pointer (2018, 2 oktober). *Provincie Gelderland over stankoverlast; 'Papierfabriek voldoet aan vergunning'*. Geraadpleegd van [Provincie Gelderland over stankoverlast: 'Papierfabriek voldoet aan de vergunning' | KRO-NCRV](#)

Trouw. (2023, 20 december). *'Deze papierfabriek is de Tata Steel van de Veluwe'*.

4 Olasfa – Olst

*“Er is best veel verzuring in de mensen opgetreden. Het was dus ook wel van ‘we gaan het er niet meer over hebben op verjaardagen, want het gaat er alleen nog maar over’. Toen we eenmaal weg waren [verhuisd uit Olst] dacht ik ‘oh, er valt toch een last van mijn schou-
ders”.*

Onder de Roze

4.1 Primaire blootstelling

De Olster Asfalt Fabriek (Olasfa) produceert van 1913 tot 1983 teerproducten en asfalt voor daken. Na het faillissement van de fabriek blijft Olst (een gemeenschap aan de IJssel met ongeveer 8.000 inwoners) achter met een enorm verontreinigd terrein, mede door illegale lozingen van giftige stoffen.

“Er is daar heel veel kwik et cetera gevonden. Dat was echt een aangebrachte vervuiling die niks met de asfaltfabriek te maken had” aldus een oud-lid van de bewonersgroep Onder de Roze.

Een gebied ter grootte van drie hectare is tot op een diepte van twaalf meter vervuild met teer, naftaleen, fenolen, cresolen en aromatische koolwaterstoffen (zoals benzeen, toluen en xylenen), en is daarmee een van de grootste bekende vervuilde gebieden van Nederland. Hoewel in eerste instantie de vervuiling op driehonderd ton werd berekend, wordt uiteindelijk meer dan duizend ton gesaneerd. De sanering duurt dertien jaar (2006-2019) en is daarmee de langstduurende en meest complexe sanering van Nederland. De provincie Overijssel draait als opdrachtgever - omdat de eigenaren van Olasfa met de noorderzon zijn vertrokken – op voor dertig miljoen euro saneringskosten (De Stentor, 2019a; RTV Oost, 2019a).

4.2 Verlies en schade

Als in 2002 de eerste bewoners in hun nieuwbouwwoning aan de Benedendijk in Olst trekken, staat de sanering bij Olasfa al gepland. Maar de vooruitzichten zijn gunstig; in de uitgraven uiterwaarden zou een mooie jachthaven komen, en de werkzaamheden die in 2006 starten, zouden binnen afzienbare tijd zijn afgerond (RTV Oost, 2015a). Maar al snel loopt het saneringsproces vertraging op: de grond is veel vervuilerd dan verwacht en door de hoge waterstand van de IJssel en het grondwater liggen de werkzaamheden regelmatig stil (RTV Oost, 2012a; de Stentor, 2018a). De einddatum schuift gedurende dertien jaar steeds verder op (RTV Oost, 2016a; 2015b).

De sanering gaat bovendien gepaard met stank-, geluid, en trillingoverlast (De Stentor, 2017a; RTV Oost, 2011a). Omwonenden geven aan last te hebben van gezondheidsproblemen, zoals tranende en brandende ogen, ontstoken slijmvliezen, chronische vermoeidheid, ademhalingsproblemen, hoofdpijn, misselijkheid en eczeem (RTV Oost, 2015a). Volgens de omwonenden houden de klachten verband met de sanering en maken ze zich zorgen; als ze weg zijn uit Olst hebben ze namelijk geen last van de klachten (de Volkskrant, 2017). Maar volgens de GGD IJsselland en de provincie Overijssel heeft de sanering geen gevolgen voor de gezondheid en zijn de gezondheidskundige advieswaarden voor luchtkwaliteit nooit overschreden (de Stentor, 2017b).

Toch blijven omwonenden zich zorgen maken. De gemeente Olst-Wijhe vraagt daarom in 2014 aan het RIVM om onderzoek te doen naar de gezondheidsrisico's van de sanering om zo tot een eenduidig antwoord te komen (RTV Oost, 2014a). Een jaar later concludeert de expertgroep van het RIVM dat de sanering kan leiden tot geuroverlast en acute irritaties, maar dat het 'uiterst onwaarschijnlijk [is] dat de sanering leidt tot chronische gezondheidsklachten'. Extra onderzoek naar de effecten van het vervuilende terrein op de gezondheid van omwonenden is daarom volgens het instituut niet nodig. Wel concludeert het RIVM dat

de langlopende sanering, met bijbehorende geur- en geluidsoverlast, kan leiden tot chronische stress waardoor omwonenden gezondheidsklachten ervaren. Het RIVM adviseert daarom de gemeente en saneerders om zo snel mogelijk de sanering af te ronden en omwonenden meer bij de sanering te betrekken, bijvoorbeeld in de vorm van een klankbordgroep (RTV Oost, 2014a; 2014b; 2015a; 2015b; 2015c; De Stentor, 2017a).

Maar enkele omwonenden zijn na het RIVM-onderzoek niet gerustgesteld en vragen een contra-expertise aan bij Expertisecentrum Environmental Medicine (ECEMed). In tegenstelling tot het RIVM sluit ECEMed een verband niet uit en brengt de gezondheidsklachten van omwonenden wel degelijk in verband met de sanering. Bovendien zouden de metingen, op basis waarvan de provincie aangeeft dat de uitstoot binnen de norm blijft, volgens ECEMed niet goed zijn uitgevoerd (RTV Oost, 2014a; 2014b; 2015a; 2015b; De Stentor, 2017a). In overleg met de GGD heeft de provincie vijf gezinnen met medische en psychische problemen elders huisvesting aangeboden (RTV Oost, 2016b).

4.3 Procedure last

In 2015 vragen omwonenden bij de provincie Overijssel om een financiële compensatie voor jarenlang gederfd woongenot door de saneringswerkzaamheden (De Stentor, 2015a; RTV Oost, 2015d). Hoewel de provincie niet verplicht is om de omwonenden te compenseren – ze is niet de veroorzaker van de problemen en de sanering is een tijdelijke situatie – stemt de provincie ermee in. Ze wil de omwonenden tegemoet komen, die dit zien als een blijk van erkenning en zich gehoord voelen (RTV Oost, 2015e; 2015f). Maar als de provincie met een voorstel voor een voorlopige vergoedingsregeling komt, zijn omwonenden ‘ontevreden’. Ze vinden de overlastperiode die gecompenseerd wordt te kort, het bedrag te laag (een ‘fooi’ en 10% van wat ze zelf in gedachten hadden), en de WOZ-waarde als basis voor de vergoeding ‘oneerlijk’. Het voorgestelde bedrag vinden ze een ‘belediging voor tien jaar overlast’ (RTV Oost, 2016c; De Stentor, 2016a; 2016b).

Omdat omwonenden geen overeenstemming met de provincie kunnen bereiken over de vergoeding, starten ze meerdere rechtszaken. In 2019 besluit de provincie dat gederfd woongenot voor de periode 2005 tot 2016 gecompenseerd wordt met maximaal 4.600 euro (De Stentor, 2016c; 2019b; 2019c; RTV Oost, 2016d; 2016e). De provincie belooft dat voor de periode na 2016 tot het einde van de saneringswerkzaamheden nog een aanvullende regeling komt. Eén omwonende stapt naar de Raad van State. Zij vindt de vergoeding te laag, en wil meer, mede omdat haar woning bij de verkoop minder waard is geworden (RTV Oost, 2017a). Maar volgens de Raad van State heeft ze daar geen recht op en is de aangeboden vergoeding door de provincie ‘redelijk’. (RTV Oost, 2019d).

De compensatieregeling leidt tot spanningen in het dorp. *“Er is best veel verzuring in de mensen opgetreden. Het was dus ook wel van ‘we gaan het er niet meer over hebben op verjaardagen, want het gaat er alleen nog maar over’”,* aldus een oud-lid van de bewonersgroep. De provincie breidt het aantal belanghebbenden uit tot 280 huishoudens. De meerderheid (240 van de 280) vraagt ook daadwerkelijk de vergoeding aan. Maar volgens het buurtcomité ‘Onder de Roze’, opgericht om te strijden voor de belangen van de omwonenden van het vervuilde Olfasfa-terrein, zijn dit ‘huishoudens die op geen enkel moment betrokken waren in de geschiedenis van Olfasfa’. Het buurtcomité vindt dat hun problemen ‘anders zijn’ dan die van henzelf. Ze wonen namelijk zelf het dichtst bij het Olfasfa-terrein, waardoor

hun huizen het meest in waarde gedaald zijn (De Stentor, 2016d). Volgens het buurtcomité is de provincie erin 'geslaagd om direct aanwonenden uit elkaar te spelen' (De Stentor, 2016e).

In 2021 ontvangen omwonenden nog een extra vergoeding van maximaal drieduizend euro ter compensatie van het verminderde woongenot in de periode 2016 tot 2021 (De Stentor, 2019b; 2021). Volgens omwonenden staat het bedrag 'niet in verhouding tot de aantasting van het woongenot', maar is dit 'destijds afgesproken en is het netjes afgewerkt door de provincie'.

4.4 Erkenning

De gemeente heeft volgens een oud-lid van Onder de Roze nauwelijks een rol gespeeld: *"De gemeente was er heel lang niet. Pas in 2012 is het bestuur van de gemeente zich ermee gaan bemoeien. [...] Het heeft heel lang geduurd voordat ze zeiden 'het is een volksgezondheidsprobleem'"*.

Dilemma voor lokaal bestuur – *"Welke rol pak je op een gegeven moment? Als wethouder kwam ik er niet mee weg om te zeggen 'beste inwoner, als u boos bent, moet u maar op de provincie boos zijn, want zij zijn bevoegd gezag voor deze sanering en zij willen nou eenmaal op deze manier te werk gaan. Ik ben slechts vergunningverlener'. Op een gegeven moment zeiden de omwonenden 'jij staat toch voor mij? Verleen dan geen vergunning. Gebruik het als een soort van breekijzer om die provincie te dwingen om anders te gaan handelen'. Maar dat is heel ingewikkeld. Dat is gewoon eigenlijk onmogelijk. Als de provincie een vergunning aan mij vraagt om te mogen saneren, of om hekken te mogen plaatsen, of installaties te mogen plaatsen, en dat gebeurt keurig binnen de regels... waarom zou ik die vergunningen niet verlenen? [...] En hoe treed je een provincie tegemoet die het anders ziet? Die het heel erg juridisch insteekt? De provincie juridificeert al die processen heel erg. Tegelijkertijd moeten we ons wat meer realiseren, dat mag de provincie trouwens ook, dat we er voor onze inwoners zijn"*.

Gedurende de jaren zien omwonenden de einddatum van de sanering opschuiven. De provincie Overijssel besluit op een gegeven moment geen einddatum meer te noemen (de Stentor, 2019d). Uit berichten van RTV Oost en de Stentor blijkt dat de grote mate van onzekerheid en onduidelijkheid bij omwonenden leidt tot frustratie en argwaan (RTV Oost, 2015g). Ze zijn het 'spuugzat', 'willen het eerst zien, dan geloven', en vinden dat 'de tijd van pappen en nathouden voorbij is'. Ze willen hun toekomst terug en willen plannen maken (RTV Oost, 2012b; 2012c). In 2006 groepeeren omwonenden van 25 appartementen zich in het buurtcomité 'Onder de Roze'. *"Ik dacht 'waarom ben ik hier zo hard mee aan het werk?' Ik werk toch niet voor de gemeente? Doe het even lekker zelf. Ik snap het wantrouwen wel in het openbaar bestuur"* (Onder de Roze).

Naast de duur van de sanering leidt ook de gebrekkige communicatie met de provincie tot frustratie bij omwonenden. Uit een hoofdstuk uit het boek *'Lessen uit crisis en mini-crisis 2015'* dat de bodemsanering in Olst beschrijft, blijkt dat omwonenden vanaf het begin af aan al beperkt tot niet geïnformeerd zijn over de precieze werkzaamheden, mogelijke gevolgen voor de gezondheid of bijvoorbeeld de klachtenprocedure (IJzermans en Dückers, 2016). Gedurende de jaren worden omwonenden slechts spaarzaam op de hoogte gesteld over de

uitloop van de sanering en wordt er nauwelijks gereageerd op de door hen ingediende klachten over geur en geluidshinder (RTV Oost, 2015h).

“Voor de tweede sanering zijn saneringswaardes geformuleerd - gezondheidkundige grenswaarde. Toen bleek dat dat onhaalbaar was, is die waarde honderd keer verhoogd. Laten we zeggen, er moet twee microgram in de grond zitten en toen werd het ineens 200 microgram. Was die eerste grens nou te streng? Of wordt er nu eigenlijk maatschappelijk gekozen voor geen schone grond? Dat is een keuze wat mij betreft, maar ik vind het wel fijn om dat te weten” (Onder de Roze).

Volgens omwonenden reageert de provincie op hun gevoelsvragen vooral ‘technisch en procedureel’, vindt het ‘echte gesprek’ niet plaats en staat de provincie vooral in een ‘zendstand’ (RTV Oost, 2016f; de Volkskrant, 2017). Uit een enquête – die door de provincie is uitgezet – blijkt dat ruim een derde van de huishoudens niet tevreden is over de communicatie met de provincie (De Stentor, 2017c). Het vertrouwen van de omwonenden in de provincie is laag. Er moet volgens omwonenden ‘veel gebeuren’ wil dat weer hersteld worden (RTV Oost, 2015e). Van de provincie verwachten ze openheid en transparantie, en ze willen serieus genomen worden.

“Zo deden dat zó onhandig, terwijl in dat hele provinciehuis toch allemaal communicatieadviseurs zitten? Ik snap niet waarom zij dit zo onhandig deden”. [...] “We hebben kleine dingen gevraagd. We waren allemaal van de redelijkheid. We snappen best dat er iets moet gebeuren. En dat het dan stinkt, snappen we ook, Maar we snapten niet dat ze het niet aankondigden. We werden niet geïnformeerd, we werden er door overvallen” (Onder de Roze).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Het heeft gewoon lang geduurd. Jaren. Achteraf is altijd makkelijk terugkijken. Op dat moment zit je in een soort film. Je kunt elke keer je besluit slechts baseren op wat er daarvoor heeft afgespeeld. En soms leek er wat verbetering in te zitten. Toen werden er een tijdje uitspraken gedaan door de provincie van ‘we zijn er bijna’. Dat hebben ze wel twee jaar lang volgehouden, totdat een nieuwe gedeputeerde kwam, die zegt ‘ik ga niet meer zeggen, van we zijn er bijna’. Het is ook lastig om te bepalen wanneer je in het proces gaat zeggen van ‘nou moet ik het echt anders gaan doen’”.*

In 2016 onderschrijven onderzoekers van het onderzoeksinstituut Nivel de ervaringen van omwonenden (IJzermans, 2016). Volgens de onderzoekers heeft de provincie Overijssel ‘onzorgvuldig’ gehandeld inzake de bodemsanering, en is de communicatie tussen provincie en omwonenden ‘onvoldoende en onvolledig’. De provincie mist ‘empathie’ en de ‘menselijke maat’, en de alsmaar voortdurende sanering zorgt ervoor dat het vertrouwen in de overheid is geschaad (NOS, 2016; RTV Oost, 2016g). Omwonenden zijn blij met het rapport, dat voor hen als erkenning voelt. De provincie geeft aan ‘niet alle conclusies te delen’, maar gaat wel aan de slag met de aanbevelingen die door de onderzoekers zijn gedaan, inclusief het aanpassen van het communicatieplan, organiseren van zes wekelijkse bijeenkomsten, en zorgen voor een actuele website en werkende klachtenregeling (RTV Oost, 2016h).

Omdat omwonenden het gevoel blijven houden dat ze door de provincie niet serieus worden genomen, kloppen ze in 2017 aan bij de Nationale ombudsman (RTV Oost, 2016i). Die organiseert daarop een gesprek tussen omwonenden en de provincie Overijssel, waarin hij hen beide wijst op het feit dat ze in hetzelfde schuitje zitten en dat iedereen wil dat de sanering zo snel mogelijk klaar is. In het rapport van de Nationale ombudsman (2018) staat dat het gesprek heeft geleid tot wederzijdse erkenning.

In 2017 stapt de voorzitter van het buurtcomité op. Na ‘honderden uren in klankbordgroepen, begeleidingsgroepen, informatieavonden, insprekavonden en brainstormavonden’ is ze ‘gedesilluseerd’ dat ze geen invloed kan uitoefenen op het overheidsbeleid (RTV Oost, 2017b).

4.5 Hoop en perspectief

In 2019 is de sanering afgerond. De komende twintig jaar moet de provincie Overijssel het Olasfa-terrein blijven controleren om te bepalen of is voldaan aan de saneringsdoelen en of er sprake is van een eventuele ontoelaatbare verspreiding van gif naar omliggend terrein (inclusief de IJssel), wat een bedreiging is voor kwetsbare landschappen. Hoewel bij de meting begin 2023 geen ontoelaatbare verspreiding van gif wordt geconstateerd (Tubantia, 2023), wordt begin augustus bekend dat de afgelopen maanden te hoge hoeveelheden teer (naftaleen) in de filters aangetroffen zijn. Dit baart de provincie echter geen zorgen (De Stentor, 2023).

Literatuurlijst

IJzermans J., Dückers, M. (2016). Ziekmakende bodemsanering in Olst: de zaak Olasfa. *Lesen uit crisis en (mini)-crisis 2015*. (pp.265-280). Den Haag: Boom Lemma

Nationale ombudsman. (2018). *Iedereen moet mee kunnen doen. Jaarverslag 2018*.

NOS. (2016, 29 november). *Bodemsanering in Olst maakt inwoners al jaren ziek*.

RTV Oost. (2011a, 15 september). *Start sanering Olasfa terrein in Olst*.

RTV Oost. (2012a, 26 juli). *Sanering Olasfaterrein ligt stil*.

RTV Oost. (2012b, 31 juli). *Bewoners zijn sanering Olasfa spuugzat*.

RTV Oost. (2012c, 30 november). *Sanering Olasfaterrein in Olst schiet maar niet op*.

RTV Oost (2014a, 25 april). *RIVM onderzoekt gezondheidsrisico's sanering Olasfaterrein Olst*.

RTV Oost (2014b, 26 juni). *Geen verband gezondheidsklachten omwonenden met sanering Olasfaterrein Olst*.

RTV Oost. (2015a, 28 december). *Inwoonster Olst ziek door sanering vervuilde Olasfa-terrein Olst*.

RTV Oost. (2015b, 11 december). *Sanering Olasfa-terrein Olst loopt uit, mogelijk half jaar vertraging*.

RTV Oost. (2015c, 22 januari). *Experts: extra gezondheidsonderzoek naar Olasfaterrein Olst niet nodig*.

RTV Oost. (2015d, 20 april). *Omwonenden vervuild Olasfa-terrein in Olst bereiden schadeclaim voor*.

RTV Oost. (2015e, 15 december). *Provincie biedt omwonenden Olasfa-terrein excuses aan*.

RTV Oost. (2015f, 24 september). *Meer duidelijkheid over vergoeding voor bewoners voor overlast sanering Olasfa-terrein Olst*.

RTV Oost. (2015g, 5 maart). *Argwaan blijft bij bewoners over voltooiing sanering Olasfa Olst*.

RTV Oost. (2015h, 12 december). *CDA Overijssel wil duidelijkheid over uitloop sanering Olasfa-terrein Olst*.

RTV Oost. (2016a, 17 maart). *Bewoners geschokt en verontrust over nieuwe tegenslag sanering Olasfa*

RTV Oost. (2016b, 6 juli). *Dossier Olasfa mag niet meer in openbaarheid worden besproken.*

RTV Oost. (2016c, 4 februari). *Bewoners Olasfa-sanering noemen vergoeding 'gederfd woongenot' een fooi.*

RTV Oost. (2016d, 18 mei). *Provincie Overijssel komt omwonenden Olasfa-terrein in Olst tegemoet.*

RTV Oost. (2016e, 22 september). *Rechter buigt zich over bezwaren schadevergoeding omwonenden Olasfa-terrein Olst.*

RTV Oost. (2016f, 1 december). *Omwonenden Olasfa-terrein in Olst: "Wij willen onze toekomst terug!"*

RTV Oost. (2016g, 29 november). *"Provincie Overijssel onzorgvuldig in ziekmakende bodemsanering Olasfa"*

RTV Oost. (2016h, 29 november). *Provincie deelt conclusies onderzoek bodemsanering Olasfa deels.*

RTV Oost. (2016i, 19 oktober). *Buurt Olasfa-terrein in Olst wil naar Ombudsman door houding provincie.*

RTV Oost. (2017a, 28 november). *Omwonenden Olasfa-terrein Olst willen hogere schadevergoeding en stappen naar Raad van State.*

RTV Oost. (2017b, 26 maart). *Voorzitter buurtcomité vervuild Olasfa-terrein in Olst is moegestreden en stopt.*

RTV Oost. (2019a, 31 januari). *Grond Olasfa-terrein Olst na 13 jaar saneren schoon.*

RTV Oost. (2019b, 6 maart). *Géén hogere vergoeding voor omwonenden asfaltfabriek in Olst.*

De Stentor. (2015a, 18 juni). *Buren Olasfa vragen GS compensatie.*

De Stentor. (2016a, 25 maart). *Buren in de pen tegen Olasfa-bod.*

De Stentor. (2016b, 27 januari). *Overleg over 'fatsoenlijke regeling' omwonenden Olasfa.*

De Stentor. (2016c, 23 september). *Olasfa-buurt wijst 4500 euro af.*

De Stentor. (2016d, 28 juni). *Buren pal naast Olasfa 'buitenspel'.*

De Stentor. (2016e, 1 december). *Olasfa-omwonenden: 'Provincie speelt ons met succes uit elkaar'.*

De Stentor. (2017a, 19 maart). *Extra metingen luchtkwaliteit Olasfaterrein.*

De Stentor. (2017b, 16 maart). *'Veel omwonenden hebben last van Olasfa'.*

De Stentor. (2017c, 30 maart). *Een derde buurt Olasfa hekelt communicatie met provincie.*

De Stentor. (2018a, 30 januari). *Waterpompen moeten Olasfa-terrein beschermen tegen kwelwater.*

De Stentor. (2019a, 31 januari). *Sanering Olasfa-terrein Olst na dertien jaar eindelijk klaar.*

De Stentor. (2019b, 23 februari). *Omwonenden van gifbelt Olasfa vragen extra geld.*

De Stentor. (2019c, 22 februari). *Buurt gifbelt Olasfa in Olst vinden 'fooi' provincie onvoldoende: '15 jaar in de rotzooi gezeten'.*

De Stentor. (2019d, 24 februari). *De smerig lange geschiedenis van een asfaltfabriek in Olst: hoe 30 miljoen euro verdween in een gifbelt.*

De Stentor. (2021, 5 mei). *Duizenden euro's compensatie voor omwonenden Olasfa-terrein Olst, maar dossier nog niet gesloten.*

De Stentor. (2023, 4 augustus). *Te hoge hoeveelheden teer gemeten op Olasfa-terrein.*

De Volkskrant. (2017, 9 januari). *Olstenaren zijn klaar met tien jaar durende bodemsanering.*

Tubantia (2023, 12 februari). *Eerste metingen rond voormalig zwaar vervuild Olasfa-terrein in Olst pakken gunstig uit*

5 APN – Nijmegen

“Ik ben ervan overtuigd als die klokkenluider er niet geweest was, en als wij niet wat stampij gemaakt hadden, dan was er niks gebeurd. Dat geeft geen vertrouwen. Het kom dan dus op mij, als naïeve burger, aan om alert te zijn, om aan de bel te trekken. Dat voelt onveilig. Dan denk je ‘mensen doen hun werk niet, waardoor ik het risico loop’. En niemand weet wat voor een risico.”

Dorpsbelang Hees

5.1 Primaire blootstelling

In Nijmegen-West bevindt zich het grootste binnenstedelijke industrieterrein van Nederland. Op het industrieterrein staat onder andere de asfaltcentrale Asfalt Productie Nijmegen (APN). In 2020 dient APN bij de gemeente Nijmegen een ontheffingsaanvraag in om voor een landelijke proef 500% meer benzeen uit te stoten (Omroep Gelderland, 2020a). De uitstootnorm van benzeen – een stof uit de categorie ‘zeer zorgwekkende stof’ en al in kleine hoeveelheden zeer kankerverwekkend – zou met de ontheffingsaanvraag ernstig overschreden worden. De aanvraag zorgt voor onrust bij omwonenden. Een naastgelegen Mbo-school besluit te verhuizen, omdat zij de gezondheid van haar leerlingen en medewerkers niet in gevaar wil brengen (Omroep Gelderland, 2020b). Door de ontstane onrust ziet APN af van de ontheffingsaanvraag (Omroep Gelderland, 2020c). In september 2021 wordt echter duidelijk dat APN zeventien keer meer PAKs (polycyclische aromatische koolwaterstoffen) uitscheidt dan volgens de norm is toegestaan. Net als benzeen komen PAKs vrij bij het recycelen van asfalt en zijn het kankerverwekkende stoffen (De Gelderlander, 2021a).

“Als je dan ziet dat er zo’n overschrijding is van zo’n zeer zorgwekkende stof, waarvan iedereen zegt dat die kankerverwekkend is, ja...toen werd de buurt hier heel, heel erg onrustig” aldus een bewoner en lid van Dorpsbelang Hees.

5.2 Verlies en schade

Inwoners van Nijmegen-West maken zich al lange tijd zorgen over de stankoverlast en luchtkwaliteit vanwege de omliggende snelwegen, drukke verkeersknooppunten in de buurt, uitstoot van schepen op de Waal en bedrijven op het industrieterrein. Op tuinmeubelen en kussens ligt een dun laagje fijnstof. Omwonenden hebben last van hoofdpijn, irritaties van luchtwegen en slijmvliezen. Ze zijn ongerust over het grote aantal sterfgevallen aan kanker in de omgeving en vragen ze zich af of de lichamelijke klachten leiden tot daadwerkelijke gezondheidsschade (Omroep Gelderland, 2021a). Ze maken zich zorgen over de uitstoot van APN, en noemen de fabriek ‘Tata Steel in het klein’.

“Je ruikt die asfaltcentrale. Heel vaak. En die geur, dat is misschien niet meteen een gezondheidsrisico, maar het is wel iets waardoor je eraan herinnerd wordt van ‘goh, ik zit hier wel dicht bij dat terrein’. Als dat de lucht in komt, dan komen er misschien ook wel dingen de lucht in die ik niet ruik. Dus dat voelt onveilig” (Dorpsbelang Hees).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Wat je ruikt is niet altijd ongezond, en wat je niet ruikt kan ongezond zijn. Dus geur heeft een grote impact op de beleving van gezondheid van omwonenden, maar ik ben soms met iets heel anders bezig dat veel ongezonder is, maar je ruikt het niet. Je kunt stress hebben van geur, daar wil ik ook iets mee, maar als je van een andere zeer zorgwekkende stoffen kanker krijgt, dan ga ik daar eerst mee aan de slag”.*

Maar ook huisartsen in het gebied maken zich zorgen. Hoewel de leefstijl van de inwoners uit Nijmegen-West niet heel gezond is, lijken aandoeningen als Chronic Obstructive Pulmonary Disease (COPD), astma, hooikoorts en vormen van kanker veel voor te komen en hebben patiënten op relatief jonge leeftijd al een slechte gezondheid (Omroep Gelderland, 2022a).

“Het is niet zo dat hier de mensen dood neervallen. Dat is geen acute crisis, maar ik moet eerlijk zeggen, we hebben twee kinderen, ik ben blij dat de kinderen het huis uit zijn en niet meer hier wonen. Afgelopen jaar heb ik van drie jonge stellen, die voornemens waren om zich hier te vestigen, de vraag gekregen van ‘goh, moet ik hier wel komen wonen met mijn kinderen?’ Dat vind ik een terechte vraag. Als ik jong was en ik zou met mijn kinderen ergens gaan wonen, zou ik me die vraag misschien ook wel stellen” (Dorpsbelang Hees).

Volgens de voormalig wethouder is de gezondheid van omwonenden, ondanks de hoge PAKs-uitstoot van APN, niet in het geding en is er geen acuut gevaar (Omroep Gelderland, 2021b). Desalniettemin geeft de gemeente de GGD opdracht onderzoek te doen naar de gezondheidseffecten. Maar als de GGD concludeert dat er voor omwonenden, ook bij jarenlange blootstelling, geen gezondheidsrisico's zijn, zijn omwonenden toch niet gerustgesteld: het rapport is volgens hen gebaseerd op berekeningen en gaat alleen over de uitstoot van APN. Ze willen aanvullend onderzoek naar alle uitstootbronnen tezamen, inclusief verkeer, scheepvaart en andere industrie. “Kom hier maar eens ruiken, dan weet je waar we het over hebben” (Omroep Gelderland, 2021c; 2021d). Uit het aanvullende GGD-onderzoek blijkt dat het leven in Nijmegen-West iets ongezonder is dan in de rest van Gelderland, maar niet statistisch significant (Omroep Gelderland, 2022a).

Bewoners zijn er niet gerust op en vragen zich af hoe giftig de lucht is die ze inademen. Uit berichten van De Gelderlander en Omroep Gelderland blijkt dat omwonenden zich ‘grote zorgen’ maken. Ze hebben het gevoel dat hun klachten en zorgen worden ontkend, gebagatelliseerd en niet serieus genomen. Ze voelen zich ‘in de steek gelaten’ door de gemeente, de omgevingsdienst en de provincie Gelderland en raken het vertrouwen door gebrek aan transparantie kwijt. Want hoewel omwonenden meerdere keren de gemeente en wethouder om openheid vragen, moeten ze via een klokkenluider achter de verhoogde PAKs-uitstoot komen. De verhoogde uitstoot was op dat moment al drie maanden bij de wethouder bekend (Perrée, 2022; Omroep Gelderland, 2022b; De Gelderlander, 2021b). Omwonenden zijn ‘verbijsterd’, want de norm is volgens hen ‘niet een beetje overschreden’. Ze vinden dat de gemeente ‘te slap’ optreedt tegen APN, en willen dat het bedrijf wordt stilgelegd totdat APN kan aantonen veilig binnen de emissienormen te kunnen produceren (de Volkskrant, 2021).

“Ik woon al heel lang in deze buurt, zit hier dicht bij industrie. Heb altijd gedacht ‘de overheid die houdt dat in de gaten, daar wordt voor gezorgd’. Dus vrij naïef eigenlijk. Tot hier ineens allemaal overschrijdingen bleken te zijn van allerlei normen. Eigenlijk bleek er helemaal niet zo voor mij gezorgd te zijn als ik verwacht had. Dat vond ik echt heel erg ontnuchterend. Hoe meer ik erover ging lezen, hoe meer ik me daarin ging verdiepen, hoe meer ik dacht van ‘goh, dat is gewoon voor mijn eigen rekening. Ik moet zorgen dat ik voor mijn eigen gezondheid zorg, want die overheid doet dat helemaal niet. Die heeft wel alles mooi op papier staan, maar eigenlijk gebeurt het totaal niet” (Dorpsbelang Hees).

Het Buurtcomité Dorpsbelang Hees voert namens omwonenden actie tegen de uitstoot van APN (Omroep Gelderland, 2021e). Het comité stuurt brieven naar wethouders en raadleden, en verwacht actie van de gemeente Nijmegen die het Schone Lucht Akkoord heeft ondertekend (Omroep Gelderland, 2020d). Omwonenden willen dat APN sluit en organiseren diverse protestmarsen (NRC, 2021a). Deze blijven niet alleen beperkt tot Nijmegen: in diverse steden maken omwonenden zich zorgen over asfaltcentrales in hun buurt (Omroep Gelderland, 2021f; NRC, 2021b). Als uit een artikel in Trouw (2021) blijkt dat Nederlandse asfaltcentrales structureel teveel benzeen uitstoten, er nauwelijks wordt gehandhaafd, en het Rijk

hiervan op de hoogte is, verenigen de buurtcomités zich in het landelijke actiecomité *Asfalt stinkt Landelijk*, om vuist te maken tegen de overheid, die volgens hen geen verbetering brengt in de luchtkwaliteit in hun leefomgeving (Omroep Gelderland, 2021g; Omroep Brabant, 2021).

5.3 Procedurele last

Volgens een bericht in De Stentor (2023a) heeft het buurtcomité jarenlang veel bezwaarzaken tegen APN ingediend en gewonnen. Deze leiden echter slechts tot kleine verbetering en kost veel geld en moeite. Het comité heeft het gevoel ‘met 3-0 achter te staan’ en te verzanden in allerlei technische en juridische details. In 2021 bijt milieuactivist Johan Vollenbroek van Mobilisation for the Environment (MOB) zich vast in het APN-dossier (Omroep Gelderland, 2021h; 2021i). Omwonenden zijn blij dat hij ‘als een pitbull aan de kuiten van de wethouder gaat hangen’. Ze voelen zich gehoord en gesteund. Volgens Vollenbroek worden omwonenden al zestien jaar blootgesteld aan stoffen die voorkomen op de lijst Zeer Zorgwekkende Stoffen (waaronder benzeen en PAK’s). Hij verzoekt de gemeente, provincie en omgevingsdienst de wet te handhaven. Het verbaast hem dat ze na de verhoogde uitstoot door APN geen actie ondernomen hebben. APN moet volgens Vollenbroek sluiten, verhuizen, of er moeten maatregelen genomen worden om te uitstoot te verminderen. Tevens moeten wekelijks verplichte metingen worden uitgevoerd door onafhankelijke instanties en moet serieus gekeken worden naar het intrekken van de vergunning.

“We zijn in die zin wel een beetje wakker geworden. Blijkbaar moet je toch zelf die verantwoordelijkheid nemen. Dat gebeurt niet voor je. Aan de ene kant doen we het, maar aan de andere kant denk ik ook ‘het is te gek voor woorden’” (Dorpsbelang Hees).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Mensen vragen mij heel vaak ‘wat is voor u belangrijker: gezondheid van inwoners of het belang van bedrijven?’ Ik denk het feit dat deze vraag gesteld wordt eigenlijk alles zegt. Natuurlijk is voor mij de gezondheid belangrijker, alleen in de belangenafweging is die gezondheid natuurlijk niet een absoluut breekijzer waarmee alle bedrijven morgen de deuren lichten. Dat is ook niet iets wat ik alleen vind, dat vindt ook landelijke wetgeving”.*

Een burgeractiegroep uit Bergen op Zoom komt er via een WOB-verzoek achter dat de overheid – onder andere het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en de Omgevingsdienst Regio Nijmegen (ODRN) – zelf heeft gepleit voor het oprekken van de regels voor de uitstoot van giftige stoffen door asfaltcentrales (Omroep Gelderlands, 2021j). Asfaltcentrales zouden hierdoor niet meer in de problemen komen. Eind 2021 erkennen politici in de Tweede Kamer dat jarenlang bewust gekozen is voor de belangen van de asfaltcentrales. Ze vinden dat er meer onderzoek gedaan moet worden naar de uitstoot van schadelijke stoffen en dat er beter gecontroleerd en gehandhaafd moet worden (Omroep Gelderland, 2021k; 2021l).

“Allerlei overheidsorganen worden nu geconfronteerd met al dat achterstallig onderhoud, bijvoorbeeld de vergunningen die heel breed verleend zijn. Burgers gaan nu rechtszaken aanspannen, omdat ze denken van ‘als ik moet gaan zitten wachten op de overheid, dan kan ik blijven wachten’. Je zal steeds meer van die rechtszaken zien komen. Je springt daarmee in dat gat wat eigenlijk de overheid heeft laten liggen” (Dorpsbelang Hees).

In diverse gemeenten worden maatregelen genomen tegen asfaltcentrales; zoals het verhuizen van centrales en persoonlijk aansprakelijk stellen van directies. Omdat omwonenden in Nijmegen vinden dat de (voormalig) wethouder te weinig doet, nemen ze een advocaat in de arm (Omroep Gelderland, 2021m). Die wil dat APN aantoont dat de asfaltproductie de gezondheid van omwonenden niet in gevaar brengt. Anders dwingt hij via de rechter het stilleggen van fabriek af (Omroep Gelderland, 2021n). Hoewel steeds meer Nijmeegse gemeenteraadsleden vinden dat APN moet sluiten of verhuizen, voelen andere gemeenteraadsleden hier niets voor; ze willen de vervuiler niet belonen met een zak geld, maar willen dat APN bij een normovertreding wordt gedwongen de productie te staken (Omroep Gelderland, 2021o). Daarvoor moet een juridisch traject doorlopen worden waaruit duidelijk moet blijken dat APN aanhoudend de norm overschrijdt (Omroep Gelderland, 2021p; 2021q).

Dilemma voor lokaal bestuur – *“Maar het is niet alsof zij [omwonenden] dan zeggen van ‘nou doe nog maar iets strenger’, en ik dan zeg van ‘oké’. Met andere woorden, in dat VTH-beleid is zoveel juridisch verankerd, dat je speelveld eigenlijk heel beperkt is”.*

“Er is een landelijke richtlijn voor dwangsommen. De dwangsom is niet als boete bedoeld, maar om gedragsverandering te bewerkstelligen, zo redeneert de wetgever. Dat leidt ertoe dat bij een bedrijf als APN, natuurlijk gewoon een ‘miljoenentent’, daar heb ik na overschrijding in het voorjaar een boete op kunnen leggen van in de orde van grootte 20.000 euro. Dat is natuurlijk.... dan komt er niets in beweging. Ik zou willen dat dat veel strenger werd. Tegelijk, de rekensom die daarachter zit, is niet vrij van ratio. Maar dat is een ratio die inwoners niet hebben. Die zeggen ‘dit is een kankerverwekkende stof, doe er wat aan overheid’. Dan zeg ik ‘ik leg een boete op van 20.000 euro’. Dan denkt iedereen ‘wat ben jij nou voor een slappe zak?’ Dat is dus een absurde realiteit waar Rijk en bevoegd gezag samen veel meer gezamenlijk in op moeten treden”.

Bij omwonenden zorgt het ‘juridische getouwtrek’ en ‘welles-nietes’ tussen de gemeente Nijmegen en APN voor onduidelijkheid en frustratie. Omwonenden zijn er bijvoorbeeld via een tweede uitgelekte brief achter gekomen dat APN bij de gemeente een aanvraag voor productieverdubbeling heeft ingediend (Omroep Gelderland, 2021r). Maar volgens de gemeente is er geen ‘officiële aanvraag’ ingediend, maar is er alleen ‘ambtelijk gepolst’ (Omroep Gelderland, 2021b). Een ander voorbeeld speelt zich af in 2022. APN staat ondertussen zelf ook open voor eventuele verhuizing en voert gesprekken met de gemeente. APN is bereid een deel van de verhuiskosten te betalen, waardoor de gemeente nog ‘maar’ tien miljoen euro moet bijdragen. Maar ineens ziet de gemeente van de verhuizing af (Omroep Gelderland, 2022c). Uit berichten van de Gelderlander lijkt dat het voor zowel APN als voor omwonenden niet duidelijk is waarom. Volgens APN zijn tijdens de maandenlange onderhandelingen met de gemeente al vergevorderde plannen gemaakt voor de verhuizing, taxatie en sanering. Maar volgens de wethouder wordt er helemaal niet met APN over de uitkoop onderhandeld. Het leidt tot verwarring bij zowel APN, gemeenteraadsleden, als omwonenden. Ze vragen zich af ‘wie er nou liegt’ (De Gelderlander, 2022d). APN waarschuwt de gemeente dat ze zo aanstuurt op ‘een heilloze weg van juridisering’: als het tot een onteigeningsprocedure komt, zullen de kosten voor de gemeente voor het sluiten van APN 21 miljoen euro bedragen; dat is ruim twee keer zo hoog als meebetalen aan de verhuizing.

5.4 Erkenning

Naar aanleiding van de zorgen van omwonenden, maakt de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OvV) in 2021 bekend zijn onderzoek naar de veiligheid van omwonenden van industriële complexen uit te breiden naar APN. Omwonenden zijn blij met dit nieuws, maar vinden het 'jammer' dat de gemeente Nijmegen wacht totdat de landelijke overheid ingrijpt. Volgens omwonenden had de wethouder 'allang zelf een onderzoek naar de gezondheid moeten starten' (Omroep Gelderland, 2021s). In 2023 concludeert de OvV dat de omwonenden van de asfaltfabriek de afgelopen jaren onvoldoende beschermd zijn tegen de uitstoot van schadelijke stoffen, en dat de gemeente Nijmegen en APN onvoldoende oog hebben voor de gezondheid van de bewoners (AD, 2023). De aandacht van de gemeente gaat volgens de OvV vooral uit naar de verleende vergunning en de vraag of de fabriek daaraan voldoet (Trouw, 2023a; Volkskrant, 2023). Volgens omwonenden was de inhoud van het rapport 'al grotendeels bekend' en is het een bevestiging van het gevoel dat ze al jaren hebben (De Gelderlander, 2023a). Tegelijkertijd geven ze aan 'genoeg te hebben' van alle algemene aanbevelingen. Ze willen een concreet plan van aanpak, maar geloven niet dat er na de verschijning van het rapport iets gaat veranderen (Trouw, 2023b; De Stentor, 2023).

"Als je kijkt naar de omgevingsdienst en hun reactie op het onderzoeksrapport van de Onderzoeksraad 'wij weten eigenlijk niet zo goed hoe die gezondheidsrisico's eruit zien, daar hebben wij onvoldoende kennis voor',... dat gevoel van niet-weten bij instanties die het zouden moeten weten, ja, dat geeft mij geen veilig gevoel" (Dorpsbelang Hees).

Volgens de gemeente Nijmegen zijn er echter voortdurend metingen van de luchtkwaliteit in Nijmegen-West, wordt regelmatig de uitstoot van bedrijven gecontroleerd, en vindt er structureel overleg met omwonenden plaats. Ze zetten 'alle middelen in' die kunnen helpen tegen schadelijke effecten van de industrie (Noordhollands Dagblad, 2023).

5.5 Hoop en perspectief

Medio 2023 is er sprake van een impasse nu de gemeente niet voor de verhuizing of sluiting wil betalen. De gemeente heeft aangegeven te starten met een langdurig geuronderzoek in Nijmegen-West, dat als basis gebruikt gaat worden voor nieuw geurbeleid. Bewoners zijn betrokken bij de opzet van het onderzoek. Ondertussen blijken de problemen in Nijmegen-West zich niet te beperken tot de uitstoot van APN. Bij een omliggende ijzergieterij en rioolzuiveringsinstallatie worden respectievelijk PAKs (tien keer meer dan norm) en de zeer zorgwekkende stof formaldehyde gemeten (drie keer meer dan de norm) (Omroep Gelderland, 2021t; 2022e). Volgens de provincie Gelderland heeft formaldehyde geen effect op de gezondheid, maar moet de uitstoot wel snel omlaag. Inwoners uit Nijmegen-West zijn er niet gerust op. Er staan namelijk nog zestig soortgelijke bedrijven op hetzelfde industrieterrein.

In 2023 krijgt APN van de gemeente toestemming om het aantal verplichte PAKs- en benzeenmetingen terug te brengen van zes naar twee per jaar (de gemeente blijft nog wel vier tot zes keer per jaar meten). Dit vanwege gunstige metingen en het feit dat het bedrijf aan de eisen voldoet (De Gelderlander, 2023b). Het besluit van de gemeente schiet inwoners 'in het verkeerde keelgat' en draagt volgens hen niet bij 'aan het herstel van het geschade vertrouwen' (Omroep Gelderland, 2023a). Zeker niet als blijkt dat APN daarna opnieuw twee keer de PAKs-uitstootnorm overschrijdt. Omwonenden zijn 'verbolgen' en 'zeer ontstemd', en

eisen dat er 'concrete stappen' worden gezet. De gemeente legt APN een last onder dwangsom op en bekijkt of APN toch weer vaker moet gaan meten (De Gelderlander, 2023c, 2023d, De Stentor, 2023b).

En dan ineens komt op 7 november 2023 het nieuws naar buiten dat APN dit jaar nog gesloten en gesloopt gaat worden. Tot grote opluchting van omwonenden maakt de gemeente Nijmegen de 'uitzonderlijke' beslissing om APN uit te kopen voor bijna zeven miljoen euro. Volgens de wethouder hebben de vele protesten van omwonenden, de tientallen klachten per maand, het OvV-rapport, en de mogelijke productieverdubbeling van APN hierin een rol gespeeld (De Gelderlander, 2023e; 2023f). De wethouder benadrukt dat het een unicum is: de gemeente gaat nu niet massaal vieze fabrieken opkopen om omwonenden te beschermen (De Gelderlander, 2023g; 2023h).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Maar daardoor [het opkopen van de fabriek] heb je wel een heel probleem weg. En die beeldvorming.. het was een zichtbare fabriek die je kunt ruiken, dus het was ook een goede stap. Maar ik zit er dus wel bittersweet in. Want ik vind eigenlijk dat milieuwetgeving dit probleem had moeten voorkomen”.*

Literatuurlijst

AD. (2023, 13 april). *Onderzoeksraad hard over schadelijke uitstoot asfaltfabriek: onvoldoende oog voor gezondheid omwonenden.*

De Gelderlander. (2021a, 7 september). *17 keer meer schadelijke stoffen, maar Nijmegen probeert zorgen over asfaltcentrale te sussen: 'Geen acuut gezondheidsgevaar'.*

De Gelderlander. (2021b, 1 december). *Klokkenluider: onrust Nijmegen-West moest gesust.*

De Gelderlander. (2023a, 14 april). *Buurt krijgt gelijk over 'vieze fabriek'.*

De Gelderlander. (2023b, 21 april). *Omstreden asfaltfabriek hoeft uitstoot minder vaak te meten van de gemeente.*

De Gelderlander. (2023c, 6 juli). *Asfaltfabriek in Nijmegen weer in de fout met uitstoot.*

De Gelderlander. (2023d, 30 augustus). *Omstreden Nijmeegse asfaltfabriek wéér in de fout.*

De Gelderlander. (2023e, 7 november). *Nijmegen zet uitzonderlijke stap en verlost buurt voor 7 miljoen van 'stank die op de keel slaat'.*

De Gelderlander. (2023f, 7 november). *Hoe mondige burgers eisen dat de overheid ingrijpt: 'Opkopen van vervuilende bedrijven is uitzonderlijk'.*

De Gelderlander. (2023g, 9 november). *Na APN-ellende moet gezondheid burger leidend worden, zeggen Nijmeegse raadsleden. Maar daar gaat Den Haag over.*

De Gelderlander. (2023h, 10 november). *Ook Weurt haalt opgelucht adem dat fabriek APN sluit: 'Eindelijk heeft Nijmegen oogkleppen afgedaan'.*

Noordhollands Dagblad. (2023, 13 april). *Nijmegen herkent conclusies OVV over fabriek.*

NRC. (2021a, 21 september). *Hoe wijkbewoners in opstand komen tegen een fabriek met kankerrisico.*

NRC. (2021b, 15 december). *Nederlandse asfaltfabrieken stoten teveel PAK's uit.*

Omroep Brabant. (2021, 30 september). *Bewonerscomités maken vuist tegen overlast van asfaltcentrales.*

Omroep Gelderland. (2020a, 9 september). *Zorgen in Nijmegen om verhoging uitstoot kankerverwekkend benzeen met 500%.*

Omroep Gelderland. (2020b, 5 november). *Leerlingen in Nijmegen in kankerverwekkende rook, school vertrekt.*

Omroep Gelderland. (2020c, 11 november). *Asfaltcentrale Nijmegen trekt verzoek om meer uitstoot in na commotie.*

Omroep Gelderland. (2020d, 17 november). *Noodkreet Nijmegenaren: 'Maak einde aan kankerverwekkende situatie'*.

Omroep Gelderland. (2021a, 29 januari). *Grote zorgen bij Nijmeegse inwoners: 'Hoe giftig is de lucht die wij inademen?'*.

Omroep Gelderland. (2021b, 7 september). *'Geen acuut gevaar voor gezondheid' door Nijmeegse asfaltcentrale*.

Omroep Gelderland. (2021c, 1 oktober). *Boze omwonenden van asfaltcentrales uit verschillende steden gaan samenwerken*.

Omroep Gelderland. (2021d, 1 oktober). *Asfaltcentrale zorgt op lange termijn niet voor gezondheidsrisico's, volgens berekening*.

Omroep Gelderland. (2021e, 1 september). *Actieposters tegen asfaltfabriek Nijmegen niet aan te slepen*.

Omroep Gelderland. (2021f, 8 november). *Protestmars asfaltfabriek: 'Kanker in Nijmegen-West, de gemeente vindt het best'*.

Omroep Gelderland. (2021g, 2 februari). *'Asfaltfabrieken stoten te veel kankerverwekkend benzeen uit'*.

Omroep Gelderland. (2021h, 5 oktober). *Milieuactivist Johan Vollenbroek eist actie tegen asfaltcentrales*.

Omroep Gelderland. (2021i, 6 oktober). *Nijmeegse wethouder niet onder de indruk van dreigement Vollenbroek*.

Omroep Gelderland. (2021j, 9 oktober). *Overheid adviseerde oprekken regels asfaltcentrales*.

Omroep Gelderland. (2021k, 13 oktober). *Omwonenden asfaltcentrales gaan directies persoonlijk aansprakelijk stellen voor gezondheidsschade*.

Omroep Gelderland. (2021l, 9 november). *Controle van giftige stoffen bij asfaltproductie rammelt*.

Omroep Gelderland. (2021m, 21 oktober). *Wethouder over asfaltfabriek: 'Gezondheid had scherper in beeld moeten zijn'*.

Omroep Gelderland. (2021n, 12 november). *'Asfaltfabriek Nijmegen dicht tot bewijs dat gezondheid niet in gevaar is'*.

Omroep Gelderland. (2021o, 8 september). *Boze omwonenden asfaltcentrale brengen doodskistje naar stadhuis in Nijmegen*.

Omroep Gelderland. (2021p, 9 september). *'Criminele asfaltfabriek' kan niet zomaar worden gesloten*.

Omroep Gelderland. (2021q, 23 september). *Nijmeegse gemeenteraad wil dat asfaltcentrale vertrekt.*

Omroep Gelderland. (2021r, 6 september). *Asfaltcentrale wil productie verdubbelen, buurt wil dat 'vieze stinkfabriek' vertrekt.*

Omroep Gelderland. (2021s, 27 september). *Omwonenden asfaltfabriek blij met gezondheidsonderzoek.*

Omroep Gelderland. (2021t, 25 oktober). *'Dit lijkt een trend', weer een bedrijf in Nijmegen-West dat te veel gif uitstoot.*

Omroep Gelderland. (2022a, 12 juli). *In Nijmegen-West en Weurt ga je iets eerder dood dan in de rest van Gelderland.*

Omroep Gelderland. (2022b, 19 februari). *Gelderland en milieudeskundige lijnrecht tegenover elkaar.*

Omroep Gelderland. (2022c, 21 april). *Omstreden asfaltfabriek blijft toch open na 'plotselinge draai'.*

Omroep Gelderland. (2022d, 2 juni). *Wie liegt er? De wethouder of de asfaltfabriek?*

Omroep Gelderland. (2022e, 17 mei). *'Zeer zorgwekkende stof' formaldehyde ontdekt in Nijmegen.*

Omroep Gelderland. (2023a, 20 april). *Onbegrip over minder metingen APN: 'Helpt vertrouwen niet'.*

Onderzoeksraad voor Veiligheid. (2021, 27 september). *Uitbreiding onderzoek naar veiligheid omwonenden industrie.* Geraadpleegd van [Uitbreiding onderzoek naar veiligheid omwonenden industrie - Onderzoeksraad](#)

Onderzoeksraad voor Veiligheid. (2023). *Industrie en omwonenden.* Geraadpleegd van [pdf \(overheid.nl\)](#)

Perrée, H. (2022, 22 februari). *Gelderland en Nijmegen verzwegen informatie gevaarlijke stoffen.* Geraadpleegd van [Gelderland en Nijmegen verzwegen informatie gevaarlijke stoffen \(binnenlandsbestuur.nl\)](#)

De Stentor. (2023, 14 april). *Omwonenden asfaltfabriek weinig hoopvol na snoeihard rapport over APN: 'Dit gaat niet helpen'.*

De Stentor. (2023b, 30 augustus). *Onvrede na nieuwste fout omstreden asfaltfabriek APN, opnieuw klinkt de roep om meer metingen.*

Trouw. (2021, 2 februari). *Bij recyclen van asfalt komt veel te veel kankerverwekkend benzeen vrij.*

Trouw. (2023a, 14 april). *Omwonenden moeten beter beschermd worden tegen uitstoot van fabrieken.*

Trouw. (2023b, 14 april). *'Ze proberen met smoezen te verhullen dat ze weinig controleren'*.

De Volkskrant. (2021, 4 september). *Uitstoot asfaltfabriek Nijmegen verontrust buurtbewoners: 'Tata Steel in het klein'*.

De Volkskrant. (2023, 14 april). *OVV: toezicht op vervuilers faalt.*

6 Chemours – Dordrecht

“Je mag geen groente uit eigen tuin eten. Je mag in een aantal grote zwemplassen niet meer zwemmen. Je mag niet meer in de rivier zwemmen. Je mag eigenlijk geen vis meer eten uit de rivier. Dat is toch raar? Dat is best wel aardig vergiftigd toch? Als dat het advies is?”

Gezondheid voor Alles

6.1 Primaire blootstelling

Chemours (dochteronderneming van DuPont) is een chemiebedrijf in Dordrecht met circa vijfhonderd medewerkers. Het bedrijf vervaardigt onder andere kunststoffen (fluoropolymeren), waarvoor jarenlang gebruik is gemaakt van perfluorooctaanzuur (PFOA). Als blijkt dat PFOA mogelijk kankerverwekkend is, stopt Chemours in 2012 met het gebruik ervan. PFOA wordt vervangen door verschillende GenX-stoffen. Maar in 2016 maken toxicologen bekend dat ook GenX een kankerverwekkende chemische stof is die de gezondheid van omwonenden en werknemers bedreigt (Volkskrant, 2016). GenX komt daarmee, net als PFOA, op de lijst Zeer Zorgwekkende Stoffen. GenX en PFOA vallen onder poly- en perfluoralkylstoffen (PFAS), een groep van duizenden chemische stoffen die van nature niet in het milieu voorkomen. PFAS zitten in veel producten, zijn water-, vet- en vuilafstotend en daarmee geschikt voor regen- en sportkleding, voedselverpakkingsmaterialen en antiaanbaklagen van pannen. Hoewel er nog relatief weinig over PFAS bekend is, weet men van een aantal PFAS dat ze ongewenste eigenschappen hebben: ze breken niet of nauwelijks af in het milieu ('forever chemicals'), zijn schadelijk voor mens en milieu, en hopen zich op in het menselijk lichaam, in dieren en planten (RIVM, z.d.a, z.d.b).

Chemours ligt al lange tijd onder vuur vanwege de uitstoot van giftige stoffen en de gevolgen voor medewerkers en omwonenden in Dordrecht, Papendrecht en Sliedrecht. Rondom Chemours worden in zowel de lucht, grond en begroeiing als het (grond-, oppervlakte-, afval-en drink)water te hoge concentraties PFOA en GenX gemeten (EW, 2016; Tweede Kamer, 2017; BNNVARA, 2023a; NRC, 2023a; RTV Dordrecht, 2021a; 2023a; NOS, 2017; Dordrecht, 2017). Mogelijke blootstellingsroutes voor omwonenden zijn voeding, consumptie van lokaal geteelde gewassen of lokaal gevangen vis, en het binnenkrijgen van oppervlaktewater (tijdens zwemmen en recreëren) (RIVM, z.d.c).

6.2 Verlies en schade

De berichten over bodem-, water- en luchtverontreiniging en de gevaren van PFAS (inclusief PFOA en GenX) zorgen voor veel vragen en ongerustheid bij omwonenden. PFAS kunnen namelijk leiden tot testiskanker, nierkanker, schildklieraandoeningen, verhoogd cholesterol, darmontstekingen, en een vergrote lever. Bovendien hebben PFAS gevolgen voor het immuunsysteem, de voortplanting, en de ontwikkeling van de foetus (Follow the Money, 2021; RIVM, 2020). Artsen maken zich dan ook zorgen over de mogelijke gevolgen van de lucht-, bodem-, en grondwatervervuiling (Medisch Contact, 2023). Om meer inzage te krijgen in de relatie tussen de mate van blootstelling en (gezondheids)gevolgen van PFAS, voeren diverse partijen gedurende jaren verschillende onderzoeken uit.

Dilemma voor lokaal bestuur - *“We weten nog zo weinig over deze [PFAS] stoffen, wat de werking is of welke eventuele gezondheidseffecten ze kunnen hebben. Daar weten we nog heel weinig van. En ja, dat leidt er natuurlijk toe dat dat je steeds nieuwe informatie krijgt waardoor je je eerdere conclusies moet bijstellen”.*

De geringe kennis over PFAS en ontbrekende gezondheidskundige grenswaarden leiden echter regelmatig tot tegenstrijdige conclusies en/of adviezen. Hieronder volgen een paar voorbeelden.

In 2015 leiden berichten over de gezondheidseffecten van PFOA rond de DuPont-fabriek in de Verenigde Staten tot vragen en onrust bij omwonenden van Chemours. Na Kamervragen geeft de staatssecretaris het RIVM opdracht om de gezondheidsrisico's voor de omwonenden van Chemours in kaart te brengen. Het RIVM neemt bij 382 omwonenden bloedsamples af (RIVM, 2017a; 2017b) en hanteert in het onderzoek een grenswaarde van 89 nanogram PFAO/milliliter (ng/ml), die gebaseerd is op eigen rekenmodellen. In diverse Europese studies wordt dan al de veel lagere maximale grenswaarde van 21 ng/ml aangehouden. Het RIVM concludeert dat vijf procent van de omwonenden hogere PFAO- bloedwaarden heeft dan verwacht. Bij omwonenden die al lange tijd rondom Chemours wonen, vindt het RIVM uitschieters naar 147 ng/ml (RIVM, 2017). Volgens experts en Kamerleden maakt het bloedonderzoek duidelijk dat de uitstoot van Chemours in het verleden 'onacceptabel hoog' is geweest (Volkskrant, 2017a). Chemours heeft namelijk sinds 2002 de uitstoot van PFOA fors teruggeschroefd en is sinds 2012 helemaal gestopt met de uitstoot (RTV Dordrecht, 2017a). Hoewel het RIVM voor één stof de grenswaarde van 89 ng/ml hanteert, verlaagt de Europese Autoriteit voor de Voedselveiligheid (EFSA) de gezamenlijke grenswaarde voor vier stoffen tot 6,9 ng/ml (Radar, 2020). Met de hantering van deze nieuwe grenswaarde zouden veel meer omwonenden boven deze grenswaarde komen. Het RIVM betwist de nieuwe grenswaarden en besluit zijn eerdere adviezen niet te herzien (AD/De Dordtenaar, 2018a; 2019).

"Hier in Sliedrecht hebben mensen een moestuin, of zijn er mensen die regelmatig zwemmen in de rivier, die hebben 150-160 nanogram PFAS/PFOA in hun bloed. Er zijn best een aantal gevallen met hoge aantallen PFAS in hun bloed. Als je hier gewoon leeft, werkt, en een beetje rond hobbelt dan zit je meestal tussen de twintig en de veertig nanogram per liter bloed. Dat is niet gezond, dat is gewoon te veel. Ik heb bijvoorbeeld iets van 24 in mijn bloed. Ik ben 71, dat zal mijn tijd wel duren. Ik ben geboren voordat die fabriek hier was, dus ik ben begonnen met nul PFAS in mijn bloed. Maar die kinderen die nu geboren worden of afgelopen jaren geboren zijn, die beginnen allemaal met een basis hoeveelheid PFAS in hun bloed, want dat zat in bloed van hun moeder. Als je nu niks doet, dan wordt het de komende generaties alleen maar erger" (Gezondheid voor Alles).

Naast bloed blijkt PFAO ook in borstvoeding voor te komen. In een Zembla-uitzending van september 2022 verklaart een hoogleraar van de Vrije Universiteit (VU) op basis van onderzoek dat baby's die binnen zeven kilometer van Chemours opgroeien en borstvoeding krijgen, tien keer meer PFOA binnenkrijgen dan veilig voor ze is (BNNVARA,2023b; AD/De Dordtenaar, 2022a). Hoe dichterbij Chemours, hoe meer PFAO in borstvoeding. Hoewel de hoogleraar de resultaten 'zorgwekkend' noemt, raadt hij moeders toch aan om een paar maanden borstvoeding te geven (RTV Dordrecht, 2022a). Maar moeders zijn bezorgd: sommige vragen zich af of ze wel moeten beginnen met het geven van borstvoeding en andere of ze ermee moeten stoppen (AD/De Dordtenaar, 2022b). Na kritiek van de Dordtse wethouder op het onderzoek van de VU, komt de universiteit met een rectificatie: de in de borstvoeding gemeten hoeveelheden PFOA zijn wel veilig voor baby's (RTV Dordrecht, 2022b). Volgens de VU is het onderzoek op te kleine schaal uitgevoerd om er 'de conclusies aan te verbinden die de hoogleraar eraan verbindt' (AD/De Dordtenaar, 2022c). Maar de hoogleraar blijft bij zijn conclusies en wil dat op grotere schaal onderzoek wordt gedaan (AD/De Dordtenaar, 2022d). Voor het RIVM is het onderzoek van de VU geen aanleiding om het advies over het geven van borstvoeding aan te passen (AD/De Dordtenaar, 2022e).

Ook over het wel of niet kunnen eten van gewassen uit moestuinen rondom Chemours ontstaat verwarring. Hoewel de grond verontreinigd is met PFOA, meldt het RIVM in 2017 dat bewoners hun groenten gewoon (met mate) kunnen eten; de gemeten concentraties zijn volgens het RIVM onder de risicogrenswaarden (RIVM, 2018; RTV Dordrecht, 2018a). Maar toxicologen van de VU melden in de Volkskrant dat omwonenden er goed aan doen géén groente en fruit uit eigen tuin meer te eten. Uit hun onderzoek naar PFOA-concentraties in bladeren en gras rondom Chemours blijkt namelijk dat de omgeving veel sterker verontreinigd is dan wordt verondersteld (De Volkskrant, 2017b). De tegenstrijdige informatie van het RIVM en de VU leidt tot verwarring en onrust bij omwonenden (De Volkskrant, 2017c). In 2021 voert het RIVM daarom opnieuw een moestuinonderzoek uit (AD/De Dordtenaar, 2021a), op basis waarvan het instituut zijn advies aanscherpt en omwonenden ontraadt om uit moestuinen die binnen een kilometer rondom Chemours liggen, gewassen te eten (Noordhollands Dagblad, 2022; NRC, 2022; RIVM, 2022).

“Je mag geen groente uit eigen tuin eten. Je mag in een aantal grote zwemplassen niet meer zwemmen. Je mag niet meer in de rivier zwemmen. Je mag eigenlijk geen vis meer eten uit de rivier. Dat is toch raar? Dat is best wel aardig vergiftigd toch? Als dat het advies is” (Gezondheid voor Alles).

Ook de bouw van een nieuwe woonwijk in het zwaar met PFAS verontreinigde Sliedrecht leidt tot discussie. Volgens de omgevingsdienst Zuid-Holland-Zuid is het geen probleem om huizen te bouwen op het verontreinigde terrein, zolang de bewoners maar niet te veel groenten uit eigen tuin eten. Maar een emeritus hoogleraar milieuchemie vindt dat ‘onzin’. De grond zou net als in België, waar ze in woonwijken nabij de 3M fabriek even hoge waarden hebben gemeten als in Sliedrecht, van onderen en boven afgedekt moeten worden. Nederland zou er ‘veel te makkelijk’ over doen, aldus de hoogleraar (AD/De Dordtenaar, 2022f).

“Een wijk die ze nu nog aan het bouwen zijn, die zeg maar voor 80-90% af is, die ligt recht tegenover Chemours. Die grond is gewoon vervuild. De kopers beginnen zich daar zorgen over te maken. Ik denk dat binnen tien jaar die wijk afgegraven wordt en de grond vervangen wordt. Maar de vraag is, wie gaat dat betalen? Daar zitten waardes in die we over tien jaar gewoon te gek voor woorden vinden. Maar goed je kent wel wat milieuschandalen uit het verleden. Toen kon het eerst ook allemaal en toen 10-20 jaar later...” (Gezondheid voor Alles).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Het is ineens booming. Er zijn heel veel media die er iets over vertellen, bijna over elkaar heen buitelen van ‘ik heb het nieuwtje’. Maar we hebben wel gemerkt dat dat voor ons niet altijd helpt in de heldere communicatie en de informatie die je wilt geven als gemeente. Het was niet altijd even onderbouwd of werd op een bepaalde manier gebracht, wat bij onze inwoners onrust gaf en wij herstellend moesten gaan optreden als overheid. Dat vind ik wel een dilemma, want aan de andere kant is het natuurlijk fantastisch geweest dat de media er zo veel aandacht aan hebben gegeven, waardoor er nu buiten onze regio ook veel aandacht voor is en we de steun voelen. Uiteindelijk vind ik dat wij moeten staan voor de inwoners om hen goed te informeren. Maar ja, we hebben niet in de hand wat anderen dan naar buiten brengen”.*

In 2023 gaan steeds meer stemmen op om gezondheidsonderzoek bij omwonenden van Chemours uit te voeren. Volgens de provincie is dat echter (nog) niet zinvol; er is nog veel onzekerheid over de precieze effecten van PFAS op het lichaam. Het onderzoek zou omwonenden daardoor ‘niet de informatie geven waar ze naar op zoek zijn’ (Volkskrant, 2023).

Ook als het RIVM opdracht krijgt om verder onderzoek te doen, omvat dat geen bloedonderzoek. Enkel een bloedwaarde zou namelijk niets zeggen over gezondheidsrisico's van een individu. In België wordt bij 70.000 omwonenden van chemiebedrijf 3M echter wél bloedonderzoek uitgevoerd. Ook daar is grote onrust onder omwonenden vanwege PFAS. Omwonenden van 3M willen weten hoeveel PFAS ze in hun bloed hebben, waarop de Belgische overheid opdracht geeft voor het bevolkingsonderzoek (Parool, 2023).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Mensen vragen om bloedonderzoek, ook omdat het in België natuurlijk groots wordt ingezet. Wij begrijpen als gemeente dat mensen dat willen, want als inwoner wil je eigenlijk weten van ‘wat heb ik, en loop ik gevaar’. Maar tegelijkertijd weten we nog zo weinig over de gezondheid, causale verbanden met ziek worden en welke ziektes dat dan zijn. Dat vind ik lastig. We hebben een opzet met een steekproef bloedonderzoek gedaan. In 2018-2019. Daar kwamen wel degelijk hoge concentraties in bloed voor. Maar als iemand dan zegt ‘ik heb een hoge concentratie, betekent dat dat ik er ziek van word?’ Daar hebben we geen antwoord op. En die buurman die misschien een veel lagere concentratie heeft, die wordt misschien wel ziek en jij niet. Je geeft bijna een soort schijnzekerheid. Je kan het nog niet zinvol inzetten om mensen gerust te stellen”.*

6.3 Procedurele last

In het Amerikaanse Parkersburg start in 2015 een grote rechtszaak tegen DuPont / Chemours nadat ruim 3.500 omwonenden claimden ziek te zijn geworden door de uitstoot van PFOA. PFOA wordt in de Verenigde Staten (VS) in verband gebracht met onder andere nier- en teelbalkanker, hormoonstoringen en een verhoogd cholesterol.

Amerikaanse omwonenden – met veel lagere concentraties PFOA in hun bloed dan omwonenden van Chemours in Dordrecht – krijgen schadevergoedingen toegekend van meer dan 1,5 miljoen dollar (AD/Rivierenland, 2016; Eindhovens Dagblad, 2016). In 2017 schikt Dupont de rechtszaak in de VS voor ruim 670 miljoen dollar. Chemours, dat in 2015 door DuPont werd opgericht, betaalt de helft (De Stentor, 2017). In 2016 komen de leden van het Amerikaanse burgerplatform ‘Keep your promises Dupont’ naar Nederland om omwonenden, raadsleden, Statenleden en Tweede Kamerleden te informeren over DuPont en de verspreiding van PFOA. Volgens het burgerplatform weet DuPont al decennia dat PFOA schadelijk en niet afbreekbaar is (AD/De Dordtenaar, 2016). De Amerikaanse advocaat Rob Bilott, die in Parkersburg DuPont aanklaagde, vindt het ‘verbijsterend’ dat in Dordrecht jarenlang niets is doorgedrongen van wat er al zestien jaar gaande is in de Verenigde Staten (AD/Rivierenland, 2016).

In 2016 overwegen echter ook Nederlandse letselschadeadvocaten om een collectieve schadeclaim in te dienen tegen Chemours, omdat omwonenden en oud-werknemers tussen 1970 en 2013 ‘waarschijnlijk kankerverwekkende stoffen’ (PFOA) in hebben geademd (Reformatorisch Dagblad, 2016; Tubantia, 2016). De vraag is echter of omwonenden wel jarenlang willen procederen. Twee omwonenden met hoge PFOA-bloedwaarden, geven bijvoorbeeld in een interview met de lokale krant aan dat ze ‘geen honderden euro’s voor een advocaat willen neertellen’ (AD/Rivierenland, 2016). Een jaar later hebben circa vijfhonderd omwonenden en ex-werknemers van Chemours zich aangesloten bij de collectieve schadeclaim en eisen ze vijftig miljoen euro als compensatie voor de jarenlange blootstelling aan

giftige stoffen (PFOA en GenX). Volgens de advocaten kan het jaren duren voordat de claims zijn afgehandeld (Rijnmond, 2022).

Ook dichterbij huis lijkt de Nederlandse overheid niet op de hoogte te zijn wat er speelt. De Belgische minister van justitie besluit bijvoorbeeld een deel van de productie van 3M stil te leggen, als uit onderzoek blijkt dat 90% van de achthonderd omwonenden van chemieconcern 3M te hoge concentraties PFAS in hun bloed hebben. Omwonenden van 3M krijgen het advies om in een straal van vijf kilometer geen eieren van eigen kippen meer te eten en in een straal van tien kilometer geen groente en fruit meer uit eigen tuin. Belgische onderzoekers hadden hier tien jaar eerder al voor gewaarschuwd, maar de waarschuwingen bereiken Nederland niet (Nederlands Dagblad, 2021; Financieel Dagblad, 2022a; NRC, 2023a, 2023b; 2023c).

6.4 Erkenning

Volgens de media is het opvallend dat onder omwonenden van Chemours weinig wordt geprotesteerd, ondanks de verhalen over PFAS in onder andere borstvoeding, moestuinen en het (drink)water (Het Financieel dagblad, 2019; AD/De Dordtenaar 2022f; 2022h). Omwonenden lijken 'murw'. Als bijvoorbeeld het RIVM hen adviseert geen gewassen meer uit de moestuin te eten, maken veel tuinders zich daar geen zorgen om. Volgens sommigen is de 'schade allang toegebracht', en ze vragen zich af of stoppen nog uitmaakt, aangezien ze al decennia gewassen uit eigen tuin eten (AD/De Dordtenaar, 2022i; 2022j; AD, 2022). Uit onderzoek van Blauw Research (2019) blijkt dat omwonenden van Chemours hondenpoep een groter probleem voor hun leefbaarheid vinden dan de uitstoot van PFOA en GenX (Burenrraad z.d.; RTV Dordrecht, 2019a). Veel omwonenden maken zich weinig 'directe zorgen' (dit in tegenstelling tot België waar onder de lokale bevolking grote protesten uitbreken nadat chemieconcern 3M grote hoeveelheden PFAS bleek uit te stoten). Omwonenden van Chemours geven aan dat zij verwachten dat de overheid maatregelen neemt en controle heeft over de bedrijven.

Een kleine groep omwonenden laat echter wel van zich horen: de Sliedrechtse actiegroep 'Gezondheid voor Alles' protesteert al jarenlang tegen de voortdurende uitstoot van kankerwekkende PFAS door Chemours (RTV Dordrecht, 2020a; 2022c; 2023b). De actiegroep stort wekelijks een paar emmers aarde voor het hek van Chemours. De leden vinden dat 'als de politiek het niet doet, de burger maar in actie moet komen' (AD, 2017).

"Een van de grote problemen is dat de overheid en controle-instanties te veel op hun handen blijven zitten. Dus er gebeurt pas wat als burgers en omwonenden aan de bel trekken". [...]. "Het gemeentebestuur heeft het niet echt actief aangepakt. Pappen en nathouden. Heeft zich steeds verscholen achter de provincie van 'jongens hoor eens, wij kunnen er niks aan doen. Je moet bij de provincie zijn. Niet bij ons'. De gemeente had bij de provincie veel harder op de deur moeten bonzen. Dat is niet alleen Sliedrecht hoor, dat is ook [het geval] in Dordrecht en Papendrecht. Er is niemand verantwoordelijk voor. Zo'n wethouder is vier jaar verantwoordelijk. En dan moet hij maar afwachten of die daarna weer herkozen wordt of dat zijn partij de grootste wordt. Die probeert gewoon die vier jaar door te komen" (Gezondheid voor Alles).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Zij [actiegroep] hebben zoiets van ‘joh sluit die boel’. Ten eerste kan ik dat niet, ik ben het bevoegd gezag niet. En dan is ons probleem niet opgelost, want we zitten hier nog met een hele berg vervuiling en met een bedrijf wat er dan niet meer is. Dat is niet iets wat je zomaar over een nacht ijs gaat besluiten”.*

Met hun wekelijkse actie wil de actiegroep Gezondheid voor Alles Chemours herinneren dat omwonenden ‘niet zitten te wachten op een vergiftiging door PFAS’ (NRC, 2023b). De leden van de actiegroep maken zich zorgen over de schadelijke gevolgen van PFAS op hun gezondheid en het hoge aantal sterfgevallen aan kanker in de regio. Volgens de GGD komt er in de omgeving echter niet meer nier- of testiskanker – twee kankervormen die mogelijk PFOA-gerelateerd zijn – voor dan elders (GGD ZHZ, 2020). Maar omwonenden zijn niet gerustgesteld: *“We hadden een onderbuikgevoel dat er in Sliedrecht veel meer mensen doodgingen aan kanker. We hadden gewoon rijtjeshuizen van tien of twaalf huizen, in elk huis was er wel iemand doodgegaan aan kanker, of ze leden er nog aan. In sommige huizen zelfs twee mensen. Dat viel gewoon op. Als je daar een huisarts over vroeg, dan zei iedereen steevast ‘ja, dat ligt aan die fabriek aan de overkant’. Maar de GGD en het gemeentebestuur die ontkennen dat eigenlijk. ‘Nee dat was niet zo, want dat moest je interpreteren naar sociale samenstelling van de bevolking, veel ouderen, veel armere mensen, mensen die roken enzovoort, enzovoort’. Daar moesten we ons niet te veel door laten leiden. Maar in datzelfde GGD-rapport stond dat Sliedrecht een gemiddelde bevolkingssamenstelling heeft”* (Gezondheid voor Alles).

De actievoerders willen niet dat de fabriek sluit (vanwege de werkgelegenheid), maar willen wel dat de uitstoot van giftige stoffen stopt (AD/De Dordtenaar, 2021b). Ondanks de wekelijkse protesten voelt de actiegroep zich lange tijd ‘roepende in de woestijn’. De leden vinden het ‘jammer’ dat ‘zo weinig omwonenden zich wat aantrekken van het vervuilingprobleem’ (AD/De Dordtenaar, 2022h).

“Waar de provincie nog in achterblijft is de daadwerkelijke real time controle. Je zou hier natuurlijk rondom die fabriek veel meer watermonsters moeten nemen en constant van die snuffelpalen neer kunnen zetten. Dan kun je meten wat er dagelijks aan PFAS uitgestoten wordt. Maar dat doen ze niet. Controles gaan nu via logboeken die door Chemours zelf worden ingevuld. Dat vind ik wat halfslachtig. Ik bedoel als ze morgen jouw huis komen controleren of dat alles wel netjes, schoon en keurig is, en je weet dat ze elke dinsdagochtend om tien uur komen, dan is om tien uur dinsdagochtend dat huis in aanvaardbare staat toch?” (Gezondheid voor Alles).

Af en toe vinden protesttochten plaats tegen bijvoorbeeld het gebruik van GenX door Chemours en de lozingen van GenX in het water (AD/De Dordtenaar, 2017; RTV Dordrecht, 2017b; 2019b). Ook worden gedurende de jaren diverse online petitie opgesteld. Zo willen ruim 2.800 omwonenden dat de provincie de vergunning van Chemours intrekt vanwege de uitstoot van kankerverwekkende stoffen (petities.nl, 2016), willen ruim 1.100 omwonenden dat de zero emissienorm toegepast wordt op de uitstoot en lozingen van Chemours (petities.nl, 2017) en roepen 9.000 omwonenden de provincie op de vergunning voor het lozen van GenX-stoffen niet aan Chemours te verlenen (petities.nl, 2023).

In 2021 maakt de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OvV) bekend dat ze haar lopende onderzoek naar de veiligheid van omwonenden van industriële complexen uitbreidt naar Chemours. Omwonenden zijn er blij mee en vinden het ‘groot nieuws’ (AD/De Dordtenaar,

2021c; RTV Dordrecht, 2021). Als de OvV twee jaar later concludeert dat omwonenden beter beschermd moeten worden tegen de uitstoot van schadelijke stoffen, geeft Chemours in een reactie aan 'door te gaan met het ingeslagen pad van terugdringen van emissies', en zich bewust te zijn van de 'belangrijke en verantwoordelijke taak om beter te communiceren naar bewoners, en het veilig uitvoeren van productieprocessen van milieumaatregelen' (RTV Dordrecht, 2023d). De actiegroep 'Gezondheid voor Alles' is blij met de conclusies van het OvV-rapport, en ziet eindelijk bevestigd waar ze naar eigen zeggen 'al jaren voor knokken' (RTV Dordrecht, 2023e).

In de periode 2015 tot 2018 worden Kamervragen gesteld aan de staatssecretaris over de uitstoot van het kankerverwekkende PFOA en GenX, en GenX in drinkwater, afvalwater, slootwater en recreatieplassen (Follow the Money, 2016; Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2015; 2016a; 2016b; 2016c; 2018). Tweede Kamerleden zijn namelijk niet gerustgesteld en vinden de ontwikkelingen rondom Chemours zorgwekkend (AD, 2017). Omwonenden willen dan ook dat het Rijk een coördinerende rol pakt, omdat de provincie, gemeenten, omgevingsdiensten en waterschappen volgens hen niet de kennis en kunde in huis hebben om de volksgezondheid en omgeving te beschermen (AD/De Dordtenaar, 2018c). In 2022 staat het onderwerp opnieuw op de politieke agenda en worden bijvoorbeeld Kamervragen gesteld over de PFAS-uitstoot door Chemours, de illegale GenX-lozingen en de gezondheidsrisico's van PFAS (Tweede Kamer der Staten-Generaal; 2022a; 2022b; 2022c). Het vertrouwen in Chemours zijn omwonenden ondertussen kwijt. Als Chemours bijvoorbeeld bekend maakt 75 miljoen euro te investeren om de uitstoot van schadelijke stoffen terug te dringen, zeggen omwonenden dat ze het 'eerst willen zien en dat pas geloven'. Chemours heeft volgens hen namelijk 'al zoveel verteld' (AD/De Dordtenaar, 2018d).

"Je moet beginnen met stoppen met uitstoten, want anders is het dweilen met de kraan open. Volgens Chemours is het nog heel weinig, maar op een gegeven moment vertrouw je helemaal niets meer van wat Chemours zegt. Ik vraag me dus ook af of het wel zo heel weinig is. Dus je moet eerst stoppen met het uitstoten en vervolgens moet je toch wat aan de zwaarst vervuilde stukken grond gaan doen. Anders krijgt de volgende generatie steeds meer PFAS in hun bloed" (Gezondheid voor Alles).

6.5 Hoop en perspectief

In 2022 blijkt uit Kamervragen dat de minister het zorgelijk vindt dat Nederlanders via zoveel verschillende bronnen worden blootgesteld aan PFAS. Omdat nog niet bekend is hoe de blootstelling verlaagd kan worden, noch of en hoe PFAS uit het lichaam gehaald kan worden, heeft het kabinet het RIVM gevraagd onderzoek te doen naar de verschillende blootstellingsroutes en eventuele handelingsperspectieven.

In de zomer van 2023 komen de ontwikkelingen rondom Chemours in een stroomversnelling. Chemours is bijna wekelijks een topic in het landelijk nieuws. Zo maakt Zembla bekend dat Chemours al tientallen jaren wist van de giftige en kankerverwekkende effecten van PFAS en ernstige vervuiling in de omgeving (NOS, 2023a; RTV Dordrecht, 2023f; BNNVARA, 2023c). Volgens Zembla is onder Chemours door kapotte leidingen een ondergrondse 'stortplaats' ontstaan, waardoor grote hoeveelheden PFAS naar het grondwater lekken. Chemours zou de vervuiling onder de pet hebben gehouden om zo niet aansprakelijk gesteld te kunnen worden door werknemers en omwonenden. Maar volgens Chemours

bedrijft Zembla ‘schandaaljournalistiek’ en zijn de onthullingen gebaseerd op ‘oude, vage, of ontkrachte aantijgingen’ (RTV Dordrecht, 2023g). Na de uitzending willen Kamerleden tijdens een hoorzitting met de directie van Chemours weten of ze inderdaad al decennialang op de hoogte is van de gezondheidsrisico’s die het bedrijf voor de omgeving veroorzaakt (RTV Dordrecht, 2023i). Opnieuw geeft Chemours aan dat de maatschappelijke onrust die is ontstaan ‘niet nodig’ is. Het debat zou volgens Chemours gevoerd moeten worden op ‘feiten en wetenschappelijke basis’ (RTV Dordrecht, 2023m; AD/De Dordtenaar, 2023g). Kamerleden vinden de antwoorden van Chemours ‘beschamend’ (AD/De Dordtenaar, 2023h; NOS, 2023c; RTV Dordrecht, 2023n). Een dag na de hoorzitting wordt bekend dat Chemours trifluorazijnzuur (TFA), een potentieel zeer zorgwekkende stof, zonder vergunning loost (RTV Dordrecht, 2023o). Met een dwangsom van 125.000 euro draagt de provincie Chemours op om de uitstoot van TFA te stoppen. Chemours tekent bezwaar aan (NRC, 2023c). Het waterschap Hollandse Delta, dat de stof niet uit het water kan zuiveren, doet aangifte tegen Chemours (AD, 2023i).

“Er gebeuren daar nog steeds rare dingen. Dat trifluorazijnzuur, dat is ook gewoon een PFAS. Die staat niet in de vergunning en dus redeneert Chemours ‘we hebben het zomaar in het riool geloosd’. Ze zijn gek” (Gezondheid voor Alles).

Omwonenden zijn naar aanleiding van de Zembla uitzending en reactie van Chemours ‘met stomheid geslagen’. Ze willen dat Chemours sluit, totdat het bedrijf geen PFAS meer uitstoot (RTV Dordrecht, 2023h). De burendraad, die in 2017 door Chemours was opgestart om de dialoog met de omgeving te verbeteren, stopt de samenwerking met Chemours (RTV Dordrecht, 2023p). Bij de wekelijkse protesten van de Sliedrechtse actiegroep ‘Gezondheid voor Alles’ komen die weken veel meer mensen protesteren dan gebruikelijk (AD/De Dordtenaar, 2023b). Volgens de actiegroep wordt ‘de politiek eindelijk wakker’. Hoewel de actiegroep naar eigen zeggen jarenlang is uitgemaakt voor ‘gekke Henkie’, is de Zembla-uitzending voor de actiegroep een bevestiging van hetgeen ze al jarenlang dacht (AD/De Dordtenaar, 2023c): *“We werden nog wel eens genegeerd (door gemeente en provinciebestuur). Voor wappies versleten. We zouden overdrijven, dat soort dingen. Door die Zembla-uitzending is er echt een omslag in het denken gekomen”* (Gezondheid voor Alles). De actiegroep start een crowdfundingactie om aangifte tegen Chemours te doen (AD/De Dordtenaar, 2023d).

Tijdens een hoorzitting van de provincie Zuid-Holland, waarbij onder andere wethouders en vertegenwoordigers van de omgevingsdienst, Chemours en de actiegroep ‘Gezondheid voor Alles’ aanwezig zijn, maken omwonenden duidelijk dat ze ‘doodziek’ zijn geweest na het kijken van de Zembla-uitzending. Chemours heeft hen ‘moedwillig vergiftigd met PFAS’ (AD, 2023a, de Volkskrant, 2023). Hoewel Chemours aangeeft zich de zorgen van omwonenden aan te trekken en het in ‘hun DNA zit een goede buur te zijn’, blijft het bedrijf volhouden dat de zorgen vooral op ‘suggestieve berichtgeving gebaseerd zijn’ (NOS, 2023d). Tijdens de hoorzitting spreken de omwonenden ook hun teleurstelling in de overheid uit. Ze willen dat bestuurders de problemen aanpakken bij de bron, in plaats van omwonenden leefstijladviezen te geven (‘eet geen groente uit eigen tuin, en zwem niet in recreatieplas’) (NRC, 2023d). Omwonenden willen dat de uitstoot stopt of continu gemonitord wordt. De Provinciale Adviescommissie Leefomgevingskwaliteit (PAL), die de provincie gevraagd en ongevraagd van advies voorziet, steunt de omwonenden hierin (NOS, 2023e). Hoewel de druk op de provincie toeneemt om Chemours te sluiten, acht de gedeputeerde die kans klein vanwege technisch haalbaarheid, het niet kunnen intrekken van de vergunning en hoge kosten voor de provincie (NRC, 2023e; De Volkskrant, 2023; BNNVARA, 2023d). Ondertussen kunnen de

toezichthouders echter weinig uitrichten, omdat veel PFAS slechts 'potentieel' zeer zorgwekkend zijn. Toezichthouders lopen daarmee tegen de grens van het vergunningstelsel aan (FD, 2023).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Wij vinden dat dat bedrijf [Chemours] ook zijn verantwoordelijkheid moet nemen. Maar dat konden we niet anders voor elkaar krijgen dan dat we die rechtszaak moesten beginnen. [...] Zij hebben gezegd ‘wij zijn maatschappelijk verantwoordelijk. Wij willen een goede buur zijn’. Toen hebben we ook gezegd van ‘een van de dingen van het zijn van een goede buur is dat je ons heel goed informeert over wat er bij jullie gebeurt, wat er speelt en waar wij ook van op de hoogte moeten zijn’. Maar helaas blijft het voor ons toch steeds verrassingen wat er dan weer is gebeurd of niet goed is gegaan. Dat is wel heel vervelend van dit bedrijf eigenlijk. [...] Als ze echt willen laten zien dat ze die plek verdienen in onze regio, dan begint het wel met een houding aan te nemen dat je inwoners serieus neemt en dat je een bepaalde transparantie vertoont. [...] Hun woorden passen niet bij het gedrag wat ik zie. Dat maakt het voor mij gewoon heel lastig om te zeggen ‘ik ben er helemaal gerust op dat dit echt die goede buur gaat worden die ze zeggen dat ze willen zijn’. Het blijft toch uiteindelijk een commercieel bedrijf dat andere doelstellingen heeft dan alleen maar de wereld mooier maken”.*

Tegelijkertijd wordt steeds meer bekend over de omvang van de PFAS-problematiek. Uit metingen van het waterschap blijkt bijvoorbeeld dat (recreatie)plassen en sloten in een omtrek van vijftien kilometer rondom Chemours zeer ernstig verontreinigd zijn (NOS, 2023b). In sloten op een kilometer van de fabriek worden PFAS-concentraties gemeten die 13.000 keer boven de norm liggen. Volgens de actiegroep ‘Gezondheid voor Alles’ slaat dit alles. Omdat omwonenden zich afvragen of ze nog wel veilig kunnen zwemmen, vragen ze de gemeenten, provincie en het RIVM om duidelijkheid (RTV Dordrecht, 2023k; AD/De Dordtenaar, 2023f). Bovendien blijkt uit onderzoek dat eieren van hobbykippen rondom Chemours dermate hoge concentraties PFAS bevatten, dat het onveilig is ze te eten (NRC, 2023g; 2023i NOS, 2023f). Twee jaar eerder heeft de Belgische regering al opgeroepen om binnen een straal van vijf kilometer van chemieconcern 3M geen eieren van eigen kippen meer te eten. Deze signalen en waarschuwingen over het gevaar van besmette eieren bereikten Nederland niet. Onderzoekers roepen de Nederlandse overheid op haar verantwoordelijkheid te nemen en systematisch onderzoek te doen naar landbouwproducten uit de regio zoals melk, kaas en vlees.

In het najaar van 2023 maakt Zembla bekend dat Chemours voor miljoenen euro's geprobeerd heeft te schikken met gemeenten, op voorwaarde dat deze geen claims meer indienen. De gemeenten wijzen het aanbod af (NOS, 2023g; BNNVARA, 2023e; NRC, 2023g). Eind september oordeelt de rechter dat Chemours (voor een deel) aansprakelijk is voor de schade die omliggende gemeenten hebben geleden door de PFAS-vervuiling; voor gemeenten ligt de weg naar schadevergoedingsprocedures nu open (NOS, 2023i; 2023j).

In diezelfde periode doet strafpleiter Bénédicte Ficq namens 3.500 omwonenden aangifte tegen Chemours en de leidinggevenden (NOS, 2023h; NRC, 2023d). Ficq beschuldigt Chemours ervan gedurende meer dan vijftig jaar opzettelijk PFAS in de lucht, bodem en oppervlakte te hebben gebracht. Volgens Ficq kunnen de celstraffen oplopen tot 12-15 jaar en is de uitstoot van Chemours mogelijk erger dan bij Tata Steel (RTV Dordrecht, 2023i). Het Openbaar Ministerie (OM) maakt na deze aangifte bekend dat het strafrechtelijk onderzoek gaat doen naar Chemours en de mogelijk schadelijke effecten van de PFOA-uitstoot tot en

met 2012. Later zal worden bepaald of ook het gebruik van GenX in de periode na 2012 wordt onderzocht. Omwonenden zijn blij met het onderzoek (NOS, 2023k, 2023l).

Eind 2023 vraagt het kabinet aan het RIVM om de uitstooteffecten van Chemours op de gezondheid van omwonenden in kaart te brengen (de Volkskrant, 2023b). Ook maakt het Europese Hof van Justitie bekend dat GenX op de lijst met zeer zorgwekkende stoffen blijft staan: voor GenX blijven dus scherpere eisen gelden bij de vergunningverlening (BNNVARA, 2023f). Chemours geeft aan de uitstoot van GenX met 99% te hebben teruggedrongen. 'Nul uit de pijp' is volgens Chemours niet haalbaar, omdat de samenleving 'simpelweg niet zonder kan' (de Volkskrant, 2023c). De actiegroep 'Gezondheid voor Alles' blijft ondertussen doorgaan met het protesten: *"Eind januari gaan we weer met meerdere bussen naar het Europees Parlement in Brussel om te lobbyen en te praten. Het wordt straks op Europees niveau beslist. [...] Ik ben nogal optimistisch over de beslissing die ze in Brussel gaan nemen. Dat gaat wel door. Het is niet alleen maar een probleem bij ons. Het is in Lyon, Milaan, Antwerpen. Dus je moet dat op Europees niveau regelen. Dat kan niet anders. Daar ben ik optimistisch over. Dat zal nog wel even duren, dan heb je nog een overgangperiode en dan uitzonderingen, maar dan is het wel een heel stuk teruggedrongen. Op strakkere Europese wetgeving zou ik mijn kaarten zetten"* (Gezondheid voor Alles).

Ook wordt eind 2023 bekend dat Chemours niet langer zwaar vervuild afvalwater naar de VS mag vervoeren om het daar te laten zuiveren. De staat North Carolina heeft protest aangetekend na zorgen over de vervuiling van GenX in de omgeving van de fabriek. Zes maanden daarvoor had de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) een vergunning voor Chemours geregeld om tweeduizend ton GenX-houdend afvalwater bij een Amerikaanse fabriek van DuPont te laten zuiveren. Het leek een oplossing voor Chemours, nadat het recyclen en verbranden in Italië en België niet meer mogelijk was. Omdat het nu onduidelijk is waar Chemours heen moet met het zwaar vervuilde water, wordt het in containers opgeslagen op het fabrieksterrein in Dordrecht, dit tot onvrede en zorg bij de provincie. Een commissie van de Verenigde Naties doet onderzoek of de Nederlandse regering met het toestaan van de afvaltransporten de Amerikaanse mensenrechten en het recht op een veilige leefomgeving heeft geschonden (NRC, 2023h; FD, 2023b).

"Waar ik me zorgen om maak... je kunt die PFAS-restanten verbranden. Ik heb begrepen dat je die lange ketens op 1.200 graden moet verbranden. Je hebt tegenwoordig ook kortere ketens, maar die zijn nog moeilijker uit water en lucht te filteren. Die zijn namelijk nog kleiner, dus die moet je op 1.400 graden verbranden. De hoogste temperatuur die in Zwijndrecht [chemieconcern 3M in België] wordt gebruikt is 1.000°C. Dat is best wel warm, maar ik begreep dat dat niet genoeg is. Dan verbrand je niet alles, en je ontwikkelt ook nog eens een andere PFAS, met mosterdgasachtige eigenschappen. Dat baart mij zorgen, want die afvalverwerkers...energie is hartstikke duur. Dus als je naar 1.400 graden moet stoken en het moet verplicht bijvoorbeeld twee of drie uur in zo'n verbrandingsoven zitten...Als je daar een uur en 400 graden vanaf kunt halen dan bespaart dat geld. Je moet ook die afvalverwerking goed regelen en daar is de laatste tijd de hand mee gelicht. Ik vind dat een beetje diffuus. Daar wordt geen antwoord op gegeven. 'We verbranden het bij voldoende hoge temperaturen'. Zeg dan gewoon dat je het bij de 1.200-1.400 graden verbrandt. Maar daar word ik altijd een beetje argwanend en wantrouwend van. Zeg gewoon hoe het is" (Gezondheid voor Alles).

Literatuurlijst

AD. (2017, 28 juli). *Onrust rond Chemours blijft maar toenemen.*

AD. (2022, 6 juni). *Deze moestuineigenaren leven in 'giftige gevarezone' bij Chemours: 'Voor onze gezondheid is 't nu al te laat'.*

AD. (2023a, 31 augustus). *Hoorzitting over Chemours biedt omwonenden en actiegroep de kans: 'Ook overheid krijgt er van langs'.*

AD. (2023b, 2 november). *Bevolkingsstudie waar Gommers om vroeg wordt uitgevoerd in België: 'Met bloedwaarden weet je toch iets'.*

AD/De Dordtenaar. (2016, 5 april). *'We prikten soms wel 350 mensen per dag'.*

AD/De Dordtenaar. (2017, 26 augustus). *Protestmars voor schoon drinkwater in Dordrecht.*

AD/De Dordtenaar. (2018a, 15 december). *'PFOA is vijftien keer giftiger dan gedacht'*

AD/De Dordtenaar. (2018b, 28 februari). *Chemours en DuPont, wat feiten op rij.*

AD/De Dordtenaar. (2018c, 21 juli). *Rijk moet het voortouw nemen bij stop op GenX.*

AD/De Dordtenaar. (2018d, 12 september). *'Ik sta er niet bij stil, anders word ik gek'.*

AD/De Dordtenaar. (2019, 7 februari). *Geen nieuw bloedonderzoek om schadelijker PFOA.*

AD/De Dordtenaar. (2020, 27 november). *'Steun slachtoffers DuPont.*

AD/De Dordtenaar. (2021a, 29 juli). *Uitgebreid onderzoek naar PFAS in moestuinen binnen en buiten een straal van 1 kilometer van Chemours.*

AD/De Dordtenaar. (2021b, 29 september). *Studie naar veiligheid van omwonenden Chemours.*

AD/De Dordtenaar. (2021c, 29 september). *Is Chemours een gevaar voor de gezondheid van omwonenden? Dat wordt nu eindelijk onderzocht.*

AD/De Dordtenaar (2022a, 5 september). *Baby's in omgeving fabriek Chemours krijgen via borstvoeding tien keer te veel PFAS binnen.*

AD/De Dordtenaar (2022b, 7 september). *Grote zorgen om borstvoeding met veel te veel giftige chemicaliën: 'Wordt mijn baby nu ziek?!'*

AD/De Dordtenaar (2022c, 7 september). *VU: 'Hoeveelheid PFAS in borstvoeding gewoon nog veilig voor baby's, conclusies waren te hard'.*

AD/De Dordtenaar (2022d, 10 september). *Kritiek op onderzoek naar PFAS in borstvoeding, maar hoogleraar wijkt niet: 'Mensen zijn hier enorm de klos'.*

AD/De Dordtenaar (2022e, 9 september). *Gemeenten roepen op tot groter onderzoek naar PFAS in borstvoeding: 'Niet goed dat dat spul erin zit'*.

AD/De Dordtenaar (2022f, 14 september). *Nieuwe huizen in Sliedrecht geen probleem: 'Als mensen maar niet te veel groenten uit eigen tuin eten'*.

AD/De Dordtenaar (2022g, 17 september). *Borstvoeding en moestuinen met giftige chemicaliën, maar groot protest blijft uit: 'Mensen zijn volgzzaam'*.

AD/De Dordtenaar. (2022h, 17 september). *'Raar dat ze niet protesteren tegen PFAS'*.

AD/De Dordtenaar. (2022i, 6 september). *'Voor ons maakt het geen biet meer uit'*.

AD/De Dordtenaar. (2022j, 9 april). *Onderzoek naar PFAS wéér uitgesteld, maar dat weerhoudt tuinders niet: 'We werken toch al jaren met dat gif'*.

AD/De Dordtenaar. (2023a, 13 februari). *Protesteren tegen lozing van PFAS door Chemours.*

AD/De Dordtenaar. (2023b, 17 juni). *'Misdadig en schandalig'*.

AD/De Dordtenaar. (2023c, 19 juni). *'Eindelijk wordt ook de politiek wakker'*.

AD/De Dordtenaar. (2023d, 14 juli). *'Dit geeft aan dat we niet wat gekke Henkies zijn'*.

AD/De Dordtenaar. (2023e, 5 juli). *Chemours kan na aangiften ook talloze schadeclaims tegemoetzien.*

AD/De Dordtenaar. (2023f, 24 juni). *Buren willen bazen Chemours voor rechter.*

AD/De Dordtenaar. (2023g, 6 juli). *Chemours: 'Orrust na verkeerde informatie'*.

AD/De Dordtenaar. (2023h, 6 juli). *'Koud, zonder empathie'*.

AD/De Dordtenaar. (2023,i, 24 november). *Waterschap vindt PFAS in afvalwater en doet aangifte tegen Chemours: 'Dit is onaanvaardbaar'*.

AD/Rivierenland. (2016, 21 mei). *'Zeg Ineke dat ze moet volhouden'*.

BNNVARA. (2023a, 5 juli). *Ernstig zieke oud-werknemer klaagt chemieconcern Chemours aan wegens gezondheidsproblemen.* Zembla.

BNNVARA. (2023b, 13 juli). *Dit is ons dossier over PFAS.* Geraadpleegd van [Dit is ons dossier over PFAS - Zembla - BNNVARA](#).

BNNVARA. (2023c, 8 juni). *De PFAS-doofpot.* Geraadpleegd van [De PFAS-doofpot - Zembla - BNNVARA](#)

BNNVARA. (2023d, 7 september). *Provincie: 'Wij kunnen vergunning Chemours niet intrekken'.*

BNNVARA. (2023e, 1 september). *Chemiebedrijf Chemours probeerde 'schaamteloos' met paar miljoen vergiftiging van omgeving af te kopen.*

BNNVARA. (2023f, 10 november). *Poging Chemours om PFAS variant GenX van lijst met zorgwekkende stoffen te krijgen mislukt.*

BN de Stem.nl (2022, 20 juli). *Gemeenten en Chemours tegenover elkaar in de rechtbank: 'hoe schadelijk is het eten van worteltjes met PFOA?'.*

BN de Stem.nl. (2023, 30 augustus). *Provincie houdt voet bij stuk: dwangsom voor Chemours.*

Burenraad DuPont Chemours. (z.d.). *Uit moodonderzoek blijkt: weinig directe zorgen bij omwonenden.* Geraadpleegd van [Uit moodonderzoek blijkt: weinig directe zorgen bij omwonenden - Burenraad Dupont Chemours](#)

Dordrecht. (2017, 21 april). *Provincie scherpt vergunningen Chemours aan.* Geraadpleegd van [Provincie scherpt vergunning Chemours aan - Dordrecht](#)

Eindhovens Dagblad. (2016, 14 mei). *In Parkersburg drinkt niemand nog uit de kraan.*

EW. 2016 (23 maart). *Werknemers Chemours krijgen bloedonderzoek.*

Het Financieele Dagblad. (2019, 13 december). *Onrust over Chemours? Buren ergeren zich meer aan hondenoep.*

Het Financieele Dagblad. (2023, 25 oktober). *Kabinet wil onderzoek RIVM naar vervuiling Chemours.*

Het Financieele Dagblad. (2023b, 30 november). *Amerikaanse toezichthouder verbiedt transport afvalwater Chemours.*

Follow the money (2016, 3 maart). *Opnieuw Kamervragen over giftige uitstoot teflonfabrikant Chemours/DuPont.*

Follow the money (2021, 11 januari). *Zorg om reputatie weerhield chemiereus DuPont niet om dood en verderf te zaaien.*

GGD ZHZ (2019, 25 november). *Het optreden van kanker in Sliedrecht (in de periode 1998-2017).* Geraadpleegd van [2019-11-25-Rapport-Het-optreden-van-kanker-in-Sliedrecht-in-de-periode-1998-2017.pdf \(dienstgezondheidjeugd.nl\)](#)

Niemansburg, S., Paauw, S., Kleijne I. (2023). *PFAS door een artsenbril. Medische contact.*

Noordhollands Dagblad (2022, 5 september). *RIVM: moestuinen dicht bij Chemours bevatten teveel PFAS.*

- NOS. (2017, 15 juli). *'Het is verkeerd dat GenX is ons water zit'*.
- NOS. (2023a, 15 juni). *Zembla: Chemours wist al decennia van gezondheidsrisico's pfas.*
- NOS. (2023b, 29 juni). *'Schrikbarend hoge concentraties PFAS in water omgeving Chemours-fabriek'*.
- NOS. (2023c, 5 juli). *Kribbige hoorzitting in Kamer over vervuiling Chemours.*
- NOS. (2023d, 1 september). *'Nul uit de pijp klinkt het op hoorzitting over lozingen Chemours'*.
- NOS. (2023e, 8 september). *Advies aan provincie Zuid-Holland: leg Chemours meteen stil.*
- NOS. (2023f, 31 augustus). *Kippeneieren in omgeving Sliedrecht zwaar vervuild door PFAS van Chemours.*
- NOS. (2023g, 1 september). *'Chemours probeerde voor miljoenen te schikken in zaak over pfas-schade'*.
- NOS. (2023h, 4 september). *'Een goede burens relatie is belangrijk', zegt Chemours, maar burens zijn boos.*
- NOS. (2023i, 27 september). *Chemours aansprakelijk voor milieuschade door pfas, oordeelt rechter.*
- NOS. (2023j, 27 september). *Vijf vragen over het vonnis tegen Chemours: wat betekent de uitspraak?*
- NOS. (2023k, 19 oktober). *Omwonenden Chemours blijf met onderzoek van OM: 'Enige juiste om te doen'*.
- NOS. (2023l, 19 oktober). *OM begint strafrechtelijk onderzoek naar Chemours na aangifte bewoners.*
- NRC. (2022, 5 september). *RIVM: eet vanwege PFAS niet uit moestuin nabij Chemours-fabriek.*
- NRC. (2023a, 29 juni). *'PFAS-vervuiling door Chemours erger dan tot nu toe bekend'*.
- NRC. (2023b, 27 februari). *Het chemisch gevaar dat boven Dordtse hoofden hangt.*
- NRC. (2023c, 20 oktober). *Chemours tekent bezwaar aan tegen dwangsom.*
- NRC. (2023d, 14 augustus). *Advocaat Ficq doet massa-aangifte tegen leidinggevend Chemours: 'Juist van belang om de mens achter de industrie te vervolgen'*.
- NRC. (2023e, 21 september). *Provincie onderzoekt sluiting van Chemours.*

NRC. (2023f, 1september). *Na jarenlange blootstelling van PFAS afkomstig van Chemours zijn bewoners boos want ze werden 'moedwillig vergiftigd'.*

NRC. (2023g, 31 augustus). *Gevaarlijk veel PFAS in eieren van hobbykippen in de buurt van chemiefabriek Chemours.*

NRC. (2023h, 28 november). *Met schepen voerde Chemours zwaar vervuild afvalwater van Dordrecht naar Amerika: heen en weer 13.000 kilometer. '*

NRC. (2023i, 21 december). *Eieren rondom Chemours zijn zo vervuild met PFAS dat eten schadelijk kan zijn. RIVM en GGD raden af hobby-eieren te eten.*

Petities.nl (2016). *Stop activiteiten van DuPont/Chemours in de Drechtsteden.*

Petities.nl (2017). *Stop lozing en uitstoot giftige stoffen Chemours/DuPont fabrieken.*

Petities.nl (2023). *Geef geen vergunning voor het lozen van GenX.*

Radar (2020, 5 oktober). *Giftige stoffen PFAS in je bloed.* Geraadpleegd van [Giftige stoffen PFAS in je bloed - Radar - het consumentenprogramma van AVROTROS.](#)

Reformatorisch Dagblad. (2016, 15 april). *Schadeclaims tegen DuPont voorbereid.*

Rijnmond. (2022, 18 november). *Waakhond DCMR onder vuur om 'falend' toezicht Chemours: 'Slager keurt zijn eigen vlees.*

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (z.d.a). *PFAS.* Geraadpleegd van [PFAS | RIVM](#)

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (z.d.b.) *Risico's PFAS voor gezondheid en milieu.* Geraadpleegd van [Risico's PFAS voor gezondheid en milieu | RIVM](#)

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (z.d.c.) *Te veel blootstelling aan PFAS in Nederland.* Geraadpleegd van [Te veel blootstelling aan PFAS in Nederland | RIVM](#)

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2017). *PFOA-metingen in bloed.* RIVM. [Rapport]. Geraadpleegd van [PFOA-metingen in bloed, Metingen in serum bij omwonenden van DuPont/Chemours te Dordrecht \(rivm.nl\)](#)

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2017b). *Betekenis resultaten bloedonderzoek PFOA omwonenden DuPont/Chemours.* RIVM. [Rapport] Geraadpleegd van [Betekenis resultaten bloedonderzoek PFOA omwonenden DuPont/Chemours \(rivm.nl\)](#)

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2018, 17 september). *GenX en PFOA in grond en irrigatiewater in moestuinen rondom DuPont Chemours.* Geraadpleegd van [document \(eerstekamer.nl\)](#)

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2020, 11 maart). *Relatie PFOA en ongewenste veranderingen in het lichaam*. Geraadpleegd van [Relatie PFOA en ongewenste veranderingen in het lichaam | RIVM](#)

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2022, 5 september). *PFAS in gewassen uit moestuinen in Dordrecht, Papendrecht, Sliedrecht en Molenlanden*. Geraadpleegd van [PFAS in gewassen uit moestuinen in Dordrecht, Papendrecht, Sliedrecht en Molenlanden | RIVM](#)

RTV Dordrecht. (2017a, 11 mei). *RIVM: weinig kans op nieuwe ziektegevallen door PFOA-uitstoot*.

RTV Dordrecht. (2017b, 21 juli). *Protesttocht tegen uitstoot GenX door Chemours*.

RTV Dordrecht. (2017c, 24 juli). *Veel petitie over GenX*.

RTV Dordrecht. (2018a, 7 maart). *RIVM: eten uit moestuinen ongevaarlijk*.

RTV Dordrecht. (2019a, 13 maart). *Meer zorgen over hondenpoep dan PFOA en GenX*.

RTV Dordrecht. (2019b, 15 mei). *Weer protesten bij Chemours*.

RTV Dordrecht. (2020a, 22 augustus). *Voor de 50ste keer een protest bij Chemours*.

RTV Dordrecht. (2021a, 26 oktober). *Onderzoekers: ook PFAS in afvalwater van woningen*.

RTV Dordrecht. (2021b, 26 oktober). *Onderzoekers: ook PFAS in afvalwater van woningen*.

RTV Dordrecht. (2021c, 28 september). *Hoe gevaarlijk is het om naast het Dordtse Chemours te wonen?*

RTV Dordrecht. (2022a, 7 september). *GGD Zuid-Holland Zuid adviseert vrouwen om borstvoeding te blijven geven*.

RTV Dordrecht. (2022b, 8 september). *Wethouder haalt onderzoeksresultaten toxicoloog en Vrije Universiteit onderuit: 'Feitelijk onjuist'*.

RTV Dordrecht. (2022c, 5 maart). *Voor de honderdste keer vervuilde grond gestort bij de poort van Chemours*.

RTV Dordrecht. (2023a, 11 januari). *Slootwater rondom Chemoursfabriek vervuild met PFAS, gevolgen voor enkele moestuinen*.

RTV Dordrecht. (2023b, 23 februari). *Emmertjesactie Chemours voor de 150^e keer uitgevoerd*.

RTV Dordrecht. (2023c, 21 januari). *Petitie gestart tegen lozen van PFAS en GenX: 'Zwaar kankerverwekkend'*.

RTV Dordrecht. (2023d, 13 april). *OVV: Overheid moet bewoners beter beschermen tegen schadelijke uitstoot Chemours.*

RTV Dordrecht. (2023e, 14 april). *Actiegroep over rapport Onderzoeksraad: 'Bevestigd waar we al jaren voor knokken'.*

RTV Dordrecht. (2023f, 15 juni). *Chemours is al 30 jaar op de hoogte van ernstige PFAS-vervuiling van Dordtse grondwater.*

RTV Dordrecht. (2023g, 16 juni). *Chemours reageert fel op uitzending PFAS-vervuiling: 'Schandaaljournalistiek'.*

RTV Dordrecht. (2023h, 17 juni). *Protest bij Chemours na PFAS-onthullingen: 'Zaak om politici wakker te houden'.*

RTV Dordrecht. (2023i, 26 juni). *Omwonenden doen aangifte tegen bazen van Chemours vanwege PFAS-lozingen.*

RTV Dordrecht. (2023j, 29 juni). *Geschokte reacties op nieuwe PFAS-onthullingen: 'Dit slaat echt alles'.*

RTV Dordrecht. (2023k, 30 juni). *Kunnen we nog zwemmen in De Merwelanden? 'Nodig dat we ernaar gaan kijken'.*

RTV Dordrecht. (2023l, 4 juli). *Dit staat er op het spel als Chemours woensdag in de Tweede Kamer verschijnt.*

RTV Dordrecht. (2023m, 5 juli). *Chemours ontkent in Tweede Kamer het bestaan van een doofpot: 'Alle informatie gedeeld'.*

RTV Dordrecht. (2023n, 5 juli). *Kamerleden 'veel boosheid en frustratie rijker' na hoorzitting met Chemours.*

RTV Dordrecht. (2023o, 5 juli). *Stof zonder vergunning in bedrijfsafvalwater Chemours, provincie wil dwangsom opleggen.*

RTV Dordrecht. (2023p, 13 juli). *Samenwerking tussen Chemours en Burenraad opgeschort: 'Onvoldoende vertrouwen'.*

De Stentor. (2017, 14 februari). *Dupont: schikking van 670 miljoen dollar in VS.*

Tubantia. (2016, 7 mei). *Letselschadeadvocaten zien brood in zaak-Dupont.*

Tweede Kamer (2017, 21 september). *Gevaarlijke stoffen chemiebedrijf Chemours/DuPont. Geraadpleegd van [Gevaarlijke stoffen chemiebedrijf Chemours/DuPont \(officielebekendmakingen.nl\)](http://Gevaarlijke_stoffen_chemiebedrijf_Chemours/DuPont_(officielebekendmakingen.nl))*

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2015, 28 oktober). *Antwoord op vragen van de leden Jacobi, Cegerek en Wolbert aan de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu over het*

gebruik van de kankerverwekkende stof perfluorooctaanzuur (PFOA of C8) bij DuPont in Dordrecht.

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2016a, 25 maart). *Antwoord op vragen van de leden Cegerek en Jacobi (beiden PvdA) aan de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu over de gevolgen van jarenlang gebruik van PFOA bij Dupont in Dordrecht.*

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2016b, 26 augustus). *Antwoord op vragen van het lid Van Veldhoven (D66) aan de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu en aan de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over het bericht 'Dordtse fabriek stoot giftige stof uit'.*

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2016c, 26 augustus). *Antwoord op vragen van het lid Cegerek (PvdA) aan de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu over de uitstoot van het kankerverwekkende GenX door Chemours.*

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2018c, 16 augustus). *Antwoord op vragen van het lid Lacin aan de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat over het bericht 'Sterk verhoogde concentratie Gen-X in slootwater omgeving Chemours'.*

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2022a, 16 juni). *Antwoord op vragen van het lid Hagen over de PFAS-uitstoot door Chemours/DuPont.*

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2022b, 19 oktober). *Antwoord op vragen van het lid van Esch over gezondheidsrisico's door PFAS in de omgeving van Chemours.*

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2022c, 28 oktober). *Antwoord op vragen van de leden Hagen en Tjeerd de Groot over het bericht dat chemiefabriek Chemours maandenlang veel meer GenX in water loosde dan toegestaan.*

De Volkskrant. (2016, 20 juli). *Dordtse fabriek stoot giftige stof uit.*

De Volkskrant. (2017a, 12 mei). *Nog steeds veel gif in bloed van omwonenden Dupont.*

De Volkskrant. (2017b, 21 juli). *Omgeving chemiefabriek Chemours blijkt sterk vervuild: eet geen groenten en fruit uit de grond.*

De Volkskrant. (2017c, 8 augustus). *Vervolgonderzoek: hoe gevaarlijk zijn groenten uit eigen tuin in omgeving Dordts chemiebedrijf?*

De Volkskrant. (2023, 6 september). *Hoorzitting chemiefabriek Chemours: 'Onze kinderen groeien op in het epicentrum van een gifbelt'.*

De Volkskrant. (2023b, 25 oktober). *Kabinet vraagt RIVM om onderzoek naar gezondheidseffecten omwonenden Chemours.*

De Volkskrant. (2023c, 20 november). *Het PFAS-verleden blijft de directeur van Chemours achtervolgen: 'Als mensen boos zijn, dan ben je niet altijd meer geneigd om naar alle feiten te luisteren'.*

7 Tata Steel – Regio IJmond

“Ik vind echt dat we dit anders moeten organiseren. Niet alleen hier. Maar Tata Steel is voor mij wel echt het voorbeeld van hoe we in een systeem terecht zijn gekomen waarin burgers uiteindelijk gewoon worden vermorzeld. Ik zie daarin enorme parallellen, ook met Groningen, ook met de toelagenouders. Je ziet overal gewoon dat het systeem te complex is. Burgers staan aan de kant te schreeuwen, worden compleet genegeerd. Alle aandacht gaat naar andere systematische instanties. Dit is mijn verzet geworden”.

FrisseWind.nu

7.1 Primaire blootstelling

In 1918 richt de Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken zich op in de regio IJmond. Op het terrein staan zeventien verschillende fabrieken die ijzererts omsmelten tot staal. De fabriek staat symbool voor Nederlandse innovatie en zelfstandigheid. Als in 2020 de toekomst van de fabriek, inmiddels omgedoopt tot Tata Steel, door bezuinigingen op het spel staat, doen de politiek en vakbonden er alles aan om deze veilig te stellen. Tata Steel is met ruim 9.000 werknemers namelijk de grootste werkgever in de regio en produceert per jaar ruim zeven miljoen ton staal. Volgens werkgeversorganisatie VNO-NCW is Tata Steel de 'parel' van de Nederlandse industrie die niet verloren mag gaan (NRC, 2021a). Maar de afgelopen jaren is de relatie tussen Tata Steel en de buitenwereld veranderd. Tata Steel is met een enorme uitstoot van miljoenen tonnen CO₂ (7% van de Nederlandse CO₂-uitstoot), stikstof en lood een van de grootste milieuvervuilers van het land. Omwonenden en deskundigen vragen zich af hoe gezond en veilig het is om zo dicht bij de fabriek te wonen.

“Zeker in de jaren 2019-2021 zijn er heel veel veiligheidsincidenten bij Tata Steel geweest. We hebben allerlei vormen van brand gehad en andere incidenten waarbij echt andere stank hing dan we gewend waren. Dat was eigenlijk het moment dat ik me realiseerde ‘wacht even, als er daar niet voldoende geïnvesteerd wordt in onderhoud en veiligheid, dan is het gewoon ook een veiligheidsrisico’. Hoe veilig zijn we hier eigenlijk?” (FrisseWind.nu).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Een dilemma is dat wij als overheden de verantwoordelijkheid hebben om de balans tussen de industrie en een gezonde leefomgeving goed te bewaken. Veel ondernemers en inwoners in de IJmond profiteren direct en indirect van deze internationale economische speler [Tata Steel]. De industrie zorgt voor economische groei, welvaart en bestaanszekerheid in de regio. Veel inwoners van de IJmond zijn werkzaam bij Tata Steel. De staalindustrie veroorzaakt echter ook onacceptabele overlast voor direct omwonenden en gezondheidsschade voor onze inwoners. De uitstoot van fijnstof, stikstof, PAK's en lood zorgt voor een kortere levensverwachting, met name in de directe omgeving, en de hinder van geluid, stof en geur zorgt voor een ongezonde leefomgeving”.*

7.2 Verlies en schade

Door het verwerkingsproces van staalslak, een restproduct, dalen grote hoeveelheden stof (grafietregens) in de omgeving neer (BNN VARA, 2023). Omwonenden vinden het neergeslagen stof overal: op tuinmeubilair en speeltoestellen, maar ook in huis op vensterbanken en dekbedden. Hoewel omwonenden, huisartsen en deskundigen zich zorgen maken over de frequente grafietregens en de mogelijke gevolgen voor de gezondheid, is er volgens de GGD geen acuut gevaar: het grafietstof zou te grof zijn om diep ingeademd te kunnen worden: *“Er werd ontzettend gebagatelliseerd”* (FrisseWind.nu).

“Toen ik hierheen verhuisde, viel het me op dat hier ontzettend veel kinderen zijn die stevige astma en allergieën hebben. Dat verbaasde mij enorm. Ook kinderen die gewoon met astma in het ziekenhuis lagen. [...] Sinds de grafietregens hebben we te maken met stof. Dat is eigenlijk nooit meer weggegaan. Het is hier altijd wel vies” (FrisseWind.nu).

Wel maakt de GGD zich zorgen om het fijnstof (Het Parool, 2018). Omwonenden vermoeden een verband tussen de gezondheidsklachten die velen ervaren en de uitstoot van Tata Steel.

Eind 2018 neemt de dorpsraad Wijk aan Zee daarom zelf monsters van het stof en laat dat door een onafhankelijk bureau onderzoeken. Het stof blijkt vol te zitten met zware metalen, zoals vanadium, lood, chroom en zink. Wat dit precies betekent voor de volksgezondheid, is dan nog niet duidelijk (NH Nieuws, 2018).

Ook is er sprake van geuroverlast; *“Het zijn meerdere vormen van stank. De meest vervelende vorm is de stank van de kooks-fabrieken. Dat is echt een dikke, zwavelachtige geur. Die slaat bij veel mensen direct op de keel en zorgt voor misselijkheid. Maar we hebben ook momenten dat het heel erg naar een soort van chemische, chloorachtige lucht kan ruiken. Dat zorgt bij mij direct voor hoofdpijn. En dan hebben we daarnaast momenten dat er dus ook incidenten zijn waarbij je meer een chemische brandlucht ruikt”* (FrisseWind.nu).

In 2019 sturen twee huisartsen een brandbrief naar het Beverwijkse gemeentebestuur; ze zijn bezorgd over de vele klachten aan ogen en luchtwegen, de grote populatie kankerpatiënten en het relatief grote aantal kinderen met gedrags- en concentratieproblemen in de omgeving. Ze dringen aan op gezondheidsonderzoek (De Volkskrant, 2019a). De provincie Noord-Holland zegt toe uitgebreid onderzoek te doen om zo mogelijke ziekte en gezondheidsschade in beeld te brengen (Noordhollands Dagblad, 2019a). Ook willen omwonenden meer inzage in de samenstelling van de grafietregens en mogelijke risico's voor hun gezondheid. In opdracht van de provincie Noord-Holland analyseert het RIVM, na een grafietregen in maart 2019, een veegmonster om een inschatting te maken van de gezondheidsrisico's. Het veegmonster bevat, net als het stofmonster dat de dorpsraad in 2018 afnam, zware metalen en polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK's) die schadelijk zijn voor de gezondheid. Vooral de hoge concentraties lood, mangaan en vanadium zijn schadelijk voor jonge kinderen; langdurige blootstelling leidt tot neurologische ontwikkelingsstoornissen (RIVM, 2019a). Omwonenden zijn verontrust en bezorgd na het nieuws, maar Tata Steel vindt de conclusies van het RIVM-rapport voorbarig. Zelf vindt het bedrijf geen lood in eigen monsters en beweert dat het lood uit de monsters van het RIVM afkomstig is van andere bronnen in de omgeving (Noordhollands Dagblad, 2019b-f). Maar omwonenden zijn er niet gerust op, zeker niet als de GGD wel het advies geeft om na de grafietregens de handen goed te wassen en speeltoestellen schoon te maken, voordat kinderen erop kunnen spelen (RIVM, 2019b). De dorpsraad Wijk aan Zee wil dat het RIVM een groot gezondheidsonderzoek opzet, waarbij 'alles wat van het Tata Steelterrein de omliggende dorpen en steden inwaait', onderzocht wordt (Noordhollands Dagblad, 2019g). Samen met omwonenden en experts zet het RIVM een klankbordgroep op om de opzet voor het gezondheidsonderzoek te bespreken.

In de afgelopen drie jaar blijkt uit diverse onderzoeken dat in regio van Tata Steel veel gezondheidsproblemen voorkomen. Het onderzoeksinstituut Nivel concludeert, op basis van huisartsregistraties in de periode 2013-2019, dat klachten als benauwdheid, hoofdpijn, duizeligheid, misselijkheid en pijn op de borst er veel vaker voorkomen dan in andere industriegebieden in Nederland. Ook chronische klachten als hartklachten, longkanker en diabetes komen vaker voor (Nivel, 2021; Noordhollands Dagblad, 2021a). Uit een rapport van de GGD-Kennemerland (2020) blijkt dat in de regio 25% meer longkanker voorkomt dan elders in het land. Hoewel in de conceptversies nog een verwijzing staat naar Tata Steel als mogelijke veroorzaker, is deze verwijzing in het definitieve rapport geschrapt: het aantal rokers, de sociaal economische zwakte, en aanwezigheid van scheepsvaart en andere industrie wordt als mogelijke oorzaak van de gezondheidsproblemen benoemd (NOS, 2021a). Omwonenden reageren met 'ongeloof', omdat het volgens hen vaststaat dat de uitstoot van Tata Steel

bijdraagt aan de gezondheidsproblemen. Ze vermoeden dat de GGD gevoelig is voor de 'lobby van Tata Steel' en vragen zich af wat er nog meer verzwegen wordt (Noordhollands Dagblad 2021b). Het leidt tot Kamervragen waarbij sommige politieke partijen vaststellen dat vooral het economisch belang en niet de volksgezondheid een grote rol speelt (Noordhollands Dagblad, 2021c). Een onafhankelijke onderzoeker concludeert echter dat de link met Tata Steel terecht verwijderd is uit het rapport, omdat niet onomstotelijk bewezen kan worden dat Tata Steel verantwoordelijk is voor de kankergevallen. Wel concludeert de onderzoeker dat het 'niet handig' was van de GGD om de naam van Tata Steel uit het rapport te schrappen (Het Parool 2023; NRC, 2021b).

In datzelfde jaar verschijnt een nieuw RIVM-rapport (2021a): het stof dat neerslaat in de omgeving blijkt opnieuw dermate hoge concentraties van stoffen als PAK's en lood te bevatten, dat het schadelijk is voor de gezondheid. In een brief aan de Tweede Kamer schrijft het RIVM het 'zeer waarschijnlijk' te achten dat het extreem veel voorkomen van longkanker in Beverwijk mede wordt veroorzaakt door Tata Steel (Noordhollands Dagblad, 2021d). De staatssecretaris en verschillende Tweede Kamerleden vinden de bevindingen van het RIVM 'zeer zorgelijk' (Noordhollands Dagblad, 2021e). De Gezondheidsraad (2020) informeerde het kabinet al eerder over de gevaren van het gieten van ijzer en staal en de kankerverwekkende stoffen die vrijkomen bij het proces.

In 2022 herhaalt het RIVM nog tweemaal het onderzoek en concludeert dat een 'aanmerkelijk deel' van het stof met kankerverwekkende PAK's en zware metalen afkomstig is van Tata Steel (RIVM, 2022a; 2023). Bovendien meet het RIVM duidelijk hogere concentraties schadelijke stoffen dan Tata Steel zelf rapporteert in milieuverslagen (RIVM, 2021b; Noordhollands Dagblad, 2022a). De onderzoekers geven verschillende verklaringen voor dit verschil, de omwonenden vinden de conclusies 'schokkend'. Uit de derde gezondheidsmonitor van het RIVM blijkt (opnieuw) dat omwonenden van Tata Steel meer last hebben van hart- en vaataandoeningen, luchtwegaandoeningen, hoge bloeddruk en diabetes dan elders (RIVM, 2022b). Waar de GGD in 2012 nog geen verband legt tussen de gezondheidseffecten en de emissies van Tata Steel, is dat verband nu wel duidelijk. Voor omwonenden enigszins een geruststelling, omdat ze nu 'niet meer in de hoek worden neergezet van "verbeter jij maar even je leefstijl"'. Een jaar later blijkt ook uit de Nationale Kankeratlas van het Integraal Kankercentrum Nederland (IKNL) dat inwoners van Beverwijk en Wijk aan Zee respectievelijk meer kans op longkanker (71%) en asbestkanker (114%) hebben dan elders in het land (Noordhollands Dagblad, 2023a).

"Waar ik heel erg van schrok is dat kinderen ook denken 'de overheid is er niet voor mij'. Een vriendinnetje van mijn jongste zoontje moest ingeënt worden. Die stelde de vraag 'maar als ik doodga aan kanker, waarom krijg ik dan een prik?'" (FrisseWind.nu)

De berichtgeving over de schadelijke uitstoot door Tata Steel leidt tot steeds meer spanningen onder omwonenden. Sommigen, vaak (oud-)medewerkers, vinden het 'zwaar overdreven'. Tata Steel is volgens hen een belangrijke werkgever en weet iedereen dat de omgeving niet gezond is. Tata Steel hoort bij het dorp. Het zijn volgens hen vooral 'de mensen die van buiten komen' die klagen ('kom hier dan niet wonen'). Anderen, onder wie veel ouders met jonge kinderen, maken zich wel zorgen. Ze zijn 'gefrustreerd' over het uitblijven van overheidsingrijpen, en vragen zich af of de overheid de veiligheid van omwonenden nog wel kan garanderen (Noordhollands Dagblad, 2022b; 2022c). De gedeputeerde, die verantwoordelijk is voor het Tata Steeldossier, wordt online met de dood bedreigd ('als ik kanker krijg

gaat u kapot en met u uw collega's') (NH Nieuws, 2019a). Omwonenden worden 'moede-loos' van de situatie en maken zich zorgen of ze hun (klein)kinderen nog wel veilig in de tuin kunnen laten spelen (Noordhollands Dagblad, 2023b). Steeds meer gezinnen trekken weg. Op verjaardagen vermijden omwonenden het onderwerp Tata Steel (Noordhollands Dagblad, 2019g; 2021f; 2023c). Volgens een journalist is het opvallend hoeveel mensen alleen anoniem willen reageren op berichtgeving in de krant (Noordhollands Dagblad, 2021g).

"We hadden gisteravond nog een kerstborrel op school en dan staan er ook ouders die bij Tata Steel werken. Dat levert verder in de dagelijkse omgang geen problemen op, maar we gaan ook de discussie niet aan" (FrisseWind.nu).

7.3 Procedurele last

Omwonenden krijgen steeds minder vertrouwen dat de overheid streng controleert op het naleven van de vergunningen door Tata Steel en adequaat ingrijpt bij overtredingen. Hieronder volgen een paar voorbeelden. Als de Dorpsraad Wijk aan Zee bijvoorbeeld in 2016 meerdere bezwaren en een verzoek tot handhaving bij de omgevingsdienst indient om het vloeibaar kiepen van slak door verwerkingsbedrijf Harsco op het Tata Steelterrein stil te leggen, wijzen zowel de omgevingsdienst als Gedeputeerde Staten de bezwaarschriften en het handhavingsverzoek af. Volgens omwonenden heeft Harsco echter geen omgevingsvergunning en opereert het bedrijf al twee jaar illegaal. Hoewel de provincie het voorval erkent, blijft Tata Steel ontkennen (Noordhollands Dagblad, 2018a; 2018b; NH Nieuws, 2019b; De Volkskrant, 2019b).

In 2019 roept de dorpsraad de provincie op om de milieuvergunningen voor Tata Steel aan te scherpen. Tata Steel heeft onder andere een vergunning voor een jaarlijkse emissie van 28.000 kilo lood, terwijl het bedrijf jaarlijks nog geen 5.000 kilo uitstoot. De dorpsraad vindt de 'vergunningen verouderd en niet meer van deze tijd'. Door de ruime vergunning zou Tata Steel geen gevoel van urgentie hebben om iets met de uitstoot van gevaarlijke stoffen te doen (Noordhollands Dagblad, 2019i).

Hoewel stof niet boven de ashoogte van voertuigen uit mag komen, nemen omwonenden voortdurend grote stofpluimen waar op het terrein door rijdend materieel. De omgevingsdienst legt echter geen dwangsom op: de dienst kan alleen dwangsommen opleggen voor opwaaiend stof als gevolg van het kiepen van de slakpannen. Bovendien geeft de omgevingsdienst aan tijdens inspecties geen stof waar te nemen dat boven de afgesproken ashoogte uitkomt. Uit observaties van omwonenden, lokale journalisten en fotografen blijkt dat dit wel degelijk het geval is. De dorpsraad dient een bezwaarschrift in (Noordhollands Dagblad, 2019j). Eind 2019 legt de omgevingsdienst Tata Steel dan toch diverse dwangsommen op, waarop het bedrijf in beroep gaat. Dit laat volgens omwonenden de 'ware aard' van Tata Steel zien. Volgens de rechter zijn de boetes (41 dwangsommen van in totaal 425.000 euro) terecht opgelegd. Voor de dorpsraad Wijk aan Zee voelt het als 'een overwinning' (Noordhollands Dagblad, 2019k).

In 2021 bevestigt een rapport van de Randstedelijke Rekenkamer (2021) het vermoeden van omwonenden: het toezicht bij Tata Steel schiet tekort. Volgens de Rekenkamer actualiseert de omgevingsdienst vergunningen te laat, grijpt niet tijdig in bij overtredingen en int dwangsommen niet tijdig genoeg, waardoor ze vervallen. Dit draagt volgens de Rekenkamer bij

aan het wantrouwen van de omwonenden. In 2019 bleven bijvoorbeeld 1775 milieuovertredingen op het terrein van Tata Steel onbestraft (KRO NRCV, 2021). Volgens de Volkskrant (2021) rijst uit het rapport van de Rekenkamer het beeld op van een toezichthouder die niet in staat is adequaat toezicht te houden en streng op te treden tegen Tata Steel. Het bedrijf zou te groot en te complex zijn voor de omgevingsdienst: Tata Steel zou bijvoorbeeld honderden vergunningen hebben met bijbehorende milieuregels.

Een onafhankelijk onderzoeksbureau treft in 2020 de kankerverwekkende en zeer zorgwekkende stof chroom-6 aan in het slak op het Tata Steelterrein. Als omwonenden de meetrapporten opvragen bij Tata Steel, Harsco en de omgevingsdienst, krijgen ze nul op het rekest. De omgevingsdienst wil het rapport alleen vrijgegeven na een WOB-verzoek, waarop het Noordhollands Dagblad twee WOB-verzoeken indient. De omgevingsdienst, die vervolgens zelf onderzoek laat uitvoeren naar de mogelijke verspreiding, concludeert dat chroom-6 nauwelijks naar de omgeving kan waaien. De berekeningen gaan echter uit van stilliggend slak. Stof dat verplaatst door bijvoorbeeld rijdend materieel is niet meegenomen in de berekeningen. Volgens Tata Steel gaat het om een meetfout en kan chroom-6 niet in slak zitten (Noordhollands Dagblad, 2020a). Twee jaar later treft de omgevingsdienst echter grote hoeveelheden chroom-6 aan in het grondwater op het Tata Steelterrein. Volgens de GGD heeft dit geen gevolgen voor de gezondheid, omdat mensen niet met het water in aanraking komen (NOS, 2022a; RTL nieuws, 2022).

In datzelfde jaar komen omwonenden erachter dat Tata Steel al 23 jaar inzage heeft in conceptversies van rapporten van bijvoorbeeld de GGD en omgevingsdienst. Reacties van Tata Steel zouden in die rapporten verwerkt zijn zonder dit apart te vermelden. Omwonenden zijn verbaasd, twijfelen aan de onafhankelijkheid van de rapporten, en verdenken Tata Steel ervan invloed te hebben gehad op de inhoud (Noordhollands Dagblad, 2020b). Bloemendaler Jan de Jong, tevens voorzitter van de stichting Schapenduinen, dient daarop een WOB-verzoek in bij de provincie Noord-Holland. Hij wil dat 58.000 documenten over Tata Steel openbaar gemaakt worden. Het gaat hem om milieuvergunningen, handhavingsbrieven, e-mails, bouwaanvragen, meldingen van overtredingen, rapporten over milieucontroles, en bijvoorbeeld dwangsomtrajecten. Ook wil hij drie WOB-verzoeken bij de GGD indienen. Volgens De Jong is de GGD 'volledig gemanipuleerd' en 'overgenomen door Tata', en wil hij met het WOB-verzoek de corruptie doorbreken. Het WOB-verzoek kost de provincie miljoenen euro's, wat volgens De Jong niet nodig was geweest 'als de stukken niet waren achtergehouden'. Hij doet het WOB-verzoek voor de natuurbelangen en voor omwonenden van Tata Steel 'die al jarenlang moeizaam via WOB-verzoeken, handhavingsverzoeken en hoorzittingen informatie over mogelijke schadelijke uitstoot van de fabriek bijeen proberen te sprokkelan' (Noordhollands Dagblad, 2020c).

In 2021 starten omwonenden een strafzaak tegen Tata Steel. Hoewel ze al jaren willen dat Tata Steel stopt met vervuilen, zien ze een bedrijf dat geen concrete acties neemt en een overheid 'die niet bij machte is om in te grijpen'. Volgens Bénédicte Ficq, de advocaat die de omwonenden bijstaat, is het strafrecht een 'ultimum remedium' (Noordhollands Dagblad, 2021h). Ficq wil van Tata Steel een schadevergoeding voor de geleden gezondheidsschade en doet namens 1.100 omwonenden en acht stichtingen aangifte (NOS, 2021b; Noordhollands Dagblad, 2021i; 2021j; 2021k). In 2022 start het Openbaar Ministerie (OM) een strafrechtelijk onderzoek naar Tata Steel. Doel is om uit te zoeken of het bedrijf opzettelijk gevaarlijke stoffen in de bodem, de lucht en/of het grondwater heeft gebracht met als mogelijk gevolg een gevaar voor de openbare gezondheid. Omwonenden zijn 'blij en opgelucht' met

het strafrechtelijk onderzoek. Het voelt voor hen als een 'rechtvaardiging van de aangifte' (NOS, 2022b; Noordhollands Dagblad, 2022f).

"Onze hoop is dat we door middel van juridische procedures zowel het verleden weten te vereffenen alsook de toekomst veilig weten te stellen" (FrisseWind.nu).

In datzelfde jaar gaat ook Mobilization for the Environment (MOB) de juridische strijd aan met Tata Steel. Volgens de MOB heeft Tata Steel de afgelopen twintig jaar zijn stikstof- en zwaveloxidenuitstoot niet weten te verlagen. Volgens MOB is dit in strijd met de wettelijke plicht om de best beschikbare technieken te gebruiken om het milieu te ontzien. MOB eist van de provincie Noord-Holland dat ze Tata Steel dwingt de uitstoot van verzurende stoffen met minstens 80% te verminderen (De Gooi- en Eemlander, 2022). Bovendien betogen MOB, milieuclubs en omwonenden dat Tata Steel veel hogere dwangsommen opgelegd moet krijgen, omdat er dan pas daadwerkelijk iets verandert. De recent opgelegde dwangsommen van 50.000 euro zijn volgens hen maar 0.003% van de jaaromzet van Tata Steel. Als de provincie Tata Steel vervolgens opnieuw uitstelt geeft van de verplichting om een volledige opgave van maatregelen tegen emissies van gevaarlijke stoffen in te leveren bij de omgevingsdienst, vragen omwonenden zich af 'waar de gedeputeerde mee bezig is'. De milieuclubs noemen Tata Steel een 'recidivist en draaideurcrimineel' die met 'fluwelen handschoenen' wordt aangepakt door de overheid. Volgens de advocaat van de milieuclubs beschermt de overheid Tata Steel 'beter dan de zandhagedis' (Noordhollands Dagblad, 2022h). Tegelijkertijd neemt het aantal milieuovertredingen toe, zoals te zien is op beelden van milieustichting FrisseWind.Nu die Tata Steel 24 uur per dag filmt (Noordhollands Dagblad, 2022g; Frisse Wind.Nu (z.d.a)). De beelden zijn live te streamen en omwonenden kunnen op deze manier de uitstoot in de gaten houden en overtredingen doorgeven aan de omgevingsdienst (NOS, 2023a).

In 2023 breiden de rechtszaken tegen Tata Steel zich uit. In februari veroordeelt de rechter Tata Staal wegens diverse milieumisdrijven tot een totale boete van 110.000 euro. Tata Steel schiet volgens de rechtbank tekort in zijn verantwoordelijkheid naar de omgeving toe. Hoewel Tata Steel het boetekleed aantrekt en maatregelen wil nemen om te voorkomen dat het opnieuw in de fout gaat, vragen omwonenden zich af wat die woorden waard zijn; nog diezelfde dag doet de omgevingsdienst namelijk opnieuw aangifte tegen Tata Steel wegens een overtreding (Noordhollands Dagblad, 2023d). Bovendien komen twee kookgasfabrieken onder verscherpt toezicht te staan, omdat de problemen 'zich opstapelen' aldus de omgevingsdienst (NOS, 2023b).

In de zomer dient stichting FrisseWind.Nu namens circa 1.400 omwonenden en (ex-) werknemers een massa-schadeclaim in van honderden miljoenen tegen Tata Steel. Omwonenden ervaren overlast en (gezondheids)schade door stof, geluid, slechte luchtkwaliteit en geur die ze wijten aan de bedrijfsvoering van Tata Steel. Ze maken zich zorgen over de 'veiligheid van hun leefomgeving en de gevolgen voor hun gezondheid' en willen dat de 'vervuiler gaat betalen' (Noordhollands Dagblad, 2023e).

"De advocaat zei tegen me 'weet je hoe het in al deze gevallen werkt? In het begin nemen mensen genoeg met excuses. Maar hoe langer het duurt en hoe groter het machtsverschil is, hoe gefrustreerder mensen raken en hoe belangrijker het ook wordt dat er op een gegeven moment financiële genoegdoening komt'. Dit herkende ik zo! Vijf jaar geleden was een excuus ook goed geweest" (FrisseWind.nu).

Hoewel Tata Steel aangeeft de gezondheid van omwonenden belangrijk te vinden, en diverse maatregelen heeft doorgevoerd om de uitstoot van stoffen terug te brengen (bijvoorbeeld ontstoffings- en afzuiginstallaties die de uitstoot van lood en zware metalen met respectievelijk 70% en 55% moeten verminderen), zijn omwonenden niet overtuigd; de stofmetingen van het RIVM laten namelijk (nog) geen verbetering zien (NRC, 2023a; NOS, 2023c).

7.4 Erkenning

Omwonenden zijn niet tegen Tata Steel, maar wel tegen de schadelijke uitstoot. Hoewel zij zich in eerste instantie richten tot de gemeente, GGD en omgevingsdienst, geven deze partijen aan weinig te kunnen betekenen op wettelijk en bestuurlijk niveau.

“Ik had verwacht dat een gemeente het opneemt voor al haar inwoners. Dat zij gewoon veel steviger daarin had gestaan. Natuurlijk heb je als gemeente weinig in te brengen, maar ga naast je burgers staan. De burgemeester is mijn buurman, die zegt gewoon tegen me ‘ja, ik maak me ook zorgen, maar ik woon hier ook, ja, en zo ernstig is het niet’. Maar ondertussen wonen zijn jonge kinderen niet hier. Die zijn hier af en toe een weekend” (FrisseWind.nu).

Dilemma voor lokaal bestuur - *“Een dilemma waar we tegenaan lopen is het organiseren van een omgevingsdialoog. Inwoners moeten erop kunnen vertrouwen dat zowel de overheid als bedrijven zich verantwoordelijk voelen voor een gezonde leefomgeving en noodzakelijke transitie in de IJmond. De overheid moet hierover open het gesprek voeren met inwoners, maar ook de dialoog tussen de inwoners onderling moet beter gevoerd worden. Als IJmondgemeenten willen we daarom samen met het Rijk en de provincie Noord-Holland komen tot een omgevingsdialoog waarin inwoners, overheden en bedrijven met elkaar in gesprek kunnen gaan over de toekomst van de IJmond. We proberen dit al enige tijd, maar door de soms verharde standpunten van stakeholders in deze casus blijkt het lastig om te komen tot een daadwerkelijke omgevingsdialoog”.*

Omwonenden stappen daarop naar de provincie Noord-Holland en hebben lange tijd vertrouwen dat de gedeputeerde iets voor hen kan betekenen en het verschil kan maken (Noordhollands Dagblad, 2019l). Maar in 2019 vertrekt de gedeputeerde plotseling; aanleiding is waarschijnlijk het bericht dat de sinterfabriek van Tata Steel ongemerkt dertig jaar lang anderhalf tot tweemaal zoveel stof (met daarin zware metalen) kon uitstoten dan was vergund (IJmuider Courant, 2019).

Omwonenden uiten hun zorgen over de cultuur bij de omgevingsdienst en provincie. Het moet volgens hen niet zo zijn dat zij voor het afdwingen van gezondheidsbeschermende maatregelen zelf de barricades op moeten (Noordhollands Dagblad, 2019m). Tegelijkertijd vragen ze zich steeds meer af wat de provincie, omgevingsdienst, Tata Steel, GGD en gemeenten precies doen om hun gezondheid te bewaken. Ze hebben het gevoel dat de overheid ‘aan de kant van Tata staat’, en voelen zich ‘in de steek gelaten’ (Noordhollands Dagblad, 2018c). Ze willen daden zien, waarbij hun gezondheid meer prioriteit moet krijgen dan de economische belangen.

“Doordat we camera’s hebben opgehangen, hebben wij inmiddels meer dan 1.000 incidenten gemeld. De Omgevingsdienst geeft op geen enkele manier sjoege. Ze hebben gewoon

de capaciteit niet. Dus ieder handhavingsverzoek wat wij indienen wordt afgewezen. Er is altijd iets mis. Er is altijd een technisch dingetje van 'ja maar dit incident dat kwam vanwege een onregelmatigheid'. Al 1.000 meldingen lang is er altijd een reden waarom het niet kan. Ondanks het feit dat met name die kookfabrieken onder zwaar toezicht liggen, en wij enorm veel meldingen hebben gedaan ten aanzien van die fabrieken. Het is ook waanzinnig complexe materie. Het is waanzinnig complexe technologie. Het is ook waanzinnig complexe vergunningen en wetgeving. Het is ook gewoon te complex gemaakt. Ik ben er ook echt van overtuigd dat dat 'complexity by design' is. Tata Steel heeft gewoon heel veel invloed op de vergunningverlening" (FrisseWind.nu).

Volgens milieuplatform IJmuiden Noord heeft het bijvoorbeeld lange tijd geduurd voordat de omgevingsdienst een eenvoudige regel in de milieuvergunning ging handhaven (Noordhollands Dagblad, 2020d). Bovendien hebben omwonenden het gevoel dat ze 'gesust' worden: na de grafietregens krijgen ze wasbonnen om stoffige ramen en auto's te wassen. Een oudwoner vindt dit een 'doekje voor het bloeden', want 'fijn dat de ramen schoon zijn, maar niemand kan je longen schoonmaken' (KRO NCRV, 2018). Ook hebben ze het gevoel van het kastje naar de muur gestuurd te worden. De omgevingsdienst en gemeente blijven bijvoorbeeld naar elkaar blijven wijzen waardoor onduidelijk is wat er bijvoorbeeld met ingediende overlastklachten gebeurt (Noordhollands Dagblad, 2019n).

Verschillende actiegroepen in de regio IJmond

Bezorgde omwonenden van Tata Steel hebben zich in diverse actiegroepen en stichtingen gegroepeerd. Ze hebben elk hun eigen doel, maar treden ook gezamenlijk op.

Stichting *Frisse Wind.Nu* is opgericht door bezorgde ouders uit Kennemerland. Ze komen naar eigen zeggen op voor een gezonde leefomgeving en willen dat de bedrijfsactiviteiten van Tata Steel niet langer ten koste gaan van de gezondheid. Ze strijden voor basisrechten voor hun (klein)kinderen, zoals gezonde lucht, schoon water en een veilige omgeving ((Frisse Wind.nu (z.d.c)). FrisseWind.nu is de drijvende kracht achter ongeveer 1.200 aangiftes tegen Tata Steel namens omwonenden en een aantal stichtingen.

Dorpsraad Wijk aan Zee: behartigt volgens de eigen website de belangen van inwoners van Wijk aan Zee. Een van de werkgroepen houdt zich bezig met Tata Steel en de gezondheid van de inwoners ((Dorpsraad Wijk aan Zee (z.d.)). Samen met FrisseWind.nu is de dorpsraad regelmatig in het (landelijk) nieuws.

Stichting IJmondig stelt zich als doel om natuur-, milieu en gezondheidsbelangen in de regio IJmond en Noord-Holland te beschermen. De stichting richt zich bijvoorbeeld op het verminderen van lucht-, bodem-, en watervervuiling door het initiëren van onafhankelijk onderzoek (Stichting IJmondig, 2019). In 2019 plaatst de stichting een paginagrote advertentie in de Volkskant waarin ze premier Rutte om hulp vraagt tegen de milieuvergunning van Tata Steel (Noordhollands Dagblad, 2019q; 2019r). De overheid kijkt volgens haar weg om zo de belangen van de industrie te beschermen. Dat blijkt ook uit de reactie van de staatssecretaris die laat weten dat de Rijksoverheid niet van plan is in te grijpen, dat de provincie het eerste aanspreekpunt is en Tata Steel zelf verantwoordelijk is om binnen de milieuregels te opereren.

Stichting Duinbehoud is naar eigen zeggen de onafhankelijke stichting voor de bescherming van de kust. De stichting bundelt haar krachten om problemen in het duingebied op deskundige wijze op te lossen en de natuur te behouden en herstellen. Ze dient bijvoorbeeld zienswijzen in over ontwerpbesluiten van de provincie over de natuurvergunning van Tata Steel.

Schapenduinen is opgericht door zakenman Jan de Jong. Hij voert meerdere zaken tegen Tata Steel en is de drijvende kracht achter het plan om samen met Stichting IJmondig en FrisseWind.nu onafhankelijke bronmetingen te doen naar de uitstoot van schadelijke stoffen door Tata Steel. Met een miljoen euro schaffen de stichtingen drones en onderwaterrobots aan om bronmetingen te doen om zo de hoeveelheid schadelijke stoffen te bepalen in de lucht en het water bij Tata Steel.

In 2019 geven omwonenden in een enquête van het Noordhollands Dagblad aan geen vertrouwen meer te hebben dat partijen genoeg doen om de situatie te verbeteren. Velen overwegen te verhuizen vanwege de slechte luchtkwaliteit en gezondheidsrisico's (Noordhollands Dagblad, 2019o). Gemeenten, provincie en GGD laten in een reactie op de enquête weten 'geschrokken te zijn', maar 'niet verbaasd over het gebrek aan vertrouwen'. De provincie steekt de hand in eigen boezem, erkent lange tijd onvoldoende zichtbaar te zijn geweest, en wil meer gaan communiceren over toezicht en handhaving (Noordhollands Dagblad, 2019p). Maar onder omwonenden blijft het gebrek aan vertrouwen bestaan; toezichthouders zijn volgens hen 'niet kritisch genoeg' op de cijfers van Tata Steel, en ze vertrouwen de onderzoeken van de GGD en het RIVM niet meer. Samen met diverse stichtingen en actiegroepen besluiten ze zelf de uitstoot van Tata Steel te onderzoeken middels drones, onderwaterrobots en camera's (NOS, 2021c; RTL Nieuws, 2023). Diverse wetenschappers en de KWF kankerbestrijding spreken hiervoor hun steun uit (AD/Rivierenland, 2021; NOS, 2021d).

"De gemeente zegt 'wij zijn geen bevoegd gezag, je moet naar de provincie'. De provincie zegt 'we hebben niet de juiste wetgeving, je moet naar Den Haag of naar Europa'. Den Haag zegt 'we zijn niet bevoegd gezag daarvoor moet je naar de provincie en we hebben een brief geschreven aan Europa'. Zo praat iedereen in cirkeltjes" (FrisseWind.nu).

Als de provincie Noord-Holland met een toekomstplan voor Tata Steel komt ('Programma Tata Steel 2020-2050') leidt dit bij de dorpsraad Wijk aan Zee tot 'verbazing, onbegrip en ontzetting': een concreet plan om de uitstoot van schadelijke stoffen aan te pakken ontbreekt. De provincie wil wachten met maatregelen totdat nieuwe onderzoeken naar de schadelijkheid van stoffen voor de gezondheid klaar zijn. Maar volgens omwonenden liggen onderzoeksrapporten die dit hebben aangetoond 'al jarenlang in een la op het provinciehuis'. De dorpsraad krijgt het gevoel dat de overheid Tata Steel op geen enkele wijze in de weg zit en zou het toekomstplan alleen maar tot uitstel leiden. Het plan biedt Tata Steel zelfs ruimte voor een productieverhoging, wat volgens omwonenden zal leiden tot nog meer gezondheidsschade en vervuiling (Noordhollands Dagblad, 2020e).

Eind 2022 vindt een Tweede Kamerdebat plaats over de verduurzamingsplannen van Tata Steel. Het bedrijf vraagt aandacht voor het belang van staal middels een paginagrote advertentie in de Telegraaf, een demonstratie van werknemers in Den Haag, en een persbericht waarin de fabriek stelt dat ze de afgelopen drie jaar 50% minder kankerverwekkende stoffen heeft uitgestoten. Het persbericht stuit omwonenden tegen de borst; Tata kreeg namelijk nog diezelfde week een waarschuwing van de omgevingsdienst vanwege te hoge uitstoot. Bovendien zouden in het rapport waar Tata Steel naar verwijst in de advertentie, geen geverifieerde metingen staan. Volgens omwonenden gaat het om 'pure misleiding', en ze betichten Tata Steel dan ook van een 'informatieoorlog' en een 'geraffineerde desinformatiecampagne' (Noordhollands Dagblad, 2022j).

Begin 2023 is het geduld van omwonenden met Tata Steel op. Hoewel Tata Steel al jaren claimt te werken aan groen staal en een schone omgeving, zien zij niets verbeteren: 'vijf jaar

na de grafietregens zijn er wéér teveel PAK's, lood en zware metalen gemeten in het stof rondom Tata'. Samen met bewonersorganisaties starten ze een mailactie met de oproep zoveel mogelijk noodkreten te versturen naar de voorzitter van de door het Rijk ingestelde Adviescommissie Maatwerkafspraken Verduurzaming Industrie (met onder andere ministers, gedeputeerden en wethouders in de cc), met de boodschap 'Laat ons niet stikken'. Tata Steel wil van het Rijk minstens een miljard euro ontvangen voor zijn CO₂-besparingsplan. De adviescommissie is ingesteld om hier afspraken over te maken, maar noch gezondheid, noch een schone leefomgeving staan daarbij op de agenda (Noordhollands Dagblad, 2023f).

“Heel eerlijk, ik denk dat die vergroening een verdragingsstrategie is en dat het gewoon wachten is totdat India op een gegeven moment de stekker eruit trekt. Ik denk dat onze overheid zich daar ook heel erg bewust van is, en dat dat de reden is waarom zij zo lafhartig optreedt” (FrisseWind.nu).

De Onderzoeksraad voor Veiligheid (OvV) onderstreept in zijn rapport *Industrie en Omwonenden* het gevoel van de omwonenden: Tata Steel schiet te kort in het beschermen van hun gezondheid. Bovendien concludeert de OvV dat de Rijksoverheid en de provincie Noord-Holland veel meer kunnen doen om Tata Steel te dwingen tot het produceren van minder giftige uitstoot, maar dat dit niet gebeurt omdat overheden naar elkaar blijven wijzen voor een oplossing en ze de verantwoordelijkheid afschuiven. Tevens concludeert de OvV dat de gezondheid van omwonenden geen enkele rol speelt bij de vergunningverlening, en dat het vooral draait om geld. Ook over het feit dat Tata Steel zijn eigen milieucontroles doet, die nauwelijks gecontroleerd worden door de overheid, is de OvV uiterst kritisch. Volgens de OvV leidt het wegblijven van een oplossing tot 'invoelbaar wantrouwen van omwonenden': het vertrouwen in de overheid, die het voor hen zou moeten opnemen tegen de zware industrie, is dan ook weg (Noordhollands Dagblad, 2023g). In een reactie op het OvV-rapport geeft Tata Steel aan dat het 'net als de mensen in de directe omgeving, de uitstoot verder wil verminderen en de zorgen wil wegnemen' en daarin al grote stappen heeft gezet. De provincie onderschrijft de aanbevelingen in het OvV-rapport, en ziet het als ondersteuning van de koers die ze heeft ingezet. Maar hoe de provincie het vertrouwen van de omwonenden wil (terug)winnen, blijft onduidelijk (Haarlems Dagblad, 2023a).

Omwonenden en stichtingen zijn blij met de erkenning door de OvV, maar de reacties van zowel Tata Steel als de provincie vallen 'compleet verkeerd', en worden getypeerd als 'schofterig' en 'geraffineerd'. Volgens de dorpsraad Wijk aan Zee 'lijkt het er anno 2023 nog steeds op dat de omgevingsdienst en provincie de hand boven het hoofd van Tata houden'. Advocaat Ficq vraagt zich af of het niet eens tijd is 'om als overheid en bedrijf de hand in eigen boezem te steken'. Ze vindt reacties als 'we doen al heel veel' 'uiterst verontrustend' (Noordhollands Dagblad, 2023h).

“Ik vind echt tot in mijn botten dat we dit anders moeten organiseren. Niet alleen hier. Maar Tata Steel is voor mij wel echt het voorbeeld van hoe we in een systeem terecht zijn gekomen waarin burgers uiteindelijk gewoon worden vermorzeld. Ik zie daarin enorme parallellen, ook met Groningen, ook met de toeslagenouders. Je ziet overal gewoon dat het systeem te complex is. Burgers die aan te kant staan te schreeuwen worden compleet genegeerd. Alle aandacht gaat naar andere systematische instanties. Dit is mijn verzet geworden” (FrisseWind.nu).

Hoewel Tata Steel aangeeft dat de uitstoot van kankerverwekkende stoffen met de helft verminderd is, treft het RIVM bij enkele meetpunten in de buurt van Tata Steel juist een enorme stijging aan, soms tot wel 117%. De staatssecretaris laat in een reactie weten dat Tata Steel nu echt 'aan de bak moet' om te uitstoot van schadelijke stoffen te verminderen. De reactie leidt bij omwonenden tot 'teleurstelling en boosheid'; juist de overheid moet volgens hen de leiding nemen en onafhankelijk meten, controleren en stevig handhaven (AD, 2023a; De Gooi- en Eemlander, 2023a).

In de zomer van 2023 concludeert het College voor de rechten van de Mens dat 'Nederland te weinig vooruitgang maakt met het waarborgen van economische en sociale mensenrechten'. Het college wijst daarbij onder andere expliciet op gezondheidsrisico's van mensen die rond Tata Steel wonen. Het recht op gezondheid van de inwoners komt volgens het college onder druk te staan. Voor de omwonenden voelt het bericht als een 'enorme overwinning en opsteker' (Noordhollands Dagblad, 2023i).

7.5 Hoop en perspectief

In september 2023, een paar maanden na het verschijnen van het OvV-rapport, laat de provincie Noord-Holland in een officiële reactie weten dat een gezonde leefomgeving voor omwonenden van Tata Steel binnen het huidige stelsel van vergunningverlening en handhaving niet gegarandeerd kan worden. De provincie heeft te weinig geld en machtsmiddelen om de vervuilende industrie tot de orde te roepen. Volgens de gedeputeerde maakt de provincie zich bij het Rijk sterk voor meer wet- en regelgeving die de gezondheid centraal stelt. Het voldoen aan milieunormen betekent volgens de provincie niet dat er sprake is van een gezonde leefomgeving. De provincie erkent dat omwonenden van Tata Steel 'lange tijd onvoldoende gehoord' zijn door de overheid, en dat pas eind 2020 de focus van de provincie veranderde van normen en voorschriften naar de gezondheidszorgen bij omwonenden (AD, 2023b).

In een daarop volgend rondetafelgesprek met de Tweede Kamer pleiten de provincie Noord-Holland (Tata Steel) en Zuid-Holland (Chemours) voor strengere wet- en regelgeving voor de uitstoot van schadelijke stoffen. Ze lopen tegen de grenzen aan van de huidige wet- en regelgeving en pleiten voor een breder debat over de verankering van het gezondheidsbelang van omwonenden in wetgeving (Noordhollands Dagblad, 2023j; Haarlems Dagblad, 2023b). In diezelfde periode maakt EenVandaag bekend dat de provincie Noord-Holland en gemeente Amsterdam al in de jaren zeventig van de vorige eeuw op de hoogte waren van de hoge concentraties kankerverwekkende stoffen in de lucht rondom het toenmalige hoogoverterrein in Wijk aan Zee. Het rapport is jarenlang in een la verdwenen (NOS, 2023d; 2023e).

In het najaar van 2023 legt het RIVM voor het eerst op grote schaal een direct verband tussen de uitstoot van Tata Steel en de gezondheidsklachten van omwonenden: omwonenden leven gemiddeld 2,5 maand korter door de uitstoot van de fabriek (RIVM, 2023b).

“Wat het RIVM nu heeft vastgesteld is eigenlijk het minimum aan impact. Bij die 2,5 maand gaan ze alleen maar uit van fijnstof. Maar de optelsom, de cumulatie, van alles wat hier speelt, die is en kan daarin nog niet worden meegenomen. Dus ze hebben zich gebaseerd op de daadwerkelijke data die tot nu toe bekend is. Dat is toch nog steeds best wel

sporadisch of oppervlakkig. Er zijn nog steeds heel veel dingen die ik me afvraag, maar ik vind het wel voldoende om op te handelen. Ik vind dat dit dusdanig ernstig is dat daar wel echt met urgentie stappen op genomen zouden moeten worden” (FrisseWind.nu)

De opdrachtgever van het RIVM-rapport is het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. Voor een eventuele vergroeningssubsidie aan Tata Steel wil het ministerie voorwaarden over gezondheid opnemen en wat er moet veranderen om de gezondheid van omwonenden te verbeteren. Tata Steel blijft ondertussen tegen het aanscherpen van de vergunningen bezwaar maken (NRC, 2023b).

“We zijn heel erg bezig om samen met alle andere partijen, ook samen met Den Haag en het ministerie van IenW, maar te zorgen dat er in een nieuwe vergunning afspraken komen die ook de gezondheid borgen. Daar is een expertgroep voor opgericht door IenW. Die moet nu zijn advies gaan geven. Nou, je wil niet weten in wat voor warboel je dan terecht komt. Want die expertgroep gaat met adviezen komen, terwijl andere adviescommissies al adviezen hebben gegeven en die resultaten alweer verwerkt zijn in allerlei vormen van juridische documenten waarvan wij denken ‘hoezo sluit die tijdlijn nog niet op elkaar?’ Nou, dan blijkt er geen tijdlijn te zijn. Dus ook daar enorme complexiteit. Wie heeft overzicht op dit geheel? Wie heeft hier de regie? Er is een enorm versnipperd landschap aan partijen” (FrisseWind.nu).

Tijdens een informatiebijeenkomst voor bezorgde omwonenden (met de gemeenten, provincie en het ministerie) biedt Greenpeace een petitie aan die door bijna 40.000 omwonenden getekend is om de meest vervuilende onderdelen van Tata Steel te sluiten (NH Nieuws, 2023a). Het sluiten van een kookfabriek leidt direct tot een betere gezondheid bij omwonenden, zo blijkt uit Amerikaans onderzoek: daar verminderde binnen twee weken na sluiting het aantal mensen dat naar het ziekenhuis moest met ruim 40% (EenVandaag, 2023). Volgens Greenpeace zijn er sinds de start van de particuliere controlewebsite spotdegifwolk.nl vierhonderd gifwolken waargenomen boven Tata Steel. In drie gevallen zou het volgens de omgevingsdienst gaan om de illegale uitstoot van rauwe kooks (NH Nieuws, 2023b).

“Voor mij is het niet zo, en voor FrisseWind ook niet, dat Tata Steel weg moet. In alle eerlijkheid als het bedrijf morgen omvalt, zal ik echt een fles champagne opentrekken. Maar dat is niet ons doel. Ons doel is dat we hier kunnen wonen en dat de fabriek er kan zijn. We hebben staal nodig, maar wel op een manier die de gezondheid niet negatief beïnvloedt. Er zijn op dit moment zoveel technische mogelijkheden. Dus ik begrijp gewoon niet dat we als Westers land niet in staat zijn om bedrijven te verplichten op zodanige manier te innoveren dat dat ten gunste komt van natuur, milieu, klimaat en omgeving” (FrisseWind.nu).

Hoewel Tata Steel in een eerste reactie op de massaclaim (waar inmiddels meer dan 2.000 omwonenden aan mee doen) laat weten dat de gezondheid en schone leefomgeving ‘een belangrijk onderwerp is’ (De Gooi- en Eemlander, 2023b), wordt eind 2023 bekend dat Tata Steel elke aansprakelijkheid afwijst voor de schade die omwonenden hebben opgelopen (AD, 2023c).

Literatuurlijst

- AD/Rivierenland. (2021, 2 augustus). *Wetenschappers sluiten zich aan bij 'strijd rond Tata Steel'*.
- AD. (2023a, 28 maart). *RIVM: Nog steeds veel verontreinigd stof rond Tata Steel*.
- AD. (2023b, 6 september). *Provincie over Tata Steel: gezonde leefomgeving kan niet gegarandeerd*.
- AD. (2023c, 5 december). *Tata Steel wijst massaclaim af. 'Het was njet, njet, njet', dus nu naar de rechter'*.
- BNN VARA. (2023, 8 februari). *Wat speelt er allemaal rondom Tata Steel? Een overzicht*.
- Dorpsraad Wijk aan Zee (z.d.). Geraadpleegd van <https://dorpsraadwijaanzee.nl/werkgroepen/gezondheid-en-milieu/>
- EenVandaag. (2023, 15 december). *Gezondheid omwonenden verbetert meteen als een kookfabriek – zoals die van Tata Steel – sluit, toont Amerikaans onderzoek aan*.
- Gezondheidsraad. (2020, 18 februari). *Emissies van ijzer- en staalgieten*. Geraadpleegd van [Emissies van ijzer- en staalgieten | Advies | Gezondheidsraad](#)
- GGD Kennemerland. (2020, juni). *Incidentie en prevalentie van kanker in de regio Kennemerland 2004-2019*.
- Frisse Wind. Nu! (Z.d.a). *Tata Steel livestream*. Geraadpleegd van <https://www.frissewind.nu/articles/tata-livestream>
- Frisse Wind. Nu! (Z.d.b). *Oproep aan Tata Steel, gemeente Beverwijk en gemeenten Velsen: maak iedere dag alle speeltuinen schoon!* Geraadpleegd van <https://www.frissewind.nu/articles/schone-speeltuinen>
- Frisse Wind. Nu! (Z.d.c). *Over FrisseWind.nu*. Geraadpleegd van <https://www.frissewind.nu/wie>
- De Gooi- en Eemlander. (2022, 20 januari). *Tata's uitstoot 'in twintig jaar niet verlaagd'*.
- De Gooi- en Eemlander. (2023a, 8 april). *'Rotte plekken' in Wijk aan Zee'; Neerslag kankerstoffen stijgt tot 117 procent*.
- De Gooi- en Eemlander. (2023b, 25 augustus). *Tata reageert niet maar 'neemt feedback mee'*.
- Haarlems Dagblad. (2023a, 14 april). *'We hebben al flinke stappen gezet', zegt Tata*.
- Haarlems Dagblad. (2023b, 7 september). *'Te weinig macht tegen vervuilers als Tata'*.

IJmuider Courant. (2019, 6 december). *Tata in de fout met uitstoot*.

IKNL. Nederlandse Kankeratlas. Geraadpleegd van [Nederlandse Kankeratlas \(iknl.nl\)](https://ijmondig.com/20191105/stichting-ijmondig-vraagt-anbi-status-aan/)
<https://ijmondig.com/20191105/stichting-ijmondig-vraagt-anbi-status-aan/>

KRO NCRV. (2018, 18 december). *'Fijn dat de ramen schoon zijn, maar niemand kan je lon-
gen schoonmaken'*.

KRO NCRV. (2021, 4 december). *Vergunningen Tata Steel aangescherpt en extra controle
op uitstoot*.

NH Nieuws. (2018, 25 november). *Dorpsraad Wijk aan Zee treft zware metalen in grafietre-
gen-monster: "Gehalten baren ons grote zorgen"*.

NH Nieuws. (2019a, 18 februari). *Gedeputeerde met dood bedreigd om dossier grafietre-
gens Tata Steel*.

NH Nieuws. (2019b, 14 januari). *Provincie geeft toe: 'Harsco werkte twee jaar zonder ver-
gunning'*.

NH Nieuws (2023a, 25 september). *Veertigduizend bezorgde burgers; "Sluit meest vervui-
lende onderdelen Tata Steel"*.

NH Nieuws (2023b, 23 oktober). *Greenpeace constateert 400 gifwolken boven Tata Steel*.

Nivel. (2021). *Gezondheidsproblemen in de regio IJmond; een verkenning*.

Noordhollands Dagblad. (2018a, 6 november). *Illegaal kiepen niet bestraft*.

Noordhollands Dagblad. (2018b, 30 oktober). *Overheid liet teugels vieren bij bedrijf Harsco*.

Noordhollands Dagblad. (2018c, 23 oktober). *Dorp in opstand tegen Tata*.

Noordhollands Dagblad. (2019a, 16 februari). *Nieuw onderzoek gezondheid en Tata*.

Noordhollands Dagblad. (2019b, 2 augustus). *Stress door industrie is zelf ook ongezond*.

Noordhollands Dagblad. (2019c, 5 juni). *Wijk aan Zee schrikt zich wild*.

Noordhollands Dagblad. (2019d, 20 juni). *Tata vindt RIVM rapport te voorbarig*.

Noordhollands Dagblad. (2019e, 25 juni). *Tata: wij vinden geen lood in stofmonsters*.

Noordhollands Dagblad. (2019f, 6 juli). *Tata: 'Zeer geringe hoeveelheden'*.

Noordhollands Dagblad. (2019g, 10 juli). *RIVM-onderzoek 'onvermijdelijk'*.

Noordhollands Dagblad. (2019h, 6 juni). *Uit Wijk aan Zee verhuizen? Nooit'*.

Noordhollands Dagblad. (2019i, 12 juli). *Vergunning Tata wordt doorgelicht.*

Noordhollands Dagblad. (2019j, 12 juli). *Bezwaar tegen uitblijven boetes.*

Noordhollands Dagblad. (2019k, 3 oktober). *Dorpsraad WaZ voelt zich gesterkt.*

Noordhollands Dagblad. (2019l, 9 november). *Provincie de gebeten hond.*

Noordhollands Dagblad. (2019m, 11 december). *'Tekin wist het ook niet meer'.*

Noordhollands Dagblad. (2019n, 29 augustus). *'Tata betreurt de overlast'.*

Noordhollands Dagblad. (2019o, 8 februari). *Inwoners IJmond willen verhuizen om stofoverlast.*

Noordhollands Dagblad. (2019p, 9 februari). *'We zijn te onzichtbaar geweest'.*

Noordhollands Dagblad. (2019q, 16 januari). *Wijk aan Zee-Tata: David-Goliath.*

Noordhollands Dagblad. (2019r, 16 januari). *IJmond wil hulp Rutte.*

Noordhollands Dagblad. (2019s, 24 januari). *Staatssecretaris grijpt niet in bij Tata.*

Noordhollands Dagblad. (2020a, 10 juni). *Onduidelijkheid blijft over chroom 6-vondst in slak Tata.*

Noordhollands Dagblad. (2020b, 22 augustus). *Tata krijgt geen voorrang meer in rapporten.*

Noordhollands Dagblad. (2020c, 23 september). *Mega-WOB-verzoek kost provincie miljoenen.*

Noordhollands Dagblad. (2020d, 13 juni). *Gedeputeerde ontvangt klagers Tata Steel.*

Noordhollands Dagblad. (2020e, 13 augustus). *Vloer aangeveegd met plan Tata.*

Noordhollands Dagblad. (2021a, 15 april). *'Regels geven geen gezondheid'.*

Noordhollands Dagblad. (2021b, 3 juli). *'Het woord Tata mag niet worden gebruikt': GGD directeur in rapport over longkankerplaag onder rook staalfabriek.*

Noordhollands Dagblad. (2021c, 5 juli). *Palermo aan de IJmond? Interview advocaat Ficq en Kamerlid Leijten verbijsterd over wissen fabrieksnaam uit rapport.*

Noordhollands dagblad. (2021d, 9 september). *RIVM: longkanker 'mede' door Tata.*

Noordhollands Dagblad. (2021e, 4 september). *Wat gaat er gebeuren met Tata? Nu gezondheid in het geding is.*

Noordhollands Dagblad. (2021f, 5 juli). *'Tata is misschien fout, maar het is wel ónze Tata'; reportage De haat-liefdeverhouding met staalfabriek.*

Noordhollands Dagblad. (2021g, 3 september). *Dorp geschokt, maar ook voorzichtig.*

Noordhollands Dagblad. (2021h, 20 mei). *Aangifte tegen Tata is volgens Ficq 'kansrijk.'*

Noordhollands Dagblad. (2021i, 27 april). *'Onderzoek OVV naar Tata steun in strafzaak.*

Noordhollands Dagblad. (2021j, 19 juni). *Dorpsraad Wijk aan Zee doet aangifte tegen Tata.*

Noordhollands Dagblad. (2021k, 16 juli). *Aangifte tegen Tata, door 'houding Velsen'.*

Noordhollands Dagblad. (2022a, 22 januari). *RIVM legt voor het eerst verband Tata, paks en kanker.*

Noordhollands Dagblad. (2022b, 22 januari). *Rapport geeft bevestiging voor omwonenden.*

Noordhollands Dagblad. (2022c, 10 juni). *'Bewoners worden niet langer in hoek gezet'.*

Noordhollands Dagblad. (2022f, 3 februari). *Onderzoek 'opzettelijke' vervuiling door Tata Steel.*

Noordhollands Dagblad. (2022g, 15 oktober). *Milieuclubs eisen tot 1 miljard dwangsom Tata.*

Noordhollands Dagblad. (2022h, 14 december). *'Noord-Holland beschermt Tata Steel beter dan zandhagedis'.*

Noordhollands Dagblad. (2022i, 22 juli). *Overheden in hun nopjes over Tata, IJmonders niet'; drie op de vijf IJmonders heeft weinig tot heel weinig vertrouwen in Tata Steel.*

Noordhollands Dagblad. (2022j, 10 november). *'Desinformatie' van Tata stoort omwonenden.*

Noordhollands Dagblad. (2022k, 18 november). *'Ieder kind heeft recht op gezonde buitenspeelplek'; Petitie voor dagelijks schoonmaken speelplekken rond Tata.*

Noordhollands Dagblad. (2023a, 24 januari). *Wat is er loos in postcodegebied 1941, Beverwijk? Tot wel 71% meer kans op longkanker in de wijk met postcode 1941.*

Noordhollands Dagblad. (2023b, 26 januari). *Steekproef: IJmonders blijven flink bezorgd over gezondheid.*

Noordhollands Dagblad. (2023c, 29 april). *'Wij zijn actief, maar geen activisten'; interview Vera van Waardenburg van Dorpsraad Wijk aan Zee wil 'hardnekkig misverstand' uit de wereld helpen.*

Noordhollands Dagblad. (2023d, 9 februari). *Tata krijgt boete voor misdrijven; 'Dit is een belangrijke uitspraak'.*

Noordhollands Dagblad. (2023e, 26 januari). *'Het is nu tijd dat de vervuiler gaat betalen'*. *FrisseWind bereidt claim van tientallen miljoenen voor tegen Tata Steel.*

Noordhollands Dagblad. (2023f, 29 maart). *Omwonenden Tata: 'Laat ons niet stikken'*.

Noordhollands Dagblad (2023g, 14 april). *Tata-gifuitstoot beperken voor omwonenden; onderzoek Rijk en provincie moeten meer doen.*

Noordhollands Dagblad (2023h, 14 april). *'Geraffineerd en gekmakend'; Blij met erkenning Onderzoeksraad maar boos over duikgedrag van Tata en provincie.*

Noordhollands dagblad. (2023i, 22 augustus). *'Grote en goede eerste stap'; mensenrechten College voor de Mensenrechten wijs op gezondheidsrisico's rond Tata Steel.*

Noordhollands Dagblad. (2023j, 13 september). *Provincies eisen scherpere PFAS-normen om van 'gelazer' af te zijn.*

NRC. (2019, 27 augustus). *'Rapport over kanker en Tata Steel deugde'*.

NOS. (2021a, 3 juli). *GGD-directeur liet Tata Steel uit rapport over longkanker schrappen.*

NOS. (2021b, 19 mei). *Bijna 1100 omwonenden en acht stichtingen klagen Tata Steel aan.*

NOS. (2021c, 28 juli). *Omwonenden Tata Steel willen uitstoot zelf onderzoeken.*

NOS. (2021d, 28 juli). *Stichtingen steken miljoenen euro in eigen metingen Tata Steel: 'Nul vertrouwen in overheid'*

NOS. (2022a, 12 juli). *Chroom-6 gevonden in grondwater bij Tata Steel.*

NOS. (2022b, 2 februari). *Openbaar ministerie start strafrechtelijk onderzoek tegen Tata Steel.*

NOS. (2023a, 22 mei). *Publiek kan zelf uitstoot Tata Steel in de gaten houden met webcams.*

NOS. (2023b, 20 juni). *Twee fabrieken Tata Steel per direct onder verscherpt toezicht.*

NOS. (2023c, 24 augustus). *Massaclaim tegen Tata Steel, omwonenden willen schadevergoeding.*

NOS. (2023d, 20 september). *Vervuilde lucht rondom Tata steel al in 1975 gemeten, blijkt uit opgediept rapport.*

NOS. (2023e, 22 september). *Hoe de zorgen en het wantrouwen rond Tata Steel door de jaren heen groeiden.*

NRC. (2021a, 9 juli). *Tata Steel: een staalfabriek zonder vrienden.*

- NRC. (2021b, 27 augustus). *'Rapport over kanker en Tata Steel deugde'*.
- NRC. (2023a, 24 augustus). *Massaclaim om hinder en schade tegen Tata Steel, omwonenden willen schadevergoeding.*
- NRC. (2023b, 23 september). *Schadelijk, ja, maar ingrijpen blijft lastig.*
- Het Parool. (2018, 29 november). *Wijk aan Zee: van de grafietregens in de convertorslakterdruk.*
- Het Parool. (2023, 26 augustus). *Onderzoeker: schrappen Tata niet handig, GGD-rapport wel integer.*
- Randstedelijke Rekenkamer. (2021, januari). *Stof tot nadenken. Onderzoek naar de kwaliteit van de uitvoering van VTH-taken bij Tata Steel en Harsco.*
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2019a, 3 juni). *Inschatting gezondheidsrisico's grafietregens Wijk aan Zee.*
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2019b, 25 juli). *Verslag – Klankbordgroep grafiet en gezondheid 2019.*
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2021a). *Depositieonderzoek IJmond 2020. Monsterafname, analyse en risicobeoordeling van PAK en metalen in neergedaald stof binnen-en buitenshuis in de IJmondregio.*
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2021b). *Onderzoek naar de herkomst van neergedaald stof en stoffen in de lucht in de IJmond regio.*
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2022a). *Depositieonderzoek IJmond voorjaar 2022. Monsterafname en analyse van PAK en metalen in neergedaald stof in de IJmondregio.*
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2022b). *Gezondheid in de IJmond III: Monitoring incidentie medicijngebruik 2008-2019.*
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2023a). *Depositieonderzoek IJmond najaar 2022. Monsternamen en analyse van PAK en metalen in neergedaald stof in de IJmond regio.*
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2023b). *De bijdrage van Tata Steel Nederland aan de gezondheidsrisico's van de omwonenden en de kwaliteit van hun leefomgeving.*
- RTL nieuws. (2022, 12 juli). *Giftige stof chroom-6 ontdekt in grondwater op terrein Tata Steel.*
- RTL Nieuws. (2023, 22 mei). *Omwonenden Tata Steel houden met camera's toezicht op gifwolken.*
- Stichting IJmondig. (2019, 11 mei). *Stichting IJmondig vraagt ANBI status aan.*

Stichting Duinbehoud. (z.d.). Over ons. Geraadpleegd van [Over ons | Stichting Duinbehoud - Voor mooie duinen nu en later](#)

De Volkskrant. (2019a, 14 januari). *Wijk aan Zee vs. Tata Steel: in gevecht met een 'ontembaar monster'*.

De Volkskrant. (2019b, 14 januari). *Provincie: Harsco had twee jaar geen vergunning voor verwerken restproduct Tata Steel.*

De Volkskrant. (2021, 29 januari). *Tata Steel kan vrijelijk zijn gang gaan, controleurs kunnen het bedrijf niet aan.*

8 Dilemma's en problemen voor gemeenten

In hoofdstuk 1 tot en met 7 stonden de ervaren problemen vanuit het perspectief van de omwonenden centraal. In dit hoofdstuk zoomen we in op het perspectief van de lokale bestuurders en de problemen en dilemma's die zij ervaren als gevolg van de vervuilende industrie en de ervaren (gezondheids)problemen van de omwonenden.

In dit hoofdstuk staat de volgende vragen en thema's centraal:

1. Wat is het (gezondheids)probleem en hoe stel je het vast?
2. Wie neemt de verantwoordelijkheid?
3. Welk (conflicterend) belang prevaleert?
4. Gebrek aan vertrouwen en de weg naar de rechter.
5. Het instrumentarium is (te) beperkt, maar ook onbenut.

8.1 Wat is het (gezondheids)probleem en hoe stel je het vast?

Een risicovolle situatie of dreigende crisis in de leefomgeving vraagt als eerste om *beeld- en oordeelsvorming* om te achterhalen wat er gaande is en wat nodig is: wat is de dreiging, hoe ontwikkelt de situatie zich, en wat zijn de gevolgen voor de veiligheid en het welzijn van omwonenden? De vragen zijn van belang, maar voor lokale bestuurders niet altijd makkelijk te beantwoorden. Dit heeft diverse oorzaken die we hieronder toelichten.

8.1.1 Het probleem is (bijna) niet vast te stellen

Het vaststellen van het probleem (de vervuiling en uitstoot van de industrie) en de gevolgen voor de omgeving blijkt soms uitermate lastig te zijn. Enkele redenen:

- > Van veel potentieel gevaarlijke stoffen is nog betrekkelijk weinig bekend. Dat betekent dat bestuurders, beleidsmakers, onderzoekers en omgevingsdiensten geen kennis hebben over het probleem en mogelijke gevolgen: *"We weten nog zo weinig over deze [PFAS] stoffen, wat de werking is of welke eventuele gezondheidseffecten ze kunnen hebben"* (Wethouder).
- > Methoden om het probleem vast te stellen worden verkeerd gebruikt of verkeerde methoden worden gebruikt. Het meten van de uitstoot van asfaltrecyclecentrales heeft bijvoorbeeld jarenlang met de verkeerde methode plaatsgevonden. Zo had het Rijk met de asfaltbranche afgesproken om alleen te controleren wat de fabriek in ging, maar niet wat de schoorsteen uitkwam. Het idee was dat als de samenstelling van oud asfalt schoon was, er ook geen schadelijke stoffen uit de schoorsteen zouden komen. Het gevolg was, dat de omgevingsdienst jarenlang geen PAK's mat bij de asfaltcentrale APN. Als de omgevingsdienst na meldingen van geuroverlast in 2021 toch PAK's-metingen doet, blijkt dat APN de emissienorm van PAK's in ruime mate overschrijdt (NRC, 2021a).

- > (Potentieel) gevaarlijke stoffen zijn soms moeilijk waarneembaar. *“Wat je ruikt is niet altijd ongezond, en wat je niet ruikt kan ongezond zijn”* (Wethouder).
- > Er is een verschil tussen de subjectieve en objectieve mate van overlast. De subjectieve overlast wordt bovendien door iedereen anders beleefd. *“Het ingewikkelde van deze problematiek [geuroverlast] is dat het ten dele een belevingskwestie is. Dus de ene persoon, buren van elkaar, vindt het niet erg, een ander vindt het wel erg”* (Wethouder). Daarbij kan het objectief vaststellen van (subjectieve) overlast complex zijn. *“Het objectief maken van geur met e-noses is heel ingewikkeld. We hebben dat geprobeerd, maar het blijkt gewoon dat dat gewoon niet goed loopt”* (Wethouder).

8.1.2 (Gezondheids)onderzoek is niet zaligmakend

Om duidelijkheid te genereren over en meer inzicht te krijgen in de (gezondheids)gevolgen van vervuilende industrie kunnen gemeenten (gezondheids)onderzoek laten uitvoeren. In de praktijk blijkt dat echter niet eenvoudig te zijn en leidt onderzoek soms juist tot nieuwe problemen en dilemma's. Een paar voorbeelden:

- > Zo kan het zijn dat er bijvoorbeeld (nog) onduidelijkheid bestaat over de gezondheidsgevolgen van bepaalde stoffen. Wat betekent het als hoge concentraties in het bloed worden aangetoond? Worden mensen dan ook daadwerkelijk ziek? Kunnen mensen met lage concentraties ook ziek worden? Waar ligt die grens? Heeft (bloed)onderzoek zin als antwoorden op deze vragen onbekend zijn en er geen behandeling is? Hoewel er bijvoorbeeld steeds meer stemmen opgaan om gezondheidsonderzoek uit te voeren onder omwonenden van Chemours, is dit volgens de provincie (nog) niet zinvol vanwege de onzekerheden en onduidelijkheden over het interpreteren van de uitkomsten en over de implicaties van hoge of juist lage uitkomsten (Parool, 2023; Volkskrant, 2023a).
- > Een causale relatie tussen gezondheidsproblemen en de uitstoot van de industrie is zeer lastig vast te stellen. Een verband hoeft namelijk niet automatisch te betekenen dat deze relatie ook causaal of oorzakelijk is: gezondheidsproblemen kunnen ook veroorzaakt worden door bijvoorbeeld een ongezonde leefstijl of ervaren stress. Zo concludeerde het RIVM dat het uiterst onwaarschijnlijk was dat de sanering op zichzelf tot chronische gezondheidsklachten bij omwonenden van het Olasfa-terrein leidde. Wel werd de bijkomende chronische stress door de sanering als een mogelijke oorzaak gezien (RTV Oost, 2014a; 2015a; De Stentor, 2017). Bij Tata Steel wordt daarentegen in 2023 wel expliciet gesproken over een causale relatie.
- > Ook al wordt een causaal verband van de hand gewezen, de onrust onder omwonenden neemt daarmee niet af. Zeker niet als omwonenden het idee hebben dat er veel kankergevallen in de buurt zijn en dat geen toeval kan zijn (zie bijvoorbeeld de casus Parenco). Hoewel de GGD en het RIVM aangeven dat het wel toeval kan zijn en er geen direct verband lijkt te zijn, zijn omwonenden niet gerustgesteld: *“Die onrust neem je niet helemaal weg. Als zij het gevoel hebben van in deze straat zijn er drie gevallen van kanker x, dat kan toch geen toeval zijn? Ja daar kun je bijna niet tegen op. Daar is bijna niet tegen op boksen”* (Wethouder).
- > Als formele autoriteiten geen duidelijk aanwijsbaar risico of verband vinden, terwijl omwonenden daar zelf wel van overtuigd zijn, raken omwonenden het vertrouwen kwijt in partijen als GGD of RIVM. Ze gaan op zoek naar instanties die het verband wél aantonen. Nadat het RIVM bijvoorbeeld had aangetoond dat de chronische gezondheids-

klachten niet het gevolg waren van de sanering van het Olfasfa-terrein, vroegen enkele omwonenden een contra-expertise aan bij het Expertisecentrum Environmental Medicine (ECEMed) (sinds 2017 gesloten). Het ECEMed stelde dat de gezondheidsklachten wel degelijk met de sanering in verband gebracht konden worden (RTV Oost, 2014a; 2014b; 2015a; 2015b; De Stentor, 2017).

- > Onderzoekers komen onderling tot verschillende of zelfs tegenstrijdige conclusies, interpreteren uitkomsten verschillend of zijn het oneens over een studieopzet. Zo spreken onderzoekers van het RIVM en VU elkaar tegen over de aanwezigheid van PFOA en GenX in de bodem en het grondwater rondom Chemours, en zijn VU-onderzoekers het onderling niet eens over de gevolgen van de hoeveelheden PFAO in borstvoeding. Dit draagt bij aan meer discussie, onrust en onduidelijkheid onder omwonenden (AD/De Dordtenaar (2022a-d; RTV Dordrecht, 2022a, 2022b).

8.1.3 Signalen over gezondheidsproblemen worden (te) lang genegeerd

Tegelijkertijd maken de casussen ook duidelijk dat signalen over gezondheidsgevolgen die er wél zijn (geweest), veelal jarenlang door de overheid niet worden vertaald naar maatregelen. Een terugkerend beeld is dat burgers zich niet serieus genomen voelen, ondanks berichtgeving over overschrijdingen van uitstootnormen, gezondheidsklachten en ziekte, en vergelijkbare casuïstiek in het buitenland (zoals de PFAS-problematiek in België en de Verenigde Staten) waar wél wordt opgetreden. Ter illustratie: al in 2012 trok een milieutechnoloog aan de bel bij het ministerie, nadat hij had geconstateerd dat PFAS zich ophopen in mensen en dieren. De technoloog pleitte voor landelijk onderzoek, maar het ministerie bagatelliseerde het probleem en actie bleef uit. Een paar jaar later ontdekte een bodemexpert van de omgevingsdienst dat een veel groter gebied rondom Chemours met PFAS was vervuild dan oorspronkelijke gedacht, en concludeerde daarmee dat PFAS zich ook via de lucht verspreiden. Ook deze expert trok bij het ministerie aan de bel; het was volgens de Rijksoverheid echter niet haar taak om hiermee aan de slag te gaan, maar de taak van de provincie en gemeente. Het gevolg was dat er jarenlang niets gebeurde (Nederlands Dagblad, 2021; Financieel Dagblad, 2022; NRC, 2023a, 2023b; 2023c).

8.2 Wie neemt de verantwoordelijkheid?

8.2.1 Partijen wijzen naar elkaar

Zodra zich problemen voordoen rondom vervuilende industrie spelen vele actoren een rol. Problemen kunnen terechtkomen op verschillende bestuursstafels, maar het is niet duidelijk welke partij 'in the lead' is of zou moeten zijn. Als dit niet helder is, gaat iedereen of niemand erover en gebeurt er weinig (Boin, 2017). Op papier oogt het duidelijk: bedrijven zijn in eerste instantie zelf verantwoordelijk om zich aan milieuregels te houden. Omgevingsdiensten houden hier toezicht op namens het bevoegd gezag. Het bevoegd gezag (gemeente of provincie) is verantwoordelijk voor het afgeven van vergunningen, controles op de naleving van vergunningen of ontheffingen, en controles op de regels (Rijksoverheid, z.d.). Tot zover de theorie.

- > In de praktijk blijken fabrieken vaak onvoldoende hun eigen verantwoordelijkheid te nemen. Hoewel Chemours bijvoorbeeld aangeeft een 'goede buur' te willen zijn en zich profileert als een bedrijf dat voldoet aan de hoogste eisen van milieuzorg, meldt het een lekkage van 2.700 kg kankerverwekkende formaldehyde wekenlang niet aan gemeente, omgevingsdienst en provincie. Ook treft de omgevingsdienst in 2018 PFOA aan in het

afvalwater van Chemours, terwijl het bedrijf zelf zegt na 2013 geen PFOA gebruikt te hebben. Ondanks vele dwangsommen vanwege overtredingen, vervuilingen en verontreiniging tekent Chemours regelmatig beroep aan tegen aangescherpte vergunningen. In 2023 onthult Zembla dat Chemours al tientallen jaren wist dat het bodem, lucht en oppervlaktewater ernstig vervuilde met de uitstoot en lozingen van PFOA en GenX, maar niks hieraan deed (BN/DeStem, 2017; AD, 2021; Rijnmond, 2022a; NOS, 2023a; 2023b, RTL Nieuws, 2023).

- > Binnen de overheid zijn verantwoordelijkheden versnipperd. Partijen wijzen naar elkaar om de gezondheid van omwonenden te beschermen. Het leidt tot verwarring, onduidelijkheid en een impasse tussen gemeente, provincie en het Rijk. Maatregelen om de uitstoot te verminderen of te voorkomen, worden intussen niet genomen. Doordat verschillende overheidsinstanties onvoldoende gezamenlijk optreden, raken omwonenden het vertrouwen kwijt. Als de stichting IJmondig bijvoorbeeld premier Rutte en de Rijksoverheid vraagt om in te grijpen bij Tata Steel, de milieuvergunning aan te scherpen en bewoners van Wijk aan Zee te beschermen tegen de schadelijke uitstoot, laten de premier en staatssecretaris weten dat ze niet zullen ingrijpen: de provincie Noord-Holland en Tata Steel zelf zijn volgens hen verantwoordelijk. Bovendien geeft de minister aan dat als Tata Steel binnen de regels beweegt 'ze er niet over gaat'. Tegelijkertijd loopt de provincie tegen de grenzen aan van de huidige wet- en regelgeving en heeft ze te weinig (machts)middelen om Tata Steel tot de orde te roepen. De provincie en het ministerie zeggen allebei niet de aangewezen instantie te zijn om Tata Steel tot een schonere productie te dwingen en blijven naar elkaar wijzen (Noordhollands Dagblad, 2019a; 2021a).

8.2.2 Spagaat gemeente

Omwonenden verwachten dat de overheid zich neutraal opstelt en dat de gemeente naar haar eigen burgers toe de betrouwbare overheid is die bij voorkeur boven de partijen staat.

- > Het vervullen van die rol blijkt niet altijd makkelijk te zijn: lokale gezagdragers kunnen weinig, omdat de provincie het bevoegd gezag is. Gemeenten zitten in een spagaat en staan 'met de rug tegen de muur'. *"Het interesseert een gemiddelde inwoner helemaal niks dat wij geen bevoegd gezag zijn. De overheid heeft die vergunning verleend, die moeten het ook mee oplossen. De overheid die het dichtst bij inwoners staat is de gemeente, dus gaat de petitie naar de burgemeester. De inwoner zit bij de gemeenteraadsvergadering met spandoeken in de zaal. Wij voelen daar de impact. Bij de provincie voelen ze die impact niet. Inwoners verwachten van ons dat wij het probleem kunnen oplossen, terwijl dat niet het geval is. Ook al roep je honderd keer dat je geen bevoegd gezag bent, dat doet helemaal niks"* (Wethouder).
- > Daarbij kunnen mogelijke gezondheidsproblemen door vervuilende industrie leiden tot een splitsing in sommige gemeenschappen en weten bestuurders niet hoe daarmee om te gaan. *"Een dilemma waar we tegenaan lopen is natuurlijk die scheiding in het dorp. Mensen die niet meer durven te zeggen wat ze vinden, of bijvoorbeeld bedreigingen ervaren. Dat heeft natuurlijk een hele grote impact op de leefomgeving. Het is heel lastig om dat vast te pakken, want je weet niet altijd wie het doet. Er zijn mensen die heel, heel duidelijk uitspreken wat ze vinden. Die hebben zich ook georganiseerd in de groepen, maar dat betekent ook iets voor mensen die het gevoel hebben dat zij aangevallen worden. Dus als jij daar werkt, en je bent trots op je bedrijf, dan voelt dat soms alsof jij wordt aangevallen in jouw werk. Dat is echt heel lastig"* (Wethouder).

8.3 Welk (conflicterend) belang prevaleert?

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de werkgelegenheid, maar ook voor de leefbaarheid en bescherming van haar inwoners. In een position paper geeft de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG, z.d.) aan gezondheid mee te willen wegen bij keuzes met betrekking tot de fysieke omgeving. De VNG noemt daarin als uitdaging dat gezondheid als 'zachte' waarde het vaak aflegt tegen 'hardere' waarden zoals financieel-economische belangen.

"Mensen vragen mij heel vaak 'wat is voor u belangrijker: gezondheid van inwoners of het belang van bedrijven?' Natuurlijk is voor mij de gezondheid belangrijker, alleen in de belangenafweging is die gezondheid natuurlijk niet een absoluut breekijzer waarmee alle bedrijven morgen de deuren dichtten" (Wethouder).

Uit de beschreven casussen blijkt veelvuldig dat de milieu- en gezondheidsbelangen ondergeschikt zijn aan economische belangen zoals werkgelegenheid en circulaire ambities. Dit gevoel onderstreept de OvV in zijn rapport (2023) waarin geconcludeerd wordt dat de gezondheid van omwonenden onvoldoende beschermd wordt in het huidige stelsel van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH). Het draait primair om geld en economische haalbaarheid. Het is ook de vraag of gemeenten in durven grijpen. Voor de industrie prevaleert het economische belang, en maatregelen om overlast te verminderen vragen altijd een financiële investering. De conflicterende belangen bemoeilijken in ieder geval de besluitvorming binnen de overheid, wat het welzijn van burgers negatief kan beïnvloeden en het vertrouwen in de overheid kan schaden (Dückers et al. 2019).

8.3.1 Dubbele pet

De 'dubbele pet' van sommige ambtenaren, raadsleden en wethouders bij de gemeente en provincie leidt bij omwonenden tot onduidelijkheid over de vraag wie hun belangen nu eigenlijk behartigt.

- > Zo wil de provincie Gelderland aan de ene kant groene energie stimuleren, maar is aan de andere kant ook verantwoordelijk voor de VTH-taken bij Parenco. De provincie verstrekt een subsidie van 1,7 miljoen euro aan Parenco waarmee via een pijpleiding op kilometers diepte aardwarmte gewonnen kan worden. Hiervan profiteert niet alleen Parenco, maar ook omliggende dorpen die zo verwarmd kunnen worden. Omwonenden vragen zich af in hoeverre de provincie nog onafhankelijk kan oordelen over de stankoverlast bij Parenco (Omroep Gelderland, 2018; 2021a; 2022a).
- > In Buggenum zijn de gemeente en provincie beide verantwoordelijk voor de VTH-taken, maar financieren en faciliteren ze tegelijkertijd ook de bedrijven die zich op het Zevenlenterrein willen vestigen. Voor de gemeente en provincie is de ontwikkeling van het terrein belangrijk en verlenen ze mestverwerkers miljoenen euro's aan subsidies om oplossingen aan te leveren voor het mestoverschot en verduurzaming van de chemische energie. Volgens omwonenden helpt de provincie Limburg daarbij de afval- en mestbedrijven de verplichte milieueffectrapportage (MER) te ontwijken (Gemeente Leudal, 2019; Leudal Nieuws, z.d.a; z.d.b; Dagblad de Limburger, 2020a; 2022a, 2022n).

8.4 Gebrek aan vertrouwen en de weg naar de rechter

“Ik snap het wantrouwen wel in het openbaar bestuur, ik vond het ook aanpoten. Ik dacht ‘waarom ben ik hier zo hard mee aan het werk?’ Ik werk toch niet voor de gemeente? Doe het even lekker zelf” (Onder de Roze).

8.4.1 Omwonenden raken vertrouwen in overheidsdiensten kwijt

Omwonenden van vervuilde industrie zijn voor de bescherming van hun gezondheid tegen schadelijke uitstoot afhankelijk van de overheid. De overheid kan bescherming bieden door vergunningen te verlenen, toezicht te houden en regels te handhaven bij zowel complexe en risicovolle bedrijven (provincie) als minder complexe en risicovolle bedrijven (gemeenten).

In alle beschreven casussen is er sprake van een mismatch tussen verwachtingen van omwonenden over wat de overheid zou moeten doen enerzijds, en wat de overheid op basis van wet- en regelgeving en beschikbare capaciteit en expertise wil of kan doen anderzijds. De reactieve houding van de overheid - het uitblijven van maatregelen, niet wegnemen van langdurige onzekerheid en het niet nakomen van afspraken - leidt ertoe dat omwonenden het gevoel krijgen er alleen voor te staan. Gedupeerden raken hun vertrouwen in de overheid kwijt en in enkele casussen geven ze aan dat een ‘point of no return’ is bereikt. Het is de vraag hoezeer hun vertrouwen in de overheid weer zal herstellen.

8.4.2 Verwachten burgers mogelijk te veel?

Hoewel het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP, 2023) waarschuwt dat de overheid te veel van haar burgers verwacht, is het ook de vraag of burgers soms niet te veel van de overheid verwachten. Burgers zouden te snel naar de overheid wijzen voor een oplossing voor hun problemen en daarvan geen realistische verwachtingen hebben (EenVandaag, 2023). Volgens een gesproken wethouder zijn verwachtingen van inwoners *“zelden realistisch”*: zo willen omwonenden bijvoorbeeld dat de gemeente problemen oplost, terwijl de provincie het bevoegd gezag is.

Een ander voorbeeld betreft de vraag in welke mate de overheid geleden schade dient te compenseren: waar houdt overheidscompensatie op en begint het eigen risico voor omwonenden? De publieke beleving is nu dat schade altijd afgewenteld kan worden, maar juridisch gezien is er niet altijd een verplichting tot compensatie. De vraag is ook hoe ver de ‘dienende overheid’ hier dient te gaan (NRC, 2023d). Bovendien verloopt het ontwikkelen en zorgvuldig toepassen van financiële regelingen vaak moeizaam. Er zal gediscussieerd moeten worden over de vraag welke omwonenden wel en niet in aanmerking komen, de hoogte van het bedrag en wie voor de kosten op gaat draaien. Een onjuiste compensatie, of het gevoel dat het bedrag niet voldoet, zal juist zorgen voor extra frustratie en onvrede. Ook zullen zich altijd gedupeerden aandienen van wie twijfelachtig is of zij daadwerkelijk geschaad zijn (Dückers, 2022).

Omwonenden van het Olasfa-terrein wilden bijvoorbeeld een financiële vergoeding voor gedeerd woongenot vanwege jarenlange sanering en ervaren overlast. Hoewel de provincie niet verplicht was om omwonenden een financiële vergoeding te geven, wilde zij hen tegemoet komen. Maar welk bedrag compenseert het gedeerd woongenot en wie komen voor de compensatieregeling in aanmerking? Verschillende bedragen die de provincie aan bewoners voorstelde, vonden zij te laag, een ‘belediging’ en een ‘fooi’.

8.4.3 De tragiek van rechtszaken

“Omdat de inwoners niet meer op de overheid durven te vertrouwen, gaan zij zelf vechten voor hun rechten” (Stichting Duurzaam Zevenellen).

Het gebrek aan vertrouwen van omwonenden in de overheid heeft als gevolg dat de onderlinge relatie gejuridiseerd raakt. Omwonenden voelen zich niet gehoord en zien geen andere mogelijkheid meer dan juridische acties te ondernemen om voor hun eigen belangen op te komen. Door jarenlange nalatigheid, (te) makkelijk verleende vergunningen, en gebrekkige handhaving en toezicht heeft de overheid hier (deels) zelf een grote rol in gespeeld (De Gelderlander, 2023).

“Allerlei overheidsorganen worden nu geconfronteerd met al dat achterstallig onderhoud, bijvoorbeeld de vergunningen die heel breed zijn verleend. Burgers gaan nu rechtszaken aanspannen, omdat ze denken van ‘als ik moet gaan zitten wachten op de overheid, dan kan ik wachten’. Je zal steeds meer van die rechtszaken krijgen. Je springt in dat gat wat de overheid heeft laten liggen” (Dorpsbelang Hees).

In de beschreven casussen variëren de juridische acties van omwonenden van het indienen van zienswijzen op vergunningen tot een massaclaim van duizenden gedupeerden. Omwonenden ervaren dat ze een hindermacht moeten zijn, waarbij ze in beginsel op achterstand staan, doordat zij niet de procedurele en technische taal van de bedrijven en de overheden spreken (OvV, 2023). Bovendien duren de juridische procedures vaak jaren en veroorzaken ze meerjarige onzekerheid (De Volkskrant, 2023b). Opvallend is dat zonder deze juridische acties van omwonenden er bij de overheid nauwelijks een prikkel lijkt te zijn om te handhaven en de emissievermindering te realiseren, terwijl het juist de overheid zélf is die door juridische procedures de vergunningen kan aanscherpen en de uitstoot van gevaarlijke stoffen kan verminderen. De overheid laat deze mogelijkheid momenteel nog onvoldoende benut (OvV, 2023). Bovendien veroorzaken de civiele schadeclaims en strafrechtelijke procedures verstarring en polarisatie in de dialoog van de industrie met de omwonenden.

“De advocaat zei tegen me ‘weet je hoe het in al deze gevallen werkt? In het begin nemen mensen genoeg met excuses. Maar hoe langer het duurt en hoe groter het machtsverschil is, hoe gefrustreerder mensen raken en hoe belangrijker het wordt dat op een gegeven moment financiële genoegdoening komt’. Dit herkende ik: vijf jaar geleden was een excuus ook goed geweest” (FrisseWind.nu).

8.5 Instrumentarium (te) beperkt, maar ook onbenut

8.5.1 Vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) problematisch

Uit de beschreven casussen blijkt dat het huidige VTH-systeem soms (ernstig) te kort schiet: er worden te ruime vergunningen verleend op basis van achterhaald onderzoek (zoals bij Parenco) of referentiewaarden (zoals bij OLAM), uitstootnormen worden ruimschoots overschreden, handhaving schiet ernstig te kort (zoals bij APN en Tata Steel) en vergunningen blijken überhaupt te ontbreken (zoals bij OLAM) (Noordhollands Dagblad, 2019b, 2019d; NOS, 2023c; NRC, 2021b; Binnenlands Bestuur, 2020). Twee voorbeelden wat uitgebreider toegelicht:

- > Omwonenden hebben al jarenlang last van de ammoniakuitstoot van cacao-fabriek OLAM. Ze zijn misselijk en hebben ademhalingsproblemen en hoofdpijn. Hoewel uit

GGD-onderzoek blijkt dat de uitstoot van ammoniak, benzeen, stikstofoxiden, fijnstof en zwaveloxiden door OLAM binnen de norm blijft en geen gevolgen heeft voor de gezondheid, zijn omwonenden niet gerustgesteld. Als in 2020 een omwonende de natuurvergunning van OLAM wil opvragen, blijkt die er niet te zijn; OLAM stoot al 25 jaar tonnen ammoniak uit zonder vereiste natuurvergunning of ontheffing (Perrée, 2021).

- > De omgevingsdienst actualiseert vergunningen van Tata Steel te laat, vergunt te ruime vergunningen en treedt niet op bij overtredingen (circa 1.800 milieuovertredingen van Tata Steel in 2019 zijn onbestraft gebleven). Bovendien worden dwangsommen niet geïnd, omdat dit voor het bedrijf 'een prikkel zou kunnen zijn om geen meldingen meer te doen'. Ook is de omgevingsdienst te laat, waardoor 100.000 euro niet geïnd wordt. Tevens blijkt Tata Steel vijftien jaar lang met de uitstoot van stof, inclusief zware metalen, anderhalf tot tweemaal de vergunning overschreden te hebben (Noordhollands Dagblad, 2019b; 2019c; 2019d; NOS, 2023c).

Onze bevindingen zijn niet nieuw. Afgelopen jaren is in diverse onderzoeken en rapporten aangetoond dat gemeenten, provincies en omgevingsdiensten ernstig tekortschieten in hun VTH-taken bij complexe en risicovolle bedrijven (Rekenkamer Oost-Gelderland, 2019; Van Aartsen et al., 2021; Algemene Rekenkamer, 2021; Randstedelijke Rekenkamer, 2021; Zuidelijke Rekenkamer, 2022; OvV, 2023). Mogelijkheden binnen het VTH-systeem om de overlast en uitstoot te voorkomen en te verminderen, en daarmee de gezondheid van omwonenden te beschermen, worden niet benut (OvV, 2023).

8.5.2 Onvoldoende expertise en capaciteit voor uitvoer VTH-taken

Gemeenten, provincies en omgevingsdiensten worstelen bij omvangrijke en complexe industrieën zoals Tata Steel en Chemours met een effectieve uitvoering van de VTH-taken. Het werk van de omgevingsdiensten is ingewikkeld: de diensten functioneren al jaren onder de maat, mede door de grote hoeveelheid taken, tekort aan capaciteit en middelen, achterstallig werk, en gebrek aan expertise over complexe wetgeving voor specifieke industrieën (De Gelderlander, 2021; Perrée, 2022; Trouw, 2022; Omroep Gelderland, 2022b, 2022c). Bovendien lopen door de strenger wordende milieueisen, stijgende personeelskosten, invoering van de WOO en de nieuwe omgevingswet de kosten van toezicht en handhaving voor gemeenten en provincies steeds verder op. Dit in een speelveld waarin de bedrijven zelf over veel meer menskracht, middelen en kennis beschikken (Van Aartsen et al., 2021). Zo leggen de werkzaamheden bij Tata Steel bijvoorbeeld voortdurend een groot beslag op de capaciteit van de omgevingsdienst. Tata Steel is te groot en te complex voor de omgevingsdienst om overzicht te houden over de honderden vergunningen en bijbehorende milieuregels. De verduurzamingsplannen van Tata Steel vragen steeds meer capaciteit en inzet van gespecialiseerde kennis, terwijl de omgevingsdienst al te weinig personeel heeft (De Volkskrant, 2021; Randstedelijke Rekenkamer, 2021).

8.5.3 Huidige wet- en regelgeving schiet te kort

“Er is een landelijke richtlijn voor dwangsommen. De dwangsom is niet als boete bedoeld, maar om gedragsverandering te bewerkstelligen, zo redeneert de wetgever. Dat leidt ertoe dat bij een bedrijf als APN, natuurlijk gewoon een ‘miljoentent’ van Dura Vermeer, ik na een overschrijding een boete kan opleggen van in de orde van grootte 20.000 euro. Dat is natuurlijk.... dan komt er niets in beweging. Ik zou willen dat dat veel strenger werd. Inwoners zeggen ‘dit is een kankerverwekkende stof, doe er wat aan overheid’. Als ik dan een boete opleg van 20.000 euro dan denkt iedereen ‘wat ben jij nou voor een slappe zak?’ Dat is dus

een absurde realiteit waar Rijk en bevoegd gezagen samen veel meer gezamenlijk in op moeten treden” (Wethouder).

De huidige wet- en regelgeving is soms ontoereikend, beperkt of verouderd. Gemeenten en provincies kunnen daardoor geen of maar in beperkte mate maatregelen nemen en/of fabrieken dwingen tot schonere productie. Veel regelgeving wordt in Brussel gemaakt. Het proces hiervoor is traag en afhankelijk van wat andere landen vinden. Tegelijkertijd schieten de huidige, vaak sterk verouderde Europese en landelijke normen en regels ernstig tekort om de vervuiling van fabrieken in te kunnen perken en om meer aandacht te besteden aan de gezondheidsaspecten van omwonenden (Noordhollands Dagblad, 2021b; 2021c; 2021d; 2022; NRC, 2023e). De provincie Zuid-Holland kan bijvoorbeeld de volledige uitstoot van GenX door Chemours niet verbieden. Nog maar een beperkt aantal PFAS (bijvoorbeeld PFOA) is namelijk volgens landelijke en Europese wetgeving verboden. De provincie staat met de rug tegen de muur. Als de provincie in een nieuwe milieuvergunning dezelfde strenge eisen wil stellen aan potentieel zorgwekkende stoffen als aan aangemerkte zeer zorgwekkende stoffen, wordt ze door de rechter teruggefloten: de schadelijkheid van de stoffen is nog niet vastgesteld en strenge eisen kunnen daardoor niet worden opgelegd. In 2023 heeft Nederland, samen met Duitsland, Denemarken, Zweden en Noorwegen, een voorstel ingediend bij het Europees Chemicaliën Agentschap om duizenden PFAS binnen de EU te verbieden. Het kan echter nog jaren duren voordat een Europees PFAS-verbod daadwerkelijk in werking treedt (BBNVARA, 2023a; AD/Rivierenland, 2023; AD, 2023; Financiële Dagblad, 2023).

8.5.4 Overige mogelijkheden om in te grijpen begrensd

Naast beperkte juridische mogelijkheden zijn er ook andere redenen waarom ingrijpen ingewikkeld is, zoals gebrekkige financiële middelen. In meerdere casussen wordt al snel geopperd om de fabriek uit te kopen of te verplaatsen. Behalve dat dit juridisch niet eenvoudig is (zeker niet als een fabriek zich aan de vergunning houdt), hebben gemeenten ook niet de financiële mogelijkheden om dit te doen.

Literatuurlijst

Van Aartsen, J.J., Dalm, V.M., Ekelmans, J.C.J., van Loon, J.M.W.E., Sorgdrager, W. (2021, 4 maart). *Om de leefomgeving. Omgevingsdiensten als gangmaker voor het bestuur*. Geraadpleegd van <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-d30f4087-d7dc-4dda-93b6-f398127aa259/pdf>

Algemeen Dagblad. (2020, 19 november). *Energiebedrijf gaat op Chemelot waterstof maken van afval: goed voor tientallen banen*.

Algemeen Dagblad. (2021, 28 oktober). *Zwijndrecht stelt Chemours aansprakelijk voor schade door uitstoot van PFAS: 'Actie kan niet uitblijven'*.

Algemeen Dagblad. (2023, 15 september). *Compleet PFAS-verbod gaat gemeenten rond Chemours niet ver genoeg, provincie smeekt om strengere wetten*.

AD/Rivierenland. (2023, 12 juli). *Frustratie door gebrek aan opties*.

AD/De Dordtenaar (2022a, 5 september). *Baby's in omgeving fabriek Chemours krijgen via borstvoeding tien keer te veel PFAS binnen*.

AD/De Dordtenaar (2022b, 7 september). *Grote zorgen om borstvoeding met veel te veel giftige chemicaliën: 'Wordt mijn baby nu ziek?!'*

AD/De Dordtenaar (2022c, 7 september). *VU: 'Hoeveelheid PFAS in borstvoeding gewoon nog veilig voor baby's, conclusies waren te hard'*.

AD/De Dordtenaar (2022d, 10 september). *Kritiek op onderzoek naar PFAS in borstvoeding, maar hoogleraar wijkt niet: 'Mensen zijn hier enorm de klos'*.

Algemene Rekenkamer. (2021). *Handhaven in het duister*.

Binnenlands Bestuur. (2020, 27 november). *Provincie Noord-Holland te laks met uitstootregels*.

BNNVARA. (2023, 7 september). *Provincie: 'Wij kunnen vergunning Chemours niet intrekken'*.

BN/ deStem. (2017, 22 juli). *'Is gebruik van C8 wel gestopt bij Chemours?'*

Boin, R. (2017). *De Grenzeloze Crisis: Uitdagingen voor politiek en bestuur*. Oratie.

Dückers, M., van Hoof, W., Holsappel, J. (2019). Psychosociale aspecten van crisismanagement: taken en uitdagingen voor bestuur en beleid. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 18, 3-4.

EenVandaag. (2023, 31 maart). *Oud-topambtenaar vindt dat burgers te snel naar de overheid wijzen bij problemen: 'Politiek moet vaker nee durven zeggen'*.

Het Financieele Dagblad. (2022, 28 januari). *'Nederland moet leren van Antwerps PFAS-schandaal'*.

Het Financieele Dagblad.(2023, 25 oktober). *Kabinet wil onderzoek RIVM naar vervuiling Chemours.*

De Gelderlander. (2021, 1 december). *Klokkenluider: onrust in Nijmegen-West moet gesust.*

De Gelderlander. (2023, 7 november). *Hoe mondige burgers eisen dat de overheid ingrijpt: 'Opkopen van vervuilende bedrijven is uitzonderlijk'.*

Nederlands Dagblad. (2021, 19 augustus). *Antwerpse PFAS-vervuiling erger dan die in Dordrecht.*

Noordhollands Dagblad. (2019a, 22 januari). *Staatssecretaris grijpt niet in bij milieuoverlast Tata Steel.*

Noordhollands Dagblad. (2019b, 12 juli). *Vergunning Tata wordt doorgelicht.*

Noordhollands Dagblad. (2019c, 8 oktober). *Vergunningverlening Tata onder de loep.*

Noordhollands Dagblad. (2019d, 6 december). *Tata in de fout met uitstoot.*

Noordhollands Dagblad. (2021a, 10 september). *'We hebben een route nodig'. IJmond wacht op toezeggingen kabinet voor schonere en gezonde staalproductie.*

Noordhollands Dagblad. (2021b, 9 december). *Velsen, Beverwijk en Heemskerk vragen Europa om schonere lucht.*

Noordhollands Dagblad. (2021c, 3 september). *Tata-vervuiling 'onacceptabel. Normen en regels onvoldoende om volksgezondheid te beschermen*

Noordhollands Dagblad. (2021d, 3 september). *'Nadelige effecten Tata moeten snel verminderen'.*

Noordhollands Dagblad. (2022, 9 juni). *Falende wetten maken handhaving Tata lastig.*

NOS. (2023a, 4 september). *'Een goede burenrelatie is belangrijk', zegt Chemours, maar burens zijn boos.*

NOS. (2023b, 30 augustus). *Zuid-Holland dreigt Chemours met dwangsom voor illegaal lozen.*

NOS. (2023c, 6 oktober). *'Vergunningen lozen giftige stoffen van grote Nederlandse bedrijven achterhaald'.*

NRC. (2021a, 19 november). *'Asfaltcentrales verkeerd gecontroleerd'.*

NRC. (2021b, 16 december). *Minstens één op de drie asfaltfabrieken stoot teveel PAK's uit.*

NRC. (2023a, 14 juli). *Giftige PFAS: hoe het ministerie de alarmbellen jarenlang negeerde. [podcast].*

NRC. (2023b, 15 juli). *Nederland zwemt in de PFAS. De Rijksoverheid reageerde amper toen dat duidelijk werd.*

NRC. (2023c, 1 september). *Gevaarlijk veel PFAS in eieren hobbykippen bij Chemours.*

NRC. (2023d, 16 juni). *Waar houdt overheidscompensatie op en begint eigen risico? Niet iedere gedupeerde is een gedupeerde.*

NRC. (2023e, 23 september). *Schadelijk ja, maar ingrijpen blijft lastig.*

Omroep Gelderland. (2018, 7 maart). *Ruim 1,7 miljoen voor onderzoek naar ultradiepe bodemwarmte.*

Omroep Gelderland. (2021, 20 december). *Kilometers diep boren, wordt Renkum het nieuwe Groningen?*

Omroep Gelderland. (2022a, 7 maart). *Last, noodzaak of kans? Renkum en Parenco zijn tot elkaar veroordeeld.*

Omroep Gelderland. (2022b, 19 februari). *Gelderland en milieudeskundige lijnrecht tegenover elkaar.*

Omroep Gelderland. (2022c, 18 februari). *'Ik ben ontslagen nadat ik mijn opendeed over vervuilende bedrijven.*

Onderzoeksraad voor Veiligheid. (2023). *Industrie en omwonenden.*

Het Parool. (2023, 3 november). *België kijkt wél naar alle omwonenden.*

Perrée, H. (2022, 22 februari). *Gelderland en Nijmegen verzwegen informatie gevaarlijke stoffen.* Geraadpleegd van [Gelderland en Nijmegen verzwegen informatie gevaarlijke stoffen \(binnenlandsbestuur.nl\)](https://www.binnenlandsbestuur.nl)

Perrée, H. (2021, 31 maart). *Piekbelaster stoot jarenlang zonder toezicht ammoniak uit.* Binnenlands bestuur. [Piekbelaster stoot jarenlang zonder toezicht ammoniak uit](https://www.binnenlandsbestuur.nl)

Randstedelijke Rekenkamer. (2021, januari). *Stof tot nadenken. Onderzoek naar de kwaliteit van de uitvoering van VTH-taken bij Tata Steel en Harsco.*

Rekenkamer Oost-Gelderland. (2019). *Een complexe verhouding. Vergunningverlening, toezicht en handhaving Gelderland.*

Rijksoverheid. (z.d.). *Vraag en antwoord: controle op vergunningen van vervuilende fabrieken.* Geraadpleegd van [Ik woon vlakbij grote industrie en maak mij zorgen, hoe regelt de overheid de controle op vervuilende bedrijven? | Rijksoverheid.nl](https://www.rijksoverheid.nl)

Rijnmond (2022, 18 november). *Waakhond DCMR onder vuur om 'falend' toezicht Chemours: 'Slager keurt zijn eigen vlees'.*

RTL Nieuws. (2023, 14 maart). *Chemiereus Chemours voor rechter na onrust over PFAS; 'Zij wisten hoe schadelijk het is'*.

RTV Dordrecht. (2022a, 7 september). *GGD Zuid-Holland Zuid adviseert vrouwen om borstvoeding te blijven geven*.

RTV Dordrecht. (2022b, 8 september). *Wethouder haalt onderzoeksresultaten toxicoloog en Vrije Universiteit onderuit: 'Feitelijk onjuist'*.

RTV Oost (2014a, 26 juni). *Geen verband gezondheidsklachten omwonenden met sanering Olasfaterrein Olst*.

RTV Oost (2014b, 26 juni). *Geen verband gezondheidsklachten omwonenden met sanering Olasfaterrein Olst*.

RTV Oost. (2015a, 28 december). *Inwoonster Olst ziek door sanering vervuilde Olasfaterrein Olst*.

RTV Oost. (2015b, 11 december). *Sanering Olasfaterrein Olst loopt uit, mogelijk half jaar vertraging*.

Sociaal en Cultuur Planbureau. (2023). *Sociale en Culturele Ontwikkelingen. Stand van Nederland 2023*.

De Stentor. (2017, 16 maart). *'Veel omwonenden hebben last van Olasfa'*.

Trouw. (2022, 26 april). *Kritisch deskundige 'geïntimideerd' na lekken gifrapporten*.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (z.d.). *Position paper. Samenwerken aan de gezonde leefomgeving*. Geraadpleegd van <https://vng.nl/sites/default/files/2022-03/Position-paper-Samenwerken-aan-de-gezonde-leefomgeving.pdf>

De Volkskrant. (2021, 28 januari). *Het toezicht op staalfabrikant Tata Steel faalt, blijkt uit rapport Randstedelijke Rekenkamer*.

De Volkskrant. (2023a, 6 september). *Hoorzitting chemiefabriek Chemours: 'Onze kinderen groeien op in het epicentrum van een gifbelt'*.

De Volkskrant. (2023b, 23 oktober). *Opinie: Juridische procedures tegen Tata of Chemours leveren meer nadelen dan voordelen op*.

Zuidelijke Rekenkamer. (2022, november). *Vergunningverlening, toezicht en handhaving Provincie Limburg*. Geraadpleegd van [20221114_VTH_Lb_RvB-1.pdf \(zuidelijkerekenkamer.nl\)](https://www.zr.nl/20221114_VTH_Lb_RvB-1.pdf).

9 Aanbevelingen voor gemeenten en provincies

“Kijk, nu met deze wetenschap, je wordt steeds iets beter in je vak, maar over een paar jaar zit hier weer een andere wethouder en die moet het helemaal opnieuw gaan leren. Die krijgt dat rugzakje van mij niet overgedragen, dat kan gewoon niet. Dat soort informatie zou op schrift gesteld moeten worden. Hopelijk komt het op tijd bij de juiste mensen. Er zullen echt nog meer beerputten letterlijk opengaan in Nederland en hoe ga je dan met omwonenden om?” (Wethouder).

Van een betrouwbare overheid mag worden verwacht dat zij regie voert over taken die aan haar zijn toebedeeld, dat zij slagvaardig en doelgericht te werk gaat, dat zij burgers tijdig informeert over gewijzigde omstandigheden en ongerechtvaardigde verwachtingen niet onnodig lang laat voortduren (Nationale Ombudsman, 2023b). Hoewel gemeenten vaak niet het bevoegd gezag omtrent grote vervuilende industrie zijn, vinden de gesproken wethouders dat ze wel degelijk iets kunnen doen. Op basis van de interviews met wethouders en leden van de actiegroepen, en geraadpleegde rapporten en krantenartikelen, volgen hieronder enkele aanbevelingen voor gemeenten. De aanbevelingen zijn ook voor andere overheden (zoals provincies) van toepassing. De aanbevelingen zijn enerzijds gericht op het minimaliseren van de primaire blootstelling, verlies en schade en procedurele last en anderzijds op het maximaliseren van erkenning, hoop en perspectief.

Aanbeveling 1. Zorg voor snelle beeld- en oordeelsvorming. Wees goed geïnformeerd

“Kenniss is heel belangrijk. Weet waar je het over hebt als je het hebt over oede of verschillende verbindingen. Zoals het feit dat iets wat uit de schoorsteen komt, kan reageren met deeltjes in de lucht, waardoor het ineens iets heel anders wordt. Geur kan dus bij het uiteinden van een schoorsteen anders zijn dan vijfhonderd meter verderop. Zorg dat je goed geadviseerd wordt” (Wethouder).

- > Krijg zicht op de emissie en immissie, de risico's evenals de ervaren problemen, zorgen en behoeften van omwonenden.
- > Bepaal ontbrekende grenswaarden. Het ministerie van I&W heeft bijvoorbeeld het RIVM opdracht gegeven om (voorlopige) Gen-X advieswaarden voor oppervlaktewater, bodem en drinkwater op te stellen. De provincie werd zo de mogelijkheid geboden om de vergunningen van Chemours aan te scherpen.
- > Gebrek aan bewijs van schadelijkheid van een bepaalde stof is niet per definitie een bewijs voor veiligheid. Voor de bescherming van de gezondheid is het noodzakelijk dat overheden en bedrijven met enige regelmaat het zicht op de risico's van de uitstoot herbeoordelen. Het huidige systeem biedt deze mogelijkheid, maar hierbinnen ontbreekt het aan de prikkel om het ook te doen (OvV, 2023).

Aanbeveling 2. Benut bestaande mogelijkheden en neem maatregelen om overlast te voorkomen

“Jullie [overheid] moeten controleren op die norm. Als je dat nalaat, dan vervul je je taak niet. Dus voer dat uit, zorg ervoor dat je weet hoe het zit met de immissies en emissies. Zorg ervoor dat je goed kijkt of iedereen zich aan de vergunningen houdt en de best beschikbare technieken toepast. Dit is je taak, zorg ervoor dat jij het doet. Dat hoeven wij niet, daar betalen wij gemeentebelasting voor” (Dorpsbelang Hees).

- > Maak gebruik van de mogelijkheden binnen het huidige instrumentarium om de gezondheid van omwonenden te beschermen tegen schadelijke industriële emissies (OvV, 2023). Dwing bijvoorbeeld het gebruik van Beste Beschikbare Technieken (BBT) af: bij asfaltfabrieken die gebruikmaken van de moderne technieken zijn, in tegenstelling tot de fabrieken die dat niet doen, geen klachten van omwonenden en normoverschrijdingen bekend (Gemeente Nijmegen, 2023). De BBT kunnen worden opgenomen in de vergunning.
- > Vaak kan er meer dan gedacht. Bij APN kon de overlast voor omwonenden worden verminderd door de schoorsteen te verhogen, de uittredesnelheid te vergroten en het verbrandingsproces te optimaliseren (Omgevingsdienst Regio Nijmegen, 2021).
- > Neem gevolgen voor leef-en woonomgeving mee in vergunningen en MER.⁵ Scherp VTH-taken aan en onderneem actie: houd toezicht, treed op als normen overschreden worden en scherp huidige vergunningen verder aan. Dit vergroot het vertrouwen van omwonenden en versterkt de eigen positie in juridische procedures. Wees hierin ook proactief. Zo wijst de actiegroep Gezondheid voor Alles bijvoorbeeld op de mogelijkheid voor een ‘real time controle’ waarbij de overheid zelf continu meet wat er daadwerkelijk wordt uitgestoten.
- > Voorkom (te) ruime vergunningen. Door (te) ruime vergunningen die in het verleden afgegeven zijn, kunnen fabrieken nu ruimschoots uitstoten en hebben omgevingsdiensten en omwonenden juridisch gezien geen poot om op te staan. *“Dus wat ik daarvan heb geleerd is dat je wel drie keer moet nadenken wat je weggeeft aan een bedrijf. Hoewel het economisch misschien fantastisch is dat al die banen komen of blijven...als je in de toekomst niet kunt voorspellen welke effecten dat heeft, dan moet je daar heel erg mee oppassen” (Wethouder).*

Aanbeveling 3. Wees proactief in de communicatie naar omwonenden.

‘Information is key’. Omwonenden willen door overheden en instanties betrokken worden en zich gehoord, gezien en gesteund voelen. Daarom is communicatie belangrijk, ook als er nog weinig over bijvoorbeeld de risico’s of gezondheidsgevolgen bekend is. Communiceer proactief. Wees open en transparant over conflicterende belangen, incidenten, zorgen en klachten. Betrek omwonenden er snel bij. Zodra omwonenden het vertrouwen in de overheid kwijt zijn, valt het niet mee om het vertrouwen te herstellen. Wanneer bedrijven en overheden zichtbaar investeren in het verbeteren van de bescherming, en daarbij proactief handelen, kan een begin worden gemaakt met het terugwinnen van het vertrouwen bij omwonenden (OvV, 2023).

⁵ De milieueffectrapportage (MER) brengt de effecten voor het milieu en fysieke leefomgeving van een plan of project in beeld. Met de MER krijgt het milieu een plaats in de besluitvorming. De MER is verplicht voor initiatieven en activiteiten die belangrijke nadelige gevolgen voor het milieu kunnen hebben, maar kan ook vrijwillig opgestart worden.

- > Zorg voor een goed uitgewerkt communicatieplan: wie wonen er in de omgeving, welke zorgen hebben zij, wat speelt er, via welke kanalen willen zij geïnformeerd worden, en waar kunnen ze bijvoorbeeld overlastklachten indienen.
- > Informeer omwonenden over de stappen die je als overheid neemt, het vergunningenproces, bestemmingsplan of de MER waarop gereageerd kan worden, onderzoeken die worden uitgevoerd en uitleg over hoe bijvoorbeeld uitslagen van onderzoeken moeten worden geïnterpreteerd.
- > In **bijlage 2** hebben we specifieke aanbevelingen opgenomen over de communicatie naar omwonenden.

“Het gaat er niet om wie gelijk heeft. Wij baseren ons ook op gegevens die we op enig moment krijgen. Dat wordt een soort waarheid. Maar je merkt over de jaren heen, zeker als dat soort dingen lang duren, dat die cijfers en die waarheid elke keer verandert. Wij begonnen met een sanering van de teerfabriek Olasfa. Er worden circa vijftien verschillende stoffen gebruikt om teer te produceren. Later kwamen de verhalen dat op het moment dat die fabriek failliet ging, daar 's nachts tankschepen uit de Botlek kwamen om te lozen. Toen ze daadwerkelijk gingen saneren kwamen tachtig verschillende stoffen op de lijst te staan. Stoffen die nooit bij de productie van teer gebruikt zijn. Dan kun je aan de voorkant zeggen ‘nee beste bewoner, dat kan niet’. Maar dan zegt de inwoner ‘nou wij hebben zelf grondmonster-tje gedaan en dat en dat zit in die grond’. Dan zeggen wij gewoon glashard ‘dat kan niet’. Daar moet je ontzettend mee oppassen. Dat blijkt wel. Dus neem die inwoners aan de voorkant serieus, dat is zo ontzettingen belangrijk. Zeg ‘wat raar, we gaan het verder uitzoeken’” (Wethouder).

Aanbeveling 4. Compenseer de geleden schade, ook als blijkt van erkenning

Indien er vanuit juridisch oogpunt of bestuurlijke behoorlijkheid grond is om omwonenden financieel te compenseren, kan de realisatie daarvan ook bijdragen aan een gevoel van erkenning. Voor dat laatste is van belang hoe de procedure en hoogte van het bedrag opgedupeerden overkomt. Dat vereist maatwerk, maar tegelijkertijd is het van belang om vergelijkbare situaties zoveel mogelijk vergelijkbaar te behandelen.

- > Breng compensatieregels onder in een eigen juridisch kader. Daarmee voorkom je dat de slachtoffers van de ene crisis een ander normbedrag krijgen dan slachtoffers van een andere crisis. Die verschillen zijn er nu en dat is onwenselijk voor het draagvlak, de solidariteit en gelijkheid (NRC, 2023). Na het Olasfa-debacle pleitte de meerderheid van Statenfracties Overijssel voor een goede schaderegeling bij risicovolle bodemprojecten. *“Overijssel heeft geen algemene compensatieregeling. Je hebt in Overijssel die zoutkoe-pels en het Almeloos kanaal. Wij zijn een project gestart met de provincie over de algemene compensatieregeling, maar eigenlijk was het heel snel van ‘nee, we maken een specifieke regeling voor Olst’. We hebben er nog wel naar gevraagd. Ik ben ook inwoner van deze provincie. Ik heb er baat bij dat er een algemene regeling is. Waarom zou je elke keer weer een nieuwe regeling maken? Het had voor de omwonenden van het kanaal ook gescheeld als die regeling toen veralgemeniseerd was” (Onder de Roze).*
- > Stel voor de sanering een schaderegeling op met de bedrijven die het werk gaan doen. Het achteraf berekenen van de schade maakt het ingewikkeld (RTV Oost, 2016).

Aanbeveling 5. Benut je positie als gemeente, wees de partij boven de partijen

Hoewel de gemeente niet het bevoegd gezag is bij zware vervuilende industrie, kan de gemeente, afhankelijk van de positie die ze kiest, voor bewoners een positieve rol vervullen door boven de partijen te staan. Hieronder volgen, op basis van de gesprekken met de wethouders, hun eigen aanbevelingen voor andere wethouders in soortgelijke situaties.

- > Het feit dat je als gemeente geen bevoegd gezag bent, wil niet zeggen dat je niks kunt doen. Benut juist je positie door bijvoorbeeld een verbindende functie te hebben en de communicatie richting omwonenden op te pakken. De provincie staat als bevoegd gezag op grote afstand van de omwonenden. De gemeente staat dichtbij. *“De gemeente en het college zijn eenduidiger richting de fabriek en provincie gaan communiceren dat er een oplossing moest komen voor de overlast. In het begin hadden we nog een discussie of we wel zo hard moesten zijn richting de fabriek, gezien de economische belangen. Ik trek nu heel duidelijk op samen met de burgemeester, wat ik heel fijn vind. Als tandem kun je daar ook heel zuiver en goed in opereren en dat laat ook zien dat het college daar heel helder met één mond spreekt. Als de burgemeester hetzelfde standpunt inneemt, dan is daar ook weinig twijfel over”* (Wethouder).
- > Zorg voor een heldere boodschap naar de provincie, omgevingsdiensten, het ministerie en de industrie. *“Ook al zijn we geen bevoegd gezag, wij willen wel dat die uitstoot echt gewoon tot nul wordt gereduceerd, dus dat betekent heel veel gesprekken met provincie, met omgevingsdiensten die daarbij betrokken zijn, uiteindelijk ook landelijk met staatssecretaris en met een minister om aan te geven weet je, dit willen wij gewoon niet meer in onze omgeving hebben. Het moet gewoon gestopt worden”* (Wethouder).
- > Dien bijvoorbeeld zelf zienswijzen in *“Bij de vergunning van de provincie dienen we met de vier gemeenten zienswijzen in op de restricties. Dat heeft ook wel effect gehad, dat zien we in Europa. Ook al zijn we er zelf niet van [geen bevoegd gezag] we proberen wel inbreng te hebben en te laten horen hoe wij denken dat er mee omgegaan moet worden”* (Wethouder).

In situaties waar oorzaken en oplossingen voor de ervaren problemen van burgers onder de (gedeelde) verantwoordelijkheid van meerdere overheden, diensten en andere partijen vallen, is het van belang dat de gemeente naar haar eigen burgers toe de betrouwbare overheid is die bij voorkeur boven de partijen staat. Dit is geen gemakkelijke rol voor de gemeente, omdat zij de relatie met andere overheden goed wil houden omwille van toekomstige samenwerking (Dückers et al., 2019). Bundel daarom de krachten (zowel centraal als decentraal) om zo tot een gelijk speelveld met de bedrijven te komen (OvV, 2023). Er is vaak een gebrek aan kennis, macht en middelen. Materie is complex. Intensieve samenwerking kan potentiële ruis en geruchten wegnemen, waarmee bronnen van onrust en stress worden aangepakt (Duckers et al., 2019). Voor omwonenden helpt het niet als overheden steeds naar elkaar wijzen (NRC, 2023a).

- > Intensiveer de samenwerking binnen de gemeente. *“Als je er als wethouder milieu alleen voor staat... dat is echt pittig, zeker als het hele ingewikkelde dossiers zijn waarin inwoners heel snel naar de gemeente kijken voor oplossingen. Dan kun je echt steun aan je burgemeester hebben. Die heeft zelf ook een rol. Soms moet je die rol met elkaar uitvinden, maar die kan een bemiddelende rol hebben, of die tweedeling in de samenleving*

benoemen en aanpakken. Maar die zorgt er ook voor dat je meer impact maakt. Als de burgemeester zegt dat het stinkt, dan is dat anders dan dat de GroenLinks-wethouder zegt dat het stinkt. Het is gek, maar zo werkt het” (Wethouder).

- > *Intensiveer de samenwerking met andere partijen en bundel de krachten. “In dit dossier moet je iedereen bij elkaar hebben. Het moet niet zo zijn dat ik naar de gedeputeerde moet bellen van ‘goh wat gebeurt er op dit moment’. We hebben gezegd ‘als je het dossier bekijkt, wie zijn er allemaal betrokken bij dit bedrijf?’ Dat is complex, want het is de provincie, maar het zijn ook waterschappen, Rijkswaterstaat, ILT (Inspectie Leefomgeving en Transport). Toen we dat in kaart brachten, hebben we gezegd ‘wij moeten veel vaker en veel meer proactief met elkaar delen: wat weet jij, wat ben jij aan het onderzoeken, waar zie jij op toe, wat handhaaf je?’ Door dat bij elkaar te brengen, weten we nu veel meer en kunnen we ook veel makkelijker zeggen van ‘dat is iets waar we echt eventjes op moeten doorvragen” (Wethouder).*
- > *Intensiveer de samenwerking met de gedeputeerde. “Zorg dat je een relatie opbouwt met een gedeputeerde. In dit geval was het voor mij belangrijk, want zij gingen over de vergunning. Begrijp van elkaar wat je doelstelling is, want je moet elkaar helpen. Je kunt het elkaar ook heel moeilijk maken” (Wethouder).*
- > *Zet een ‘eenloketfunctie’ op voor gemeenten. “Het zou heel erg helpend zijn als een wethouder ergens terecht kan met ‘ik heb deze casus, is er iets vergelijkbaars in Nederland gebeurd en hoe is er toen gehandeld’. Dan kun je zo veel sneller schakelen en dus ontzettend veel ellende voorkomen. Er wordt ook al veel gebeld met bijvoorbeeld de VNG. VNG is voor gemeenten ook wel een vraagbaak, RIVM en andere instanties ook wel, maar hoe kleiner en verderaf het georganiseerd is, hoe minder snel vindbaar. Dus als informatie snel vindbaar is, dan kunnen andere gemeenten daar echt hun voordeel mee doen. Iedereen hoeft echt niet opnieuw het wiel uit te vinden” (Wethouder).*

Literatuurlijst

AD/De Dordtenaar. (2017, 26 januari). *Oasen wil dat Chemours stopt met lozing GenX*.

Dückers, M. (2022). De beelden die ons bewegen, de voorspelbaarheid van de rampen die we samen creëren. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Crisis, Veiligheid en Gezondheid aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Dückers, M., Van Hoof, W., Holsappel, J. (2019). Psychosociale aspecten van crisismanagement: taken en uitdagingen voor bestuur en beleid. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 18 (3-4).

Het Financieele Dagblad. (2023, 4 juli). *Voor oplossingen moet de overheid in de luistertand*.

Het Financieele Dagblad. (2023b, 11 maart). *'Je hoopt toch dat Chemours in de spiegel wil kijken'*.

De Gelderlander. (2023, 11 oktober). *Forse kritiek op milieurapport van Parengo: roep om onderzoek naar verplaatsen van productiehal verder van dorp*.

Gemeente Nijmegen. (2023, 10 februari). *Motie gemeenteraad Nijmegen: geen asfalt uit verouderde fabrieken*.

De Limburger. (2020, 3 november). *Dorpsraad van Buggenum: ga niet in gesprek met OML*.

De Limburger. (2023, 25 april). *Leudal pakt regie over ontwikkeling Zevenellen*.

Nationale Ombudsman. (2019, 10 oktober). *Een goed begin is het halve werk. Een onderzoek naar participatie in infrastructurele rijksprojecten*.

Nationale Ombudsman. (2023a, 24 oktober). *Herstel bieden: een vak apart. Een vergelijkend onderzoek naar tien hersteltrajecten*.

Nationale Ombudsman. (2023b, november 8). *Lang wachten op duidelijkheid*.

Noordhollands Dagblad. (2022, 11 april). *Tata Steel moet extra hinder beperken tijdens ombouwperiode naar groene fabrieken, zegt gedeputeerde Olthof*.

NRC. (2023a, 1 september). *Na jarenlange blootstelling aan PFAS afkomstig van Chemours zijn bewoners boos want ze werden 'moedwillig vergiftigd'*.

NRC. (2023b, 16 juni). *Waar houdt overheidscompensatie op en begint eigen risico? Niet iedere gedupeerde is een gedupeerde*.

Omgevingsdienst Regio Nijmegen. (2021). *Overzicht lopende zaken*. [Brief t.a.v. directie APN].

Onderzoeksraad voor veiligheid. (2023). *Industrie en omwonenden*.

Rijnmond. (2019, 18 december). *Provincie: Chemours moet uitstoot GenX nóg sneller terugdringen.*

RTV Oost. (2016, 16 maart). *Politiek Overijssel wil goede regeling voor schade voordat bodemproject begint.*

Sociaal en Cultuur Planbureau. (2022). *Overdagen, delen en herstellen. Overheidsvisies op de verdeling van verantwoordelijkheden sinds 2011.*

Sociaal en Cultuur Planbureau. (2023). *Sociale en Culturele Ontwikkelingen. Stand van Nederland 2023.*

Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (z.d). *Position paper. Samenwerken aan de gezonde leefomgeving.* Geraadpleegd van <https://vng.nl/sites/default/files/2022-03/Position-paper-Samenwerken-aan-de-gezonde-leefomgeving.pdf>

Zaanstad Nieuws. (2020, 28 november). *Gevolgen uitstoot Olam voor mens en natuur nooit onderzocht.*

Bijlage 1. Overzicht van de betrokken partijen

Bij de zeven casussen zijn diverse partijen betrokken. Hieronder beschrijven we kort hun rol, taken en verantwoordelijkheden.⁶

Partijen	Rol, taken en verantwoordelijkheden
Gemeente	Gemeenten voeren taken uit die direct van belang zijn voor hun inwoners. Gemeenten mogen over veel zaken zelfstandig beslissen: ze maken bestemmingsplannen, houden toezicht op woningbouw en spelen een belangrijke rol in het versterken en stimuleren van de lokale economie. Ook zijn ze verantwoordelijk voor een schone, veilige en gezonde leefomgeving. Uit een position paper blijkt dat de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG, z.d.) ernaar streeft om gezondheid mee te wegen bij keuzes over de fysieke leefomgeving. Daarvoor controleren gemeenten (en provincies) of burgers en bedrijven zich aan verschillende milieuwetten houden. Dit doen ze door vergunningen te verlenen, toezicht te houden en regels te handhaven. Omgevingsdiensten voeren, gemandateerd door gemeenten, deze taken uit voor de minder complexe en risicovolle bedrijven. Het dagelijks bestuur van de gemeente wordt gevormd door het college van burgemeester en wethouders (B&W). Iedere wethouder heeft een eigen taakgebied en heeft hierover overleg met ambtenaren van het Rijk en de provincie, bewoners en bedrijven.
Provincie	Waar gemeenten het bevoegd gezag zijn voor de minder complexe en risicovolle bedrijven, zijn de provincies bevoegd gezag voor complexe en risicovolle bedrijven, zoals Chemours en Tata Steel. De provincie is daarmee verantwoordelijk voor de zogenaamde VTH- taken: vergunningverlening, toezicht en handhaving. Voor deze risicovolle bedrijven zijn speciale richtlijnen vastgesteld in het Besluit risico's zware ongevallen (BRZO). De provincie houdt toezicht op de naleving van milieuwetten voor lucht, bodem en water, en gaat verontreiniging tegen, bijvoorbeeld door bodemsanering (Rijksoverheid, z.d.). Tevens bepaalt de provincie in structuurplannen de locatie van grote bedrijventerreinen en industriegebieden, waar gemeenten vervolgens hun bestemmingsplannen op afstemmen. Het college van Gedeputeerde Staten (GS) vormt het dagelijks bestuur van de provincie.
Rijk	Het Rijk, de centrale overheid, is verantwoordelijk voor landelijke visievorming, wet- en regelgeving, het vaststellen van landelijke normen, toezicht op naleving, afspraken met landelijke partners, en bestuurlijke samenwerking met gemeenten en provincies. In een aantal casussen in deze publicatie zijn de problemen te groot om op gemeentelijk of provinciaal niveau aan te pakken. Er worden dan bijvoorbeeld Kamervragen gesteld. In dat geval trekt het verantwoordelijke ministerie de regie meer naar zich toe en/of past wet- en regelgeving aan.

⁶ Referenties zijn opgenomen in de inleiding.

Partijen	Rol, taken en verantwoordelijkheden
Industrie	<p>Er wordt van bedrijven verwacht dat zij de risico's voor medewerkers, de leefomgeving en het milieu beperken. Industriële bedrijven zijn in de eerste plaats zelf verantwoordelijk voor hun bedrijfsactiviteiten en het beheersen van de emissie van potentieel schadelijke stoffen. Ze hebben de plicht te blijven voldoen aan de omgevingsvergunning en daarbij behorende milieuregels. Industriële bedrijven die het milieu op grote schaal belasten, moeten vanwege de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) beschikken over een omgevingsvergunning (Kenniscentrum InfoMil, z.d.). Onderdeel daarvan is het toetsen van de gevolgen van de bedrijfsactiviteiten voor het milieu (op basis van de Wet milieubeheer) en eventueel beperken van de emissies.</p> <p>Alleen de emissies die in de vergunningaanvraag zijn opgenomen, worden getoetst. Voor iedere aangevraagde emissie van een schadelijke stof wordt per emissiepunt een maximumconcentratie gesteld. Die zijn gebaseerd op de Beste Beschikbare Technieken (BBT): de meest doeltreffende methoden die technisch en economisch haalbaar zijn voor een bedrijf om emissies en andere nadelige gevolgen voor het milieu te voorkomen. Het kan echter voorkomen dat de BBT de concentraties schadelijke stoffen niet genoeg kunnen verlagen om gezondheidseffecten te voorkomen.</p> <p>Voor Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) heeft de Nederlandse overheid aanvullende eisen opgenomen in het Activiteitenbesluit milieubeheer. Bedrijven zijn verplicht om emissies van ZZS zo veel mogelijk te vermijden. Als dat niet haalbaar is, geldt een minimalisatieverplichting (vanaf 1 januari 2016 verplicht voor alle ZZS): de emissies moeten zoveel mogelijk beperkt worden. Elke vijf jaar moeten bedrijven een rapport uitbrengen over de bereikte minimalisatie en welke verdere vermindering nog mogelijk is.</p>
Omgevingsdiensten	<p>Hoewel gemeenten en provincies verantwoordelijk zijn voor de milieutaken en de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH), voert de omgevingsdienst vaak in opdracht en mandaat de wettelijke taken uit. De omgevingsdiensten controleren vergunningen, checken of bedrijven zich aan de wet- en regelgeving houden, voeren bijvoorbeeld geluid- en emissiemetingen uit, en leggen sancties op bij eventuele overtredingen. Klachten die burgers via het milieuklachtensysteem indienen, handelt de omgevingsdienst af. Ook ondersteunen en adviseren omgevingsdiensten bedrijven op het gebied van milieuvergunningen, en stellen ze voor complexe bedrijven het milieudeel voor de omgevingsvergunning op. Daarbij let de omgevingsdienst erop dat het bedrijf de concentraties terugbrengt zover als afgesproken (in lijn met de BBT). Als dit niet voldoende is om de concentraties van schadelijke stoffen onder de veilige grenzen voor milieu en gezondheid te laten blijven, toets de omgevingsdienst of de concentraties de norm voor langdurige blootstelling niet overschrijden. In Nederland zijn er 29 regionale omgevingsdiensten, waarvan er zes zijn aangewezen voor VTH-taken voor grote risicovolle bedrijven (BRZO).</p>
Rijkswaterstaat	<p>Rijkswaterstaat is verantwoordelijk voor het verlenen van vergunningen en ontheffingen aan bedrijven voor onder andere de Waterwet (kwaliteit en kwantiteit van oppervlaktewater). Bedrijven hebben bijvoorbeeld een vergunning nodig voor het lozen van afvalwater en afvalstoffen in oppervlaktewater. Rijkswaterstaat geeft deze vergunningen uit voor rijkswaerwegen en rijkswateren.</p>

Partijen	Rol, taken en verantwoordelijkheden
Gemeentelijke Gezondheidsdienst (GGD)	De gemeente is verantwoordelijk voor het bevorderen van de publieke gezondheid van haar inwoners. Voor die taak maakt de gemeente gebruik van adviezen en ondersteuning van de regionaal georganiseerde GGD (Nederland telt 25 GGD-regio's). De GGD voert in opdracht van gemeenten en/of provincie gezondheidsonderzoek uit en adviseert provincie, gemeente en burgers over eventuele gezondheidsrisico's van bijvoorbeeld geur- en of geluidsoverlast. De GGD heeft geen bevoegdheid om bestaande overlastsituaties te saneren of te voorkomen, maar kan wel in gesprek gaan met het bevoegd gezag over specifieke situaties.
Centrum Gezondheid en Milieu van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en milieu (RIVM)	Het Centrum Gezondheid en Milieu van het RIVM adviseert en ondersteunt de GGD en andere overheden bij hun taken op het gebied van gezondheid en milieu (RIVM, 2021). Volgens de Wet op het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en milieu heeft het RIVM onder andere de taak om monitoring, surveillance en onderzoek te verrichten, gericht op ondersteuning van beleidsontwikkeling, beleidsuitvoering, bewaken van de veiligheid en uitoefening van toezicht op het gebied van volksgezondheid en milieu. Ook dient het RIVM onder andere door de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport opgedragen werkzaamheden uit te voeren (Overheid.nl, z.d.).

Bijlage 2. Aanbevelingen voor communicatie met omwonenden

In de interviews benoemden leden van actiegroepen en wethouders specifieke aanbevelingen voor de communicatie met omwonenden van vervuilende industrie.

Aanbeveling	Citaat van wethouder of actiegroep lid ter illustratie
Maak voor omwonenden de boodschap niet te ingewikkeld.	<i>“Ik ben echt onder de indruk van de manier waarop het RIVM gecommuniceerd heeft: door middel van allerlei animaties, tekeningen en bijeenkomsten heeft ze wel geprobeerd om dat op een goede manier te communiceren. Maar het RIVM communiceert op een dusdanig wetenschappelijk niveau... dat bereikt niet alle ouders die lager opgeleid zijn” (FrisseWind.Nu)</i>
Maar maak de boodschap ook niet te makkelijk.	<i>“Ik heb heel vaak gehad, dan kwam er weer iemand iets uitleggen over de sanering en die stond dat in Jip en Janneke taal uit te leggen. Die begon dan met ‘ik maak het niet te moeilijk, want u begrijpt het toch niet’. Dat zeiden ze dan ook gewoon. Dat is wel een idiote mededeling, want ik zat daar altijd met technuten. Een geïnformeerde zaal. En dan gaan ze iets vertellen wat wij allemaal beter weten dan zij? (Onder de Roze).</i> <i>“Dat is echt wat ik mensen zou mee willen geven: ga veel meer in gesprek met die omwonenden. Je hoeft ze echt geen materiedeskundigen te maken, want daar zorgen ze zelf wel voor. De mensen zijn echt niet gek, maar zo werden ze wel een beetje behandeld, vooral door de provincie” (Wethouder).</i>
Wees eerlijk en transparant naar omwonenden, ook als informatie bijvoorbeeld nog niet bekend is.	<i>“We weten nog zo weinig over deze stoffen, wat de werking is of welke eventuele gezondheidseffecten ze kunnen hebben. Dat leidt er natuurlijk toe dat je steeds nieuwe informatie krijgt waardoor je je eerdere conclusies op moet bijstellen. Maar dat moet je wel blijven doen: je moet wel iedereen goed blijven informeren. Het is onze taak om dat verhaal goed te kunnen uitleggen (Wethouder).</i>

Aanbeveling

Citaat van wethouder of actiegroep lid ter illustratie

“Ook al kun je het zelf niet oplossen, geef dan in elk geval voorlichting. Je hoeft toch niet weg te kruipen voor iets wat je niet voor elkaar kunt krijgen? Dan moet je dat goed uitleggen. Transparanter en opener zijn. Ook zeggen wat je niet kan” (Gezondheid voor Alles).

Geef gemaakte fouten eerlijk toe.

“Ik ben eigenlijk wel overtuigd van zijn (de wethouder) intentie om dit aan te pakken. Dat vind ik een prettig idee. Dat komt omdat die man op een gegeven moment gezegd heeft van ‘goh, dat hebben we niet goed gedaan, dat hebben we laten liggen’. Dat is fijn. Dat is een soort...dat klinkt een beetje simpel, maar je wil eigenlijk een soort erkenning. Daar kan deze wethouder niets aan doen, kwam door zijn voorgangers, maar hij neemt zijn politieke verantwoordelijkheid. Dat vond ik netjes’ (Dorpsbelang Hees).

Doe geen valse beloftes, kom afspraken na, kom niet in verleiding om mensen gerust te stellen en doe alleen beloftes die waargemaakt kunnen worden (Nationale Ombudsman, 2023).

“Voor de aanbesteding zijn ook stukken opgenomen over de communicatie. Toen stond er eerst natuurlijk heel politiek correct ‘de aannemer zorgt voor goede communicatie met de burens’. Toen zei ik ‘zullen we concretiseren wat we dan verwachten?’ ‘Wat zou je dan willen?’ Nou ik heb aangegeven dat ik ergens heen wil kunnen lopen als ik wat zie, dat ik buiten kantoor tijd kan bellen of nog liever kan mailen, en dat ik een nieuwsbrief wil. Ik wil gewoon geïnformeerd worden. Er was uiteindelijk een keet waar we heen konden, die was altijd open en daar was ook altijd wel iemand. Dus tijdens die tweede sanering ging het met de communicatie met dat bedrijf bijna allemaal wel goed” (Onder de Roze).

Luister naar de vraag onder de vraag.

“Er ligt iets diepers onder, en dat is die zorg. Het gevoel van ‘u hoort ons niet, u neemt onze zorg niet serieus’. Op het moment dat je het niet over die zorg hebt, en je inwoners het gevoel geeft hen niet serieus te nemen, en je gaat een gesprek voeren over wie er nou gelijk heeft over welke norm nu leidend is, dan ga je daar ga je nooit uitkomen, never. Dat moeten we leren met elkaar” (Wethouder).

Betrek omwonenden er vroegtijdig (niet als de plannen al bedacht zijn) en actief bij, en zorg voor een dialoog. Veel omwonenden willen constructief meedenken. Complexe problemen die gaan over mensen kun je niet technocratisch bureaucratisch te lijf gaan (FD, 2023).

“Het gaat bij al die overheden steeds meer over participatie. Daar hebben ze de mond van vol, maar het is heel erg veel eenrichtingsverkeer. Zij vertellen wat er gaat gebeuren of wat ze doen. Goede plannen soms, maar we horen er van tevoren nooit wat van. Betrek ons bij wat je van plan bent, en niet alleen vanuit een soort informatieplicht. Wij zijn niet gek. We snappen best dat de gemeente niet alles kan. Maar als ze daar gewoon open over zouden zijn...Dat zou ik toejuichen. Ik zou willen dat ze dat meer deden. Ik zou bijna willen zeggen, we hebben nodig dat hij (de wethouder) ons erbij betreft, om weer vertrouwen te krijgen in die politiek” (Dorpsbelang Hees).

Creëer een gelijk speelveld met de omwonenden.

“De provincie was rechtstreeks in gesprek met inwoners. Hoe ongelijk wil je het in feite hebben? Want die gedeputeerde kwam en die had dan een of twee projectleiders mee. Daar hadden we ook wat pech mee,

Aanbeveling

Citaat van wethouder of actiegroepid ter illustratie

die waren niet empathisch. Op een gegeven moment heeft de burgemeester gezegd 'kom zonder die projectleiders, want die gooien olie op het vuur'. Ze hadden ook altijd twee juristen bij zich. Dat zijn de laatste mensen die je mee moet nemen naar bewonersbijeenkomsten. Je hebt heel andere type mensen nodig voor dit soort gesprekken" (Wethouder).

Zoek met omwonenden de win-win situatie. Kijk hoe je samen tot verbetering komt. In alle casussen staan de economische belangen op gespannen voet met de gezondheidsbelangen. De keuze voor de een gaat vaak ten koste van de ander. Ga met omwonenden in gesprek over diverse belangen en keuzes die gemaakt moeten worden en zoek het gemeenschappelijk belang. Een substantiële groep burgers ervaart dat de overheid hun leefwereld niet begrijpt. Zorg voor erkenning aan beide kanten. Maak hierin ook duidelijk wat ieders rol en verantwoordelijkheid is, en wat de overheid en omwonenden van elkaar mogen verwachten (SCP, 2022; 2023)

"Het is dus zo'n strijd geworden, van burgers aan de ene kant en het bedrijf en overheid aan de andere kant. Ga echt naast mensen staan. Ga met mensen in gesprek. Kijk hoe je samen tot verbetering komt. In plaats van tegenover mensen en naast het bedrijfsleven te gaan staan. Dat bedrijfsleven dat redt zich wel. Dat heeft voldoende geld en mogelijkheden te allen tijde. Maar ga naast je mensen staan en zorg voor expertise. Zorg ervoor dat je burgers zich gesteund, gesteekt en gehoord voelen. Ga niet aan de slag met schijnparticipatie, maar ga het echt samen met je burgers aan" (FrisseWind.nu).

'Show that you care'. Bagatelliseer problemen en zorgen van omwonenden niet. Neem ze serieus, luister naar hen en vraag waar hun behoeften liggen (veel bewoners willen bijvoorbeeld niet dat de fabriek sluit, maar willen dat de overlast afneemt).

"De gemoederen (bij de openbare informatieavonden met de omwonenden, provincie en saneringsfirma) liepen ontzettend hoog op. Er was nul empathie, met name vanuit de saneringsfirma. Die werd voor een groep hele boze inwoners gezet. Dat zijn echt leerpunten. Dat moet je gewoon in het vervolg niet meer doen. Ook de gedeputeerden zijn met de verkeerde verwachtingen, de verkeerde insteek, de verkeerde annotatie op pad gestuurd: 'je moet even naar Olst, even een uurtje met inwoners spreken, want daar is een beetje gedoe rondom een sanering'. Ik chargeer nu even, maar dat straalde er gewoon af" (Wethouder).

"Praat met omwonenden. Praat je suf. Je bent er als bestuurder echt om dat stadhuis uit te komen. Mensen moeten zien dat je het meent als je zegt dat je voor luchtkwaliteit gaat" (Wethouder).

Focus (vooral) op de actiegroepen.

"Hij (wethouder) gaat de wijken in. Ik heb dat toen mee voorbereid met een paar ambtenaren. Dat werd heel constructief gedaan. Dat deden ze ook goed. Ze zeiden 'de wethouder wil op bezoek bij jullie in de

Aanbeveling

Citaat van wethouder of actiegroepid ter illustratie

wijk en hoe zullen we dat doen? We willen jullie graag betrekken bij dat bezoek en bij de voorbereiding” (Dorpsbelang Hees).

“Probeer verbinding te maken met, als het kan, de georganiseerde partijen die namens omwonenden spreken. Je kunt nooit denk ik alle omwonenden spreken. Je kunt ze ook niet te vriend houden. Je hebt een eigen rol daarin, maar je kunt wel kijken of je een op een of andere manier een vorm van samenwerking kunt vinden” (Wethouder).

Verklein de afstand met omwonenden door het organiseren van bijeenkomsten en periodieke overleggen.

“Wij proberen daarin dus ook met elkaar gezamenlijk op te trekken en informatie te delen. Ik heb dus elke maand overleg met ze. Daar zit ook een ambtenaar van mij bij, die als er dan vragen zijn dat uit kan zoeken. Doordat je al die jaren zo regelmatig met elkaar hebt opgetrokken, weet je ook goed van elkaar hoe je in de wedstrijd zit. Daar kan ik dus ook tegendruk geven als er allerlei ongenueanceerde zaken over tafel gesmeten worden, zeggen dat ik daar niet op die manier inzit en dat ze dat anders zouden moeten aanpakken. Dat wordt dus ook geaccepteerd (Wethouder).

Regel een ‘eenloketfunctie’ voor omwonenden. Het zichtbaar acteren op klachten en zorgen van omwonenden is slechts een begin (OvV, 2023). Handel klachten van inwoners snel en adequaat af. Zorg dat omwonenden weten waar ze terecht kunnen met klachten en vragen. Zorg dat informatie verstrekt wordt. Blijf ook oog houden voor de menselijk maat, en geef geen procesmatige antwoorden op bijvoorbeeld vragen of klachten van omwonenden.

“We keken natuurlijk uit op een groot terrein waar gesaneerd werd en wat op afstand werd gestuurd. Maar er gebeurden wel eens dingen. Dan kwamen soms ineens midden in de nacht een soort fluisen uit de grond. Er ging ook wel eens iets acuut stuk en dat ontplofte dan bijvoorbeeld. Waar moeten we heen bellen? De provincie had op een gegeven moment wel een soort piketdienst. Maar dan had je soms een ambtenaar aan de lijn die achter Hardenberg woonde. ‘Olasfa, waar is dat?’ Waarom is er geen app waarop ik iets kan melden? In de zorg wordt alles gedigitaliseerd. Waarom kan ik niet, als ik iets zie, dat gewoon melden met twee klikken op de knop op zaterdagavond acht uur? Op gegeven moment was het zo dat als het iets heel ernstigs was, we maar 112 moesten bellen” (Onder de Roze).

Zorg voor een vaste contactpersoon voor omwonenden. Stel bijvoorbeeld een omgevingsmanager aan voor het contact met de bewoners.

“Er zijn ook wat wisselingen geweest. En niet alleen vanwege gewoon een bestuursperiode, maar ook vanwege aftreden. Dan komt er weer iemand anders voor een inwoner. Die hebben dan in die jaren wel drie, misschien wel vier gedeputeerden voor de groep gehad. Die hebben zoiets van ‘ja die zitten daar wat emotioneel maar te vertellen, en alles maar onder de pet te houden’. Ik kan me dat heel goed voorstellen. Als inwoner zou ik daar ook geen genoeg mee hebben genomen” (Wethouder).